

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

DE BENOEMING VAN DE COMMISSARIS-REVISOR: NIEUWE RECHTSPRAAK

1. Inleiding

1. De wet van 21 februari 1985 (B.S., 28 februari 1985 en 19 april 1985) heeft het bedrijfsrevisoraat in verscheidene opzichten gewijzigd vnl. door een regeling van het optreden van de bedrijfsrevisor in de ondernemingsraad, door een aanpassing van de positie van de vennootschapscommissaris, door een organisatie van het beroep van bedrijfsrevisor en van het Instituut der Bedrijfsrevisoren en door de oprichting van een Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat. Dezelfde wet bracht tevens een regeling van de titel en het beroep van accountant.

De nieuwe wet past in het kader van een zeer belangrijke ontwikkeling inzake de vermaatschappelijking van de vennootschapsinformatie: naast de aandeelhouders of de schuldeisers, traditioneel de enige belangengroepen, moet de informatie ook rekening houden met de belangen van de onderneming, van de werknemers, de concurrenten, de Staat, m.a.w. van alle andere belangengroepen waarvan de rechtspositie rechtstreeks of onrechtstreeks mede door de onderneming wordt bepaald (Wymeersch, E., «De nieuwe voorschriften inzake vennootschapsinformatie evenals inzake commissaristoezicht» in *Het nieuwe vennootschapsrecht*, Wymeersch, E. en Braeckmans, H. (red.), Antwerpen, Kluwer, 1985, 77; zie in Europees en transatlantisch perspectief: *Corporate governance and directors' liabilities, legal, economic and sociological analyses on corporate social responsibility*, Hopt, K.J. en Teubner, G. (red.), Berlijn, De Gruyter, 1985, 462 p.). Het nieuwe toezichtbestel steunt meer en meer op de overweging dat de toezichtsfunctie niet alleen de zaak is van de aandeelhouders: het toezicht wordt als een objectieve functie uitgeoefend door een ter zake deskundige beroepsbeoefenaar (bedrijfsrevisor) die oordeelt volgens objectieve, vooraf bestaande controlenormen (auditingnormen) en die een neutrale evaluatie van de informatie zal opstellen, welke ook de behoeften van de aandeelhouders mogen zijn (Wymeersch, E., *ibid.*).

2. Op grond van het door bovengenoemde wet gewijzigd art. 15bis van de wet van 20 september 1948 worden in elke onderneming, waar een ondernemingsraad is opgericht (met uitzondering van de gesubsidieerde onderwijsinstellingen) één of meer bedrijfsrevisoren benoemd met als taak: 1) verslag uitbrengen bij de ondernemingsraad over de jaar-

rekening en over het jaarverslag overeenkomstig art. 65 Venn. W.; 2) de getrouwheid en volledigheid certificeren van de economische en financiële inlichtingen die het ondernemingshoofd aan de ondernemingsraad verstrekt, voor zover deze inlichtingen uit de boekhouding, uit de jaarrekening van de onderneming blijken of uit andere verifieerbare stukken voortvloeien; 3) in het bijzonder ten behoeve van de door de werknemers benoemde leden van de ondernemingsraad de betekenis van de aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële inlichtingen ten aanzien van de financiële structuur en de evolutie in de financiële toestand van de onderneming verklaren en ontleden; 4) indien de bedrijfsrevisor van oordeel is de in lid 2 bedoelde certificering niet te kunnen afgeven of indien hij leemten vaststelt in de aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële inlichtingen, het ondernemingshoofd daarvan op de hoogte te brengen en, indien deze daaraan geen gevolg geeft binnen de maand die volgt op zijn tussenkomst, op eigen initiatief de ondernemingsraad daarvan in kennis stellen (voor een toelichting: zie o.m. Maes, J.P. en Van Hulle, K., *De hervorming van het bedrijfsrevisoraat en de organisatie van het accountantsberoep*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1985, 97-104). Art. 15bis in fine van bovengenoemde wet bepaalt ook dat de bedrijfsrevisor deze ondernemingsraad moet bijwonen wanneer hij daartoe wordt verzocht door het ondernemingshoofd of door de door de werknemers benoemde leden die daartoe hebben besloten bij meerderheid van de door hen uitgebrachte stemmen.

Deze vier opdrachten van de bedrijfsrevisor accentueren bepaalde tendensen in het ondernemingsrecht: een goede samenwerking tussen de sociale partners in de onderneming, o.m. mogelijk gemaakt op grond van een betrouwbare economische en financiële informatie, die wordt gecontroleerd door een onafhankelijke deskundige. Na de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en de Boekhoudwet (en uitvoeringsbesluiten) van 17 juli 1975 vormt de toebedeling van de bovengenoemde opdrachten aan de bedrijfsrevisor een nieuwe dimensie: de bedrijfsrevisor wordt de waarmerker ten behoeve van het maatschappelijk verkeer van de door de onderneming verstrekte economische en financiële informatie.

In dat opzicht is o.m. verklaarbaar dat in ondernemin-

gen met ondernemingsraad, opgericht in de vorm van N.V., B.V.B.A., C.V.A. en de coöperatieve vennootschap de functies van vennootschapscommissaris en van controleur van de aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële informatie samenvallen in de persoon van de commissaris-revisor (cf. de zogenaamde eenheid in de externe controlefunctie: *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 20-21, verslag Verhaegen; Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 105; zie art. 15ter, § 1, van de gewijzigde wet van 20 september 1948).

3. Wegens zijn nieuwe functie, is de kwestie van de benoeming van de commissaris-revisor niet exclusief meer een zaak van de aandeelhouders resp. de raad van bestuur. De ondernemingsraad en, in geval van geschil, de rechter, worden bij deze kwestie betrokken.

Deze bijdrage is geschreven naar aanleiding van de publicatie in dit nummer van de uitspraken van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel van 26 juni 1986 en van 13 januari 1987, alsook die van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt van 23 mei 1986. Om die reden wordt hierna alleen aandacht besteed aan het beroep van bedrijfsrevisor, zijn benoeming als commissaris-revisor en zijn optreden in de ondernemingsraad. Hierbij zal de rechtspraak worden toegelicht die in de loop van 1986 ontstaan is met betrekking tot de benoeming van een bedrijfsrevisor in de twee bovengenoemde functies (zie de ons bekende uitspraken: Voorz. Nijvel, 10 april 1986, *T.B.H.*, 1986, 605; Voorz. Gent, 14 april 1986, ongepubliceerd; Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173; Voorz. Luik, 6 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Charleroi, 7 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612; Voorz. Luik, 12 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Hasselt, 23 mei 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 5 juni 1986, *T.B.H.*, 1986, 617; *J.T.T.*, 1986, 431; Voorz. Charleroi, 12 juni 1986, ongepubliceerd; Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd; Voorz. Brussel, 13 januari 1987, gepubliceerd in dit nummer).

Omdat deze rechtspraak alleen betrekking had op naamloze vennootschappen, wordt alleen de procedure tot benoeming van de bedrijfsrevisor in deze vennootschapsvorm verder als uitgangspunt voor bespreking genomen (zie aangaande de benoemingsprocedure van de bedrijfsrevisor in ondernemingen opgericht in andere rechtsvormen dan N.V., B.V.B.A., C.V.A. en coöperatieve vennootschap: Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., vnl. p. 105 e.v.).

2. De procedure tot benoeming

4. In naamloze vennootschappen (B.V.B.A., C.V.A., coöperatieve vennootschap) die als grote onderneming kunnen worden gekwalificeerd (nl. bij overschrijding van meer dan één van de volgende criteria: gemiddeld personeelsbestand van vijftig. Jaaromzet, exclusief BTW van 145 miljoen frank, balanstotaal van 70 miljoen frank of bij tewerkstelling van meer dan 100 werknemers) moet de benoeming van een bedrijfsrevisor in de dubbele functie van vennootschapscommissaris en controleur van de aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële informatie plaatshebben op de eerste jaarvergadering die volgt op 1 maart 1986 (zie aangaande de overgangsregeling en inwer-

kingtreding van de wet van 21 februari 1985: Laga, H., «Wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisorat, overgangsrecht en inwerkingtreding van bepalingen betreffende de functie van de bedrijfsrevisor t.a.v. de ondernemingsraad en in de vennootschap», *R.W.*, 1984-85, 2929-2942; Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 147 e.v.; zie ook Buyle, J.P. «Observations relatives à la procédure de nomination du commissaire réviseur», *T.B.H.*, 1986, 607 e.v.). Krachtens het K.B. van 7 april 1986 (*B.S.*, 11 april 1986) mag de benoeming van een commissaris-revisor worden uitgesteld tot de dag van de eerste jaarvergadering die volgt op 1 maart 1987 voor de vennootschappen waarvan het gemiddeld personeelsbestand tijdens het laatste afgelopen boekjaar niet meer dan vijftig bedraagt, ook al overschrijden zij voor datzelfde boekjaar inzake balans-totaal en omzet de bovengenoemde criteria van art. 12, § 2, van de Boekhoudwet.

Het mandaat van de titelvoerende commissarissen-revisoren eindigt van rechtswege bij deze algemene vergadering. Uiteraard kunnen zij worden herbenoemd, met naleving van de procedure neergelegd in art. 15ter van de gewijzigde wet van 20 september 1948. Commissarissen die geen bedrijfsrevisor zijn, kunnen niet worden herbenoemd.

5. De procedure tot benoeming van een bedrijfsrevisor (commissaris-revisor), neergelegd in art. 15ter, § 2, van de wet van 20 september 1948 vertoont enkele onduidelijkheden: de wet blijft onduidelijk aangaande de vraag of de raad van bestuur een lijst van kandidaten aan de ondernemingsraad moet of kan voorstellen, de aard van de bevoegdheid van de ondernemingsraad werd niet omschreven, onduidelijk is of de ondernemingsraad aan de algemene vergadering een lijst van kandidaten of één enkele kandidaat moet of kan voordragen (cf. Voorz. Nijvel, 10 april 1986, *T.B.H.*, 1986, 405; zie infra nr. 7).

Bij gebreke van duidelijke wettelijke regels is het aangegeven om mede op basis van de parlementaire voorbereiding en de rechtspraak de belangrijkste stappen in de procedure toe te lichten.

6. Het initiatief tot benoeming gaat uit van de raad van bestuur of van de zaakvoerder (naar gelang van het vennootschapstype), die een voorstel doet aan de ondernemingsraad. Dit initiatiefrecht en de bevoegdheid tot formulering van het voorstel (o.m. één of meer bedrijfsrevisoren en hun naam) behoort m.i. exclusief toe aan de raad van bestuur of de zaakvoerder (cf. art. 15ter, § 2, eerste lid, van de wet van 20 september 1948; art. 2 van het K.B. van 12 maart 1986, *B.S.*, 27 maart 1986; in dezelfde zin: Olivier, H., «Nouveau régime du contrôle et des fonctions du commissaire», *Ann. Dr. Liège*, 1985, 49; Van Ryn, J., «La politique du contrôle des entreprises et son évolution», *Ann. Dr. Liège*, 1985, 26; Verougstraete, I., «Le contrôle financier des sociétés anonymes» in *Les sociétés commerciales*, Van Ryn, J. (red.), Brussel, Ed. Jeune Barreau, 1985, 283). Tijdens de parlementaire voorbereiding van de hervormingswet werd dit recht van de raad van bestuur (zaakvoerder) overigens niet ter discussie gesteld (zie o.m. verslag Verhaegen, *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 21).

Ingeval de raad van bestuur of de zaakvoerder geen initiatief zouden nemen, kan art. 15ter, § 2, derde lid, worden toegepast: op verzoek van elke belanghebbende benoemt de voorzitter van de rechtbank van koophandel, zitting houdende als in kort geding, een bedrijfsrevisor. In dat

geval zal de voorzitter, conform art. 15ter, § 2, vierde lid, advies inwinnen van de ondernemingsraad.

7. De kwestie of de raad van bestuur (of de zaakvoerder, naar gelang van het vennootschapstype) slechts één kandidaat-revisor mogen voorstellen of daarentegen een lijst van kandidaten aan de ondernemingsraad moet aanbieden, werd voorgelegd aan de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Nijvel (Voorz. Nijvel, 10 april 1986, *T.B.H.*, 1986, 605): uit het proces-verbaal van de vergadering van de ondernemingsraad bleek dat de werknemersafvaardiging (zowel van de bedienden als van de werknemers) weigerde haar akkoord te verlenen omdat de voorzitter van de raad van bestuur slechts één kandidaat voorstelde en weigerde een lijst van kandidaten voor te leggen. De onduidelijkheid van de wetgeving vaststellend, oordeelde de voorzitter van de rechtbank van koophandel dat de (interpretatie van) wettelijke bepalingen het niet mogelijk maken te stellen dat de raad van bestuur de verplichting had om aan de ondernemingsraad een lijst van kandidaten voor te leggen en dat de gevolgde procedure (nl. voorstel van één kandidaat door de raad van bestuur) niet bekritiseerbaar was.

Deze beslissing is aanvaardbaar: de wet bevat geen enkele bepaling die aan de raad van bestuur (zaakvoerder) de verplichting oplegt tot redactie van een lijst van kandidaten. Overigens, indien voor de raad van bestuur (of de zaakvoerder) de verplichting zou bestaan tot voorlegging van een lijst aan de ondernemingsraad, zou deze laatste ook een lijst moeten voorleggen aan de algemene vergadering van aandeelhouders. In het andere geval zou de werkelijke bevoegdheid tot benoeming verplaatst worden van de algemene vergadering naar de ondernemingsraad en heeft de algemene vergadering slechts een bevoegdheid tot bekrachtiging (cf. Voorz. Nijvel, 10 april 1986, *T.B.H.*, 1986, 605). Een dergelijke verschuiving van bevoegdheid is niet conform met de huidige stand van de wetgeving.

8. De ondernemingsraad beraadslaagt over het voorstel van de raad van bestuur (of de zaakvoerder). De beslissing over het voorstel vereist een dubbele meerderheid nl. een meerderheid van de stemmen van de leden en een meerderheid van de stemmen uitgebracht door de leden benoemd door de werknemers (art. 15ter, § 2, eerste lid). Wanneer de stemming door alle leden van de ondernemingsraad achterwege wordt gelaten, is zulks uiteraard niet conform met de wettelijke regeling (cf. de overweging in Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd; in casu werd een maand later wel een geldige stemming gehouden).

Krachtens art. 2 van het K.B. van 17 maart 1986 (*B.S.*, 27 maart 1986) moet de ondernemingsraad ten minste twee maanden vóór de dag waarop de benoeming van de commissaris(sen)-revisor(en) of de bedrijfsrevisor(en) plaats zal hebben, ten minste eenmaal beraadslagen en eventueel beslissen over de kandidatuur voorgesteld door het orgaan dat statutair bevoegd is of door het ondernemingshoofd (in laatstgenoemd geval: voor ondernemingen die niet de rechtsvorm hebben van een N.V., B.V.B.A., C.V.A. of coöperatieve vennootschap). Krachtens art. 8, tweede lid, van dit K.B. is de termijn van twee maanden niet van toepassing op de benoemingen die moesten plaatshebben vóór 1 mei 1986. Merk op dat in het merendeel der onderzochte casussen van de rechtspraak de procedure dateert van vóór deze datum.

Art. 5 van dit K.B. bepaalt tevens dat, op verzoek van een meerderheid van werknemersafgevaardigden van de ondernemingsraad, de voorgestelde kandidaat-commissaris(sen)-revisor(en) of bedrijfsrevisor(en) moeten worden uitgenodigd om te verschijnen op de vergadering van de ondernemingsraad die over de voordracht beraadslaagt. De kandidaat-commissaris-revisor of bedrijfsrevisor moet aanwezig zijn op de vergadering van de ondernemingsraad waartoe hij wordt uitgenodigd teneinde zich voor te stellen.

9. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd het karakter van de beslissing van de ondernemingsraad bediscussieerd. Door een lid van de kamercommissie werd een amendement ingediend waardoor de ondernemingsraad bij de aanwijzing van de bedrijfsrevisor enkel een raadgevende stem zou krijgen (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 522/7-1, 1 en nr. 552/12, 1 en 2). Hierbij werd opgemerkt dat het niet opgaat aan de ondernemingsraad een beslissende bevoegdheid toe te kennen zonder ook het verantwoordelijkheidsbeginsel in de wet van 20 september 1948 in te voeren. Deze opmerking werd echter betwist door een ander lid dat de aandacht van de kamercommissie vestigde op het feit dat de bedrijfsrevisor toelichting moet geven aan de ondernemingsraad en derhalve in de mogelijkheid moet zijn om mee te beslissen over de persoon die moet informeren. De minister van Economische Zaken bevestigde laatstgenoemd standpunt en beklemtoonde het karakter van het medebeslissingsrecht door de ondernemingsraad (verslag Verhaegen, *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 21).

De aanduiding van de bevoegdheid van de ondernemingsraad als een medebeslissingsrecht (niet: beslissingsrecht of adviesrecht) is goed gekozen. Enerzijds is de bevoegdheid ruimer dan een loutere adviesbevoegdheid: de algemene vergadering van aandeelhouders kan geen bedrijfsrevisor benoemen die door de ondernemingsraad niet is voorgedragen. Anderzijds is deze bevoegdheid van de ondernemingsraad geklemd tussen het exclusief initiatief- en voorstelrecht van de raad van bestuur (zaakvoerder of ondernemingshoofd) en de finale benoemingsbevoegdheid van de algemene vergadering. Het medebeslissingsrecht van de ondernemingsraad zoals neergelegd in art. 15ter, § 2 (W. 20 september 1948) is derhalve vooral van negatieve aard in die zin dat de ondernemingsraad beschikt over een veto-recht tegen het door de raad van bestuur geformuleerd voorstel of m.a.w. over een recht tot wraking van de voorgestelde kandidaat (kandidaten) (cf. Voorz. Luik, 12 mei 1986, ongepubliceerd; Olivier, H., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 49; Van Ryn, J., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 26; zie ook Voorz. Luik, 12 mei 1986, ongepubliceerd: «le conseil d'entreprise ne pouvant qu'entériner ou rejeter la proposition du conseil d'administration»).

10. Bij een negatieve stemming in de ondernemingsraad over de voorgestelde kandidaat is op grond van art. 3 van het K.B. van 17 maart 1986 (*B.S.*, 27 maart 1986) een tweede beraadslaging van de ondernemingsraad verplicht: er moet over de voordracht opnieuw beraadslaagd en beslist worden uiterlijk op de laatste vergadering van de ondernemingsraad vóór de datum waarop de benoeming in de schoot van de onderneming zal plaatshebben. Indien er voor die datum geen gewone vergadering van de ondernemingsraad meer wordt gehouden, moet in voorkomend geval een bijzondere vergadering worden bijeengeroepen.

Art. 3 van het K.B. van 17 maart 1986 heeft bovendien

het initiatief- en voorstelrecht vanwege het statutair bevoegde orgaan (of ondernemingshoofd) verduidelijkt: bij een eerste negatieve beslissing vanwege de ondernemingsraad kan (niet: moet) dit orgaan (ondernemingshoofd) in voorkomend geval één of meer nieuwe kandidaat-commissarissen-revisoren (of bedrijfsrevisoren) voordragen.

11. De toepassing van het K.B. van 17 maart 1986 kan mogelijk een heilzame werking hebben, waardoor procedures voor de rechtbank (zie infra nr. 14) zouden kunnen worden vermeden: het conflictmodel van de oorspronkelijke wettelijke procedure (na negatieve stemming in de ondernemingsraad volgt een procedure voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel) moet plaats maken voor een overleg (verplichte tweede vergadering van de ondernemingsraad, mogelijke voordracht door het statutair bevoegd orgaan (ondernemingshoofd) van één of meer nieuwe kandidaat-commissarissen-revisoren of bedrijfsrevisoren).

12. Wanneer de dubbele stemming positief is, wordt de benoeming voorgedragen aan de algemene vergadering. De finale bevoegdheid tot benoeming ligt bij dit orgaan.

Op grond van het exclusief initiatief- en voorstelrecht vanwege de raad van bestuur (zaakvoerder) en rekening houdend met het medebeslissingsrecht van de ondernemingsraad in de vorm van een vetorecht, mag worden aangenomen dat de algemene vergadering geen andere kandidaat kan benoemen dan die welke wordt voorgedragen na een gunstige beslissing in de ondernemingsraad (in dezelfde zin: Olivier, H., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 49; Verougstraete, I., o.c., in *Les sociétés commerciales*, 283, nr. 26).

13. De beschreven procedure moet strikt worden nageleefd. Elke beslissing inzake benoeming (vernieuwing van het mandaat of ontslag), genomen door de algemene vergadering zonder naleving van de voorgeschreven procedure (art. 15ter, §§ 2 tot 4, van de wet van 20 september 1948) is nietig (zie ook Buyle, J.P., o.c., *T.B.H.*, 1986, 609). Tijdens de parlementaire voorbereiding werd door de regering erop gewezen dat de genoemde §§ 2 tot 4 de openbare orde raken: een ieder die een belang heeft (art. 17 Ger. W.), kan een vordering tot nietigverklaring instellen en de rechter kan deze nietigheid ook ambtshalve opwerpen en ze uitspreken na heropening van het debat (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 24). Krachtens art. 15ter, § 5, wordt de nietigheid uitgesproken door de voorzitter van de rechtbank van koophandel van de zetel van de vennootschap, zitting houdende als in kort geding.

14. Er zijn verscheidene gevallen denkbaar waarin geen benoeming plaatsvindt. Mogelijk is dat de raad van bestuur (of zaakvoerder) geen initiatief neemt, dat de dubbele vereiste meerderheid in de ondernemingsraad niet wordt gehaald (zelfs niet na overleg op grond van het K.B. 17 maart 1986), dat de algemene vergadering uiteindelijk geen bedrijfsrevisor benoemt.

In dergelijke gevallen is een bijzondere procedure van toepassing: op verzoekschrift van elke belanghebbende kan de voorzitter van de rechtbank van koophandel van het rechtsgebied waarin de vennootschap haar zetel heeft gevestigd, zitting houdende als in kort geding, een bedrijfsrevisor benoemen (art. 15ter, § 2, derde lid, van de wet van 20 september 1948). Deze procedure werd gekozen om een snelle oplossing te vinden bij betwistingen (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 23). De efficiëntie van deze

procedure bij de toepassing van de Handelspraktijkenwet van 14 juli 1971 is waarschijnlijk een medebepalend element van de keuze. Volgens Verougstraete is het aan gang zijnde proces waarbij de inbreng van de consulaire rechter vermindert, niet noodzakelijk een gelukkige ontwikkeling (Verougstraete, I., in *Les sociétés commerciales*, 1985, 282; cf. de algemene tendens in de wetgeving: Laenens, J. en Vandeplas, A., «De alleensprekende raadsheer», *R.W.*, 1985-86, 751 e.v.; zie ook de opmerkingen van Duplat, J.L., *R.W.*, 1985-86, 1322-1323). De voorzitter stelt de bezoldiging van de commissaris-revisor vast en belast hem met de taak van vennootschapscommissaris en van de vier bovengenoemde taken t.a.v. de ondernemingsraad (zie supra nr. 2) totdat regelmatig in de vervanging van de commissaris-revisor is voorzien. Een dergelijke vervanging zal slechts uitwerking hebben na de eerste jaarvergadering die volgt op de benoeming door de voorzitter (art. 15ter, § 2, in fine, van de wet van 20 september 1948). De benoeming door de voorzitter van de rechtbank van koophandel geschiedt na advies van de ondernemingsraad ingeval deze laatste niet is gevraagd om te beraadslagen en te beslissen over de benoeming van de commissaris-revisor op de wijze zoals boven is bepaald (in casu: dubbele meerderheid).

3. Beschouwingen aangaande de nieuwe rechtspraak

15. Een bespreking van de in 1986 en 1987 gerezen en door de voorzitter van de rechtbank van koophandel beslechte casussen kan bepaalde aspecten van de procedure verduidelijken (infra nrs. 17 e.v.), releveert een aantal argumenten van de (werknemersdelegatie in de) ondernemingsraad tegen het voorstel van de raad van bestuur als ook de overwegingen van de voorzitter aangaande deze argumenten (infra nrs. 19 e.v.) en accentueert bepaalde kwaliteiten van de revisor die in de rechtspraak uitdrukkelijk in overweging worden genomen (infra nr. 34).

De formulering van een belangrijk voorbehoud is ter zake aangewezen: de meeste argumenten en overwegingen zijn van feitelijke aard en kunnen worden herleid tot loutere casusposities. Zij kunnen derhalve geen aanleiding geven tot algemene besluitvorming of juridische beoordeling.

Bovendien moet het uitermate delicaat karakter van deze rechtspraak — en bijgevolg ook van de commentaar erop — worden beklemtoond: binnen het gerezen conflict tussen raad van bestuur en werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad moet de voorzitter van de rechtbank van koophandel de feiten en omstandigheden afwegen en een bedrijfsrevisor, die uiteraard persoonlijk betrokken is bij de afloop van deze procedure, benoemen (cf. Verougstraete, I., o.c., in *Les sociétés commerciales*, 283: deze auteur verwacht van de voorzitter dat hij een revisor benoemt die door geen der partijen was gesuggereerd, behoudens bij kennelijk misbruik van een der partijen of wanneer dwingende praktische motieven de door een van de partijen voorgestelde revisor opleggen).

16. Met betrekking tot de uiteindelijke beslissing inzake benoeming blijkt uit een analyse van de ons bekende uitspraken dat meestal, in geval van meningsverschil tussen de raad van bestuur en de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad, de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat wordt benoemd (Voorz. Gent, 14 april 1986, ongepubliceerd; Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986,

173; Voorz. Luik, 12 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Hasselt, 23 mei 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 5 juni 1986, *T.B.H.*, 1986, 617, *J.T.T.*, 1986, 431; Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd). In deze uitspraken worden de door de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad geformuleerde argumenten tegen de voorgestelde kandidaat onderzocht en beantwoord (soms met een te appreciëren uitvoerigheid zoals in Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer). Soms blijkt een dergelijk onderzoek en weerlegging niet te zijn gebeurd of in elk geval op niet overtuigende wijze (Voorz. Hasselt, 23 mei 1986, gepubliceerd in dit nummer waar een decisieve overweging kortweg is: «Aangezien het ter zake de voorkeur verdient de kandidaat van de raad van bestuur als commissaris-revisor aan te stellen»). In twee uitspraken wordt een tweede commissaris-revisor aangesteld, naast de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat (Voorz. Charleroi, 7 mei 1986, ongepubliceerd, en Voorz. Charleroi, 12 juni 1986, ongepubliceerd). In één ons bekende casus wordt de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat niet benoemd, maar wel een revisor die reeds commissaris-revisor is bij twee andere bedrijven die samen met de gedingvoerende vennootschap een technische bedrijfseenheid uitmaken (Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612).

17. Wegens het belang van het overleg en het onderzoek vanwege de voorzitter verdient het goedkeuring dat de voorzitter een uitnodiging tot verstrekking van toelichting of opmerkingen richt tot de delegaties van de werkgevers en werknemers in de ondernemingsraad, tot de revisor, tot de raadsman van de vennootschap (zie Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 13 januari 1987, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd; Voorz. Charleroi, 7 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Charleroi, 12 juni 1986, ongepubliceerd; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612; cf. ook Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173, waaruit blijkt dat de werknemersafvaardiging hieraan geen gevolg gaf; uit sommige uitspraken kan niet blijken of een dergelijk overleg en onderzoek heeft plaatsgehad: Voorz. Hasselt, 23 mei 1986, gepubliceerd in dit nummer).

18. De ondernemingsraad moet niet motiveren waarom de door de raad van bestuur voorgestelde bedrijfsrevisor niet wordt aanvaard (Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173; zie ook Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612). De wet bevat ter zake geen expliciete bepaling. Een argument kan worden geput uit de parlementaire voorbereiding: het opleggen van een motiveringsplicht zou enerzijds moeilijk realiseerbaar zijn daar een zelfde negatief stemgedrag niet noodzakelijk door dezelfde redenen is ingegeven en zou anderzijds overloze betwistingen kunnen uitlokken over de gegrondheid van de motivering, terwijl de regering in het belang van een vlot verloopende benoemingsprocedure precies dergelijke geschillen heeft willen vermijden (*Parl. St., Senaat*, 1983-84, nr. 715/2, 20).

Aangaande de vraag of de raad van bestuur één enkele kandidaat mag voorstellen of daarentegen een lijst van kandidaten moet indienen, oordeelde de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Nijvel dat uit geen enkele wettelijke bepaling blijkt dat de indiening van een lijst vereist is (Voorz. Nijvel, 10 april 1986, *T.B.H.*, 1986, 605; cf.

supra nr. 5). Uit de feiten weergegeven in het vonnis van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel van 7 augustus 1986 blijkt ook dat de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad een keuzemogelijkheid eiste. Verwijzend naar bovengenoemde uitspraak van de voorzitter te Nijvel weigerde de raad van bestuur in te gaan op dit punt. De werknemersafvaardiging zag daarop af van deze eis.

19. Uit de rechtspraak blijken verscheidene overwegingen van de werknemersafvaardiging met betrekking tot de houding van de bedrijfsrevisor in het algemeen en ten aanzien van de werknemers in het bijzonder. Met vermelding van de rechtspraak worden deze hierna besproken.

Er werd aangehaald dat de bedrijfsrevisor geweigerd zou hebben met de werknemersdelegatie afzonderlijk contact op te nemen. Onder verwijzing naar de parlementaire voorbereiding oordeelde de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel terecht dat de ontleding en de verklaring door de revisor van de door het bedrijfshoofd verstrekte inlichtingen aan de ondernemingsraad, als geheel, worden gegeven (Voorz. Brussel, 5 juni 1986, *T.B.H.*, 1986, 617, *J.T.T.*, 1986, 431). In een enigszins analoge casus stemde de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad tegen de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat omdat niet werd tegemoetgekomen aan haar eis, nl. dat de aan te stellen bedrijfsrevisor de bevoegdheid heeft om in het kader van zijn opdracht deel te nemen aan de voorbereidende vergadering van de vertegenwoordigers van de werknemers (en voorbereidende besprekingen te voeren met de bedrijfsrevisor apart). Ook dit standpunt werd niet aanvaard in de rechtspraak: de voorzitter van de rechtbank van koophandel oordeelde dienaangaande dat de vierdubbele opdracht door art. 1 van de wet van 21 februari 1985 aan de bedrijfsrevisor toevertrouwd, impliceert dat hij de ondernemingsraad in zijn geheel als gesprekspartner heeft en niet een of meerdere geledingen ervan, zodat het niet opgaat te beweren, zoals de werknemersafvaardiging het in haar conclusie doet, dat de door het ondernemingshoofd aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële inlichtingen apart en separaat zouden mogen worden besproken door de werknemersafvaardiging tijdens de voorbereidende bespreking in bijzijn van de revisor vooraleer de ondernemingsraad deze documenten onderzoekt (Voorz. Brussel, 13 januari 1987, gepubliceerd in dit nummer). Tekstanalyse van zowel de wet van 20 september 1948 als van art. 1 van de wet van 21 februari 1985 (de economische en financiële inlichtingen worden verstrekt aan de ondernemingsraad, als college) en de parlementaire voorbereiding van laatstgenoemde wet (verwerping van het amendement Wasseige en toelichting van de minister van Economische Zaken: zie het citaat in Voorz. Brussel, 13 januari 1987, gepubliceerd in dit nummer) kunnen inderdaad dit standpunt schragen. Deze zienswijze doet echter geen afbreuk aan de overweging dat, in het kader van de vertrouwensrelatie die tussen de sociale partners en de revisor binnen de ondernemingsraad moet heersen, de revisor, buiten de vier in art. 1 opgesomde opdrachten, didactische en algemene informatie zou verstrekken aan de werknemersafvaardiging en hun bv. een algemene toelichting zou geven over de wet van 17 juli 1975, de uitvoeringsbesluiten ervan of nog over sommige boekhoudkundige principes zoals bv. art. 27bis van het K.B. van 8 oktober

1976 (Voorz. Brussel, 13 januari 1987, in fine).

20. De opwerping van een bepaalde werknemersafvaardiging dat de niet-aanwezigheid tussen de voorgestelde revisoren van een persoon «à coloration syndicale» een belangrijk element was, werd door de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Luik verworpen: de revisor moet naar voren komen als een ten aanzien van de betrokken partijen volledig onafhankelijke persoon en hij zal zijn taak moeten uitoefenen in het belang van alle betrokken partijen, in een geest van gelijkheid en met een totale onpartijdigheid (Voorz. Luik, 6 mei 1986, ongepubliceerd; zie aangaande de onafhankelijkheid van de revisor ook infra nrs. 27 e.v.). Merk op dat de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Charleroi wel gevoelig was voor het argument van de werknemersafvaardiging die akkoord ging met het voorstel van de raad van bestuur, op voorwaarde dat een tweede revisor van de «streek», namelijk een persoon wonende te Charleroi, zou worden benoemd: beide revisoren werden benoemd (Voorz. Charleroi, 7 mei 1986, ongepubliceerd).

21. Met betrekking tot de opwerping van de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad dat de revisor een te beperkt aantal uren voorziet om grondig zijn dubbele taak van commissaris-revisor en bedrijfsrevisor te kunnen vervullen, nam de voorzitter van de rechtbank van koophandel van Brussel twee aspecten vooral in overweging, nl. enerzijds de administratieve en boekhoudkundige organisatie en de controle en anderzijds het feit dat de revisor noodzakelijkerwijze voldoende werk moet hebben verricht om de vereiste kennis van de onderneming te vergaren, zodanig dat het hem mogelijk is de onderneming grondig te kennen (Voorz. Brussel, 5 juni 1986, *T.B.H.*, 1986, 617, *J.T.T.*, 1986, 431; de berekening van het aantal uren geschiedt overigens slechts op voorlopige basis en kan, indien nodig en met aanpassing van het budget, later worden aangepast; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612).

22. Mag de revisor een deel van de te verrichten prestatie toebedelen aan zijn medewerkers? Uit een casus blijkt dat in de ondernemingsraad werd gesteld dat de revisor een groter deel van de prestaties zelf en niet door middel van zijn assistenten moet uitvoeren. De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel overwoog hierbij terecht dat de uitvoering van prestaties door medewerkers geoorloofd is: krachtens art. 64sexies in fine Venn. W. kunnen de commissarissen zich bij de uitoefening van hun taak op hun kosten doen bijstaan door aangestelden of andere personen voor wie zij instaan (Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612; cf. ook het standpunt van de Bankcommissie inzake de verdeling van prestaties tussen de erkende revisor en zijn medewerkers: de commissie hecht belang aan de persoonlijke inzet van de erkende revisor bij de uitoefening van zijn mandaten in de kredietsector, doch heeft geen dwingende gedragslijn willen vooropstellen inzake de verdeling van de prestaties tussen de erkende revisor en zijn medewerkers: Bankcommissie, *Jaarverslag*, 1983-84, 47). De revisor is verantwoordelijk voor de prestaties die hij aan zijn medewerkers toevertrouwt en hij moet instaan voor hun bekwaamheid en discretie (cf. met betrekking tot de erkende revisor: Bankcommissie, *Jaarverslag*, 1983-84, 47).

23. Het voorstel van de raad van bestuur tot aanstelling

van een vennootschap van bedrijfsrevisoren met een vaste vertegenwoordiger stootte in bepaalde casussen op bezwaren vanwege de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad. Deze afvaardiging argumenteerde dat het voorstellen van een vennootschap van bedrijfsrevisoren niet volgens de geest van de wet is, dat de revisor een fysiek persoon moet zijn, daar de rechtspersoon geen menselijke eigenschappen heeft en moeilijk de rol van vertrouwenspersoon kan vervullen (cf. Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer).

Dit argument van de werknemersafvaardiging werd niet aangenomen door de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel: het voorstellen van een vennootschap van bedrijfsrevisoren door de raad van bestuur is volledig conform met de wet van 21 februari 1985 (Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer). De voorzitter overwoog hierbij o.m. uitdrukkelijk dat de parlementaire voorbereiding duidelijk aantoonde dat de wetgever, qua revisorenmaatschappijen, twee bekommernissen voor ogen had, te weten de mogelijkheid enerzijds grote professionele revisorenvennootschappen op te richten om grote ondernemingen te controleren en anderzijds binnen een professionele revisorenvennootschap verschillende specialisten te hergroeperen die het mogelijk maken de verschillende noden van de cliënten van de revisorenmaatschappij te lenigen.

De organisatie van het beroep van bedrijfsrevisor heeft op dit gebied een hele ontwikkeling ondergaan.

Aanvankelijk, in de wet van 22 juli 1953 werd het bedrijfsrevisoraat benaderd als een klassiek vrij beroep dat op een individuele wijze door natuurlijke personen wordt uitgeoefend: art. 8, derde lid, van deze wet hield een verbod in voor de revisor om een vennootschap met rechtspersoonlijkheid op te richten (zie aangaande de samenwerking in een maatschap: Gedragsregels inzake maatschappen, *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1982, 27-45; zie ook o.m. Steenbergen, J., «Professionele vennootschappen, het aanwenden van vennootschapsvormen bij de uitoefening van een vrij beroep», *T.P.R.*, 1974, 247-248, die de geoorloofdheid van professionele vennootschappen binnen het op dat moment bestaande wettelijk kader eveneens analyseert; Geens, K., «De professionele en interprofessionele vennootschap: een stand van zaken», *Accountancy*, mei 1985, nr. 5, 15 e.v.; cf. «KMG, de nieuwe gigant», *Accountancy*, april 1985, nr. 4, vnl. p. 5). Deze wetgeving is verklaarbaar vanuit de traditionele visie op het vrij beroep (cf. Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 16; Geens, K., o.c., *Accountancy*, mei 1985, nr. 5, p. 16; zie ook o.m. Swennen, H. (red.), *Juridische organisatie van het vrij beroep*, Antwerpen, Kluwer, 1975, o.m. p. 53). De noodzaak van controle van grote, vaak multinationalaal georganiseerde ondernemingen, de steeds ruimer wordende internationale context van uitoefening van het beroep en de behoefte aan samenwerking met buitenlandse auditors en met beoefenaars van complementaire beroepen en disciplines, de grotere behoefte aan continuïteit en rechtszekerheid in de betrekkingen met derden, de behoefte aan creatie en uitbouw van complementaire disciplines in het vlak van controle en adviesverstrekking, maakte het onontbeerlijk om de initiële optiek van de wetgever te herzien. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd uitdrukkelijk gesteld «dat het ontwerp in dit verband de vorming van belangrijke

vennootschappen, gespecialiseerd inzake financiële contro-
le, ook in de internationale werksfeer, in de hand wil wer-
ken» (cf. *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 5; zie ook
Parl. St., Kamer, 1982-83, nr. 552/1, 4; zie in rechtsverge-
lijkend opzicht: korte nota ten behoeve van de leden van
de Bijzondere Commissie over het juridisch statuut van re-
visorenvennootschappen met rechtspersoonlijkheid in
Frankrijk, Nederland, het Verenigd Koninkrijk, de Bonds-
republiek Duitsland, de Verenigde Staten (Illinois, Californië,
New York) en Canada (Quebec), *Parl. St., Kamer*,
1982-83, nr. 552/35, 87; zie ook Van Asbroeck, R. en De
Bock, P., *Zoeklicht op de commissaris-revisor*, Antwerpen,
Kluwer, 1985, p. 81; zie nochtans voor een behoudsgezinde
stellingname: Van Ryn, J., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 15-
17). In een initieel wetsvoorstel tot hervorming van het re-
visoraat werd zelfs gesteld dat de solidariteit in revisoren-
kantoren en maatschappijen met een zekere omvang een
bijkomende waarborg voor de onafhankelijkheid betekent
(zie *Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 569/1, 10 en 11).

De wet van 22 juli 1953 werd grondig gewijzigd door de
wet van 21 februari 1985, die een vorm van overgangsregi-
me invoerde: tot drie jaar na de invoering van de professio-
nele burgerlijke vennootschap voor bedrijfsrevisoren is het
mogelijk om een burgerlijke vennootschap van bedrijfsre-
visoren op te richten in de vorm van een V.O.F., een
B.V.B.A. of een coöperatieve vennootschap (zie art. 33,
§ 1, van de wet van 22 juli 1953 en art. 14, eerste lid, van
het K.B. van 15 mei 1985). Aan deze vennootschap kan de
hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren
worden toegekend als haar doel en werkzaamheden beperkt
zijn tot de uitoefening van controle-opdrachten, bedoeld in
art. 3 van de wet van 22 juli 1953 en de hiermee verenigbare
werkzaamheden, als de vennoten, zaakvoerders of bestuur-
ders lid zijn van het Instituut of een gelijkwaardige buiten-
landse hoedanigheid bezitten, als de zaakvoerders of be-
stuurders natuurlijke personen zijn en de meerderheid van
hen lid is van het Instituut, als de vertegenwoordigers belast
met de uitvoering van opdrachten in naam en voor reke-
ning van de vennootschap lid zijn van het Instituut. Op
grond van art. 33, § 3, moet de B.V.B.A. en de coöpera-
tieve vennootschap worden aangeduid door een firma en
mag de firmanaam alleen de naam bevatten van één of
meer zaakvoerders, bestuurders, vennoten of de naam van
één of meer oud-vennoten die bedrijfsrevisor waren (zie o.m.
Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 19; zie ook aangaande de
uitoefening van het beroep in samenwerkingsverband: art.
8 van de wet van 22 juli 1953: Maes, J.P. en Van Hulle, K.,
o.c., 28-30).

Ingeval een opdracht van controle wordt toevertrouwd
aan een revisorenvennootschap, moet het orgaan van be-
stuur van deze vennootschap een vertegenwoordiger onder
haar vennoten, zaakvoerders of bestuurders aanwijzen die
belast is met de uitvoering van de opdracht in naam en
voor rekening van de vennootschap. Deze zogenaamde
«vaste vertegenwoordiger» («représentant permanent») moet
aan dezelfde voorwaarden voldoen als de vennootschap en
is burgerrechtelijk, strafrechtelijk en tuchtrechtelijk aansprakelijk
alsof hij zelf de opdracht in eigen naam en voor eigen rekening
zou vervullen en zulks onverminderd de hoofdelijke aansprakelijkheid
van de vennootschap (zie art. 33, § 2, van de gewijzigde wet van
22 juli 1953; *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 89; Geens, K., o.c.,

Accountancy, 1985, nr. 5, 18; Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 18; deze auteurs merken terecht op dat een inspi-
ratiebron hiervan gelegen is in art. 99, § 2, van het groot
ontwerp nr. 387, *Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 987/1;
Verougstraete, I., o.c., in *Les sociétés commerciales*, 263).
In sommige gevoerde procedures blijkt een verwarring bij
bepaalde afvaardigingen in de ondernemingsraad te be-
staan tussen enerzijds de mogelijkheid tot benoeming van
een bedrijfsrevisor, als natuurlijke persoon, en anderzijds
de mogelijkheid tot benoeming van een revisorenvennoot-
schap, met aanwijzing van een vaste vertegenwoordiger (zie
de opwerping in limine litis: Voorz. Brussel, 13 januari
1987, gepubliceerd in dit nummer).

De vennootschap (in casu het orgaan van bestuur) mag
haar vertegenwoordiger ontslaan, maar moet direct een op-
volger benoemen. Zij mag haar vertegenwoordiger vervan-
gen met inachtneming van de gewenste stabiliteit voor de
commissarisfunctie (*Parl. St., Senaat*, 1983-84, nr. 715/2,
21; Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 20).

24. Op grond van deze nieuwe wettelijke regeling kan
het oordeel van de voorzitter van de Rechtbank van Koop-
handel te Brussel volledig worden onderschreven: de werk-
nemersafvaardiging poneerde ten onrechte dat door «het
voorstellen van een vennootschap van bedrijfsrevisoren de
raad van bestuur niet in de geest van de wet zou hebben
gehandeld» (Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in
dit nummer).

De vordering van de N.V. voor de voorzitter van de
Rechtbank van Koophandel te Brussel strekte ertoe een re-
visorenvennootschap «in de persoon van» de vaste verte-
genwoordiger te benoemen.

De voorzitter verklaarde de vordering ontvankelijk en
gegrond en wees bijgevolg ook de vaste vertegenwoordiger
aan die persoonlijk burgerrechtelijk, strafrechtelijk en
tuchtrechtelijk aansprakelijk is alsof hij zelf de betrokken
opdracht in eigen naam en voor eigen rekening zou vol-
brengen. Deze aanwijzing impliceert dat, wanneer de posi-
tie van de vaste vertegenwoordiger (bv. ten gevolge van uit-
treden als vennoot, overlijden, tuchtrechtelijke sanctie) zou
veranderen vóór de aanwijzing van een bedrijfsrevisor (of
revisorenvennootschap) door de algemene vergadering, een
nieuwe aanwijzing door de voorzitter van de rechtbank van
koophandel vereist is.

Vraag is of zulks in het raam van de bestaande wettelijke
regeling moest worden gevorderd en beslist.

Enerzijds kan de volgende zienswijze worden uitge-
bouwd: ingeval het voorstel van de raad van bestuur niet
de vereiste meerderheden haalt in de ondernemingsraad,
wordt, op verzoek van elke belanghebbende, door de voor-
zitter van de rechtbank van koophandel een bedrijfsrevisor
benoemd (art. 15ter, § 2, van de wet van 20 september
1948). De wet vereist enkel en alleen de aanwijzing van een
bedrijfsrevisor. Bij gebreke van een specificatie omtrent de
vraag of hiermee exclusief een natuurlijke persoon of ook
een rechtspersoon wordt bedoeld, en aangezien de hoeda-
nigheid van het lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren
wordt toegekend aan elke burgerlijke vennootschap die aan
de voorwaarden van art. 33, § 1, van de wet van 22 juli
1953 en art. 14 van het K.B. van 15 mei 1985 voldoet (cf.
supra nr. 23), kan de vordering voor de voorzitter van de
rechtbank van koophandel beperkt blijven tot de vraag tot
benoeming van een revisorenvennootschap. Op grond van

art. 33, § 2, van bovengenoemde wet komt het in een dergelijk geval toe aan de vennootschap zelf (in casu aan het orgaan van bestuur) om een vaste vertegenwoordiger aan te wijzen die belast wordt met de uitvoering van de opdracht in naam en voor rekening van de vennootschap. Op grond van laatstgenoemde bepaling heeft de vennootschap (in casu het orgaan van bestuur) overigens ook de bevoegdheid om haar vertegenwoordiger te ontslaan, zij het dat tegelijk een opvolger moet worden benoemd.

Anderzijds kan men met de vordering en de beslissing tot benoeming van een bedrijfsrevisor in te stellen wanneer een conflict rijst, nl. wanneer de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat of kandidaten (eventueel: vennootschap met vaste vertegenwoordiger) niet de vereiste meerderheden halen in de ondernemingsraad. Ten einde het gerezen conflict integraal op te lossen, vordert de N.V. de aanwijzing van zowel de vennootschap als de vaste vertegenwoordiger. Wanneer alleen de aanwijzing van de vennootschap wordt gevraagd, kan discussie blijven bestaan in de ondernemingsraad met betrekking tot de door de vennootschap te benoemen vaste vertegenwoordiger. Wegens de positie van de bedrijfsrevisor, o.m. ten aanzien van de ondernemingsraad, moet dit vermeden worden. Een formeel argument kan indirect worden geput uit art. 4 van het K.B. van 27 maart 1986: aangezien de kandidaat krachtens deze bepaling steeds verplicht is een curriculum vitae mede te delen aan de leden van de ondernemingsraad, kan hieruit worden afgeleid dat de ondernemingsraad ook moet oordelen over de persoon van de vaste vertegenwoordiger. Wanneer de door de raad van bestuur voorgestelde vennootschap én de vaste vertegenwoordiger niet de vereiste meerderheden haalt in de ondernemingsraad, komt het derhalve aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel toe te beslissen zowel over de benoeming van de voorzitter als over die van de vaste vertegenwoordiger.

25. De opwerping van de werknemersafvaardiging in de casus voor de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel (Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer), dat het statuut van vennootschappen van revisoren nog niet definitief geregeld is en steunt op een overgangsmaatregel, is *de lege late* juist: tot drie jaar na de invoering van de professionele burgerlijke vennootschap voor bedrijfsrevisoren is het mogelijk een burgerlijke vennootschap van bedrijfsrevisoren op te richten in de vorm van een V.O.F., een B.V.B.A. of een coöperatieve vennootschap (art. 33 van de wet van 22 juli 1953; zie supra nr. 23).

Terloops moet echter worden aangestipt dat het wetsontwerp betreffende de professionele en interprofessionele burgerlijke vennootschap en de burgerlijke vennootschap van middelen (*Parl. St., Kamer*, 1984-85, nr. 1108/1) op velerlei gebieden verschilt van de huidige, in de aangepaste wet van 22 juli 1953 neergelegde regelingen aangaande revisorenvennootschappen. Uitvoerige kritiek op dit ontwerp, dat reeds in de Kamer is goedgekeurd, (zie *Parl. St., Kamer*, 1984-85, nr. 1108/7) valt buiten het raam van deze bijdrage (zie voor kritische analyses: De Vroede, P., (red.), *De professionele en interprofessionele burgerlijke vennootschap*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1986, 276 p., met vnl. de algemene beschouwingen door M. Flamée en de aansprakelijkheid van de burgerlijke vennootschap en haar vennoten door L. Cornelis; Heenen, J. en

Malherbe, J., «Les sociétés civiles professionnelles», *J.T.*, 1985, 709-713; Van Ommeslaghe, P., «Les sociétés coopératives, les sociétés civiles professionnelles et interprofessionnelles et les sociétés de moyens», in *Les sociétés commerciales*, Van Ryn, J. (red.), Editions du Jeune Barreau, 1985, 349-388).

De door K. Geens (Geens, K., o.c., *Accountancy*, 1985, nrs. 5, 15, 17 en 18) geformuleerde opinie als zou de wet van 21 februari 1985 reeds volledig afgestemd zijn op het wetsontwerp nr. 1108 inzake professionele en interprofessionele vennootschappen moet worden genuanceerd: tussen de huidige, door de bovengenoemde wet voor bedrijfsrevisoren ingevoerde wettelijke regeling en het wetsontwerp nr. 1108 bestaan verscheidene verschillen. Zonder enige aanspraak op volledigheid kunnen worden aangestipt: krachtens art. 1 van het ontwerp kunnen alleen natuurlijke personen lid zijn van een professionele vennootschap, terwijl een dergelijk regime niet bestaat in de huidige wetgeving: art. 2 biedt problemen voor o.m. belastingconsulenten als vennoot van een interprofessionele vennootschap omdat hun statuut (nog) niet beheerst wordt door een bij wet of bij verordening geregeld statuut: de ongelukkige formulering van de aansprakelijkheid in art. 6: niet een fout, alleen schadelijke gevolgen zijn, althans volgens de libellering van dit artikel, bepalend voor de aansprakelijkheid van de vennoot; de door de formulering van art. 7 onopgeloste vraag of men ook lid mag zijn van een buitenlandse vennootschap; de van het gemene vennootschapsrecht afwijkende regel in art. 10 dat iedere vennoot, niettegenstaande een andersluidende bepaling (bv. in de statuten), de vennootschap vertegenwoordigt jegens derden; de dwingende bepaling van art. 11, § 4, dat iedere vennoot één stem heeft, kan de inschakeling van jonge revisoren als vennoot in revisorenvennootschappen met enige omvang bemoeilijken; de door een strikte toepassing van art. 21 in de praktijk te onderkennen problemen m.b.t. de afhandeling van lopende zaken bij ontbinding van de vennootschap; de regeling van art. 22, dat alleen natuurlijke personen lid kunnen zijn van een burgerlijke vennootschap van middelen, vormt een rem voor de oprichting van een dergelijke vennootschap door rechtspersonen; het conflict tussen de onmiddellijke toepassing van de strafbepalingen in art. 23 en de overgangstermijn van drie jaar in art. 24).

Het verschil tussen enerzijds de vele onduidelijkheden en beperkingen van het wetsontwerp betreffende de professionele en interprofessionele burgerlijke vennootschap en de burgerlijke vennootschap van middelen en anderzijds de bestaande regeling inzake revisorenvennootschappen (art. 33 van de wet van 22 juli 1953) vereist reflectie over de opportuniteit van de invoering van dit wetsontwerp. Mogelijk kan het huidige wettelijk kader, waar nodig met enkele aanpassingen, volstaan voor de organisatie van het beroep van bedrijfsrevisor. In elk geval zijn correcties van onduidelijke of aan de praktijk onaangepaste regelingen van het wetsontwerp noodzakelijk.

26. In verscheidene uitspraken wordt het vertrouwen in de revisor vanwege de betrokken partijen in overweging genomen (Voorz. Charleroi, 7 mei 1986 en 12 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612, waarbij rekening wordt gehouden met het belang van de vennootschap; Voorz. Charleroi, 12 juni 1986, ongepubliceerd). Deze overweging kan tegemoetkomen aan de

fundamentele doelstellingen van de wetswijziging van 21 februari 1985: de bedrijfsrevisor wordt een vertrouwensman die, ten behoeve van het maatschappelijk verkeer of van bepaalde belanghebbenden, boekhoudingsstukken van ondernemingen certificeert en daardoor aan deze stukken de geloofwaardigheid hecht die verbonden is aan de certificering door een beëdigd deskundige (zie o.m. *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 5; zie ook infra nr. 27).

27. Uit sommige casussen blijkt dat de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad zich vragen stelt aangaande de onafhankelijkheid van de door de raad van bestuur voorgestelde kandidaat ten aanzien van de onderneming of ten aanzien van buitenlandse kantoren waarmee een band bestaat (zie Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd; Voorz. Charleroi, 7 mei en 12 juni 1986, ongepubliceerd; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612).

Uit de eerstgenoemde uitspraak (Voorz. Brussel, 7 augustus 1986 bevat grotendeels dezelfde overwegingen) blijkt dat de voorzitter van de rechtbank van koophandel verscheidene elementen in overweging neemt bij zijn oordeelvorming over de onafhankelijkheid van de betrokken revisorenvennootschap: het doel van de vennootschap (nl. opdrachten uitvoeren in de hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren), het feit dat alle vennoten bedrijfsrevisoren moeten zijn, de vaststelling dat de vennootschap lid is van een internationale federatie van onafhankelijke kantoren van auditors en dat deze federatie strenge, internationaal aanvaarde controlenormen heeft uitgevaardigd die strenger zouden zijn dan die van het I.B.R., de overweging dat de moedervennootschap aan controle van de SEC onderworpen is en de SEC eist dat alle auditors die de verantwoordelijkheid moeten opnemen over de controle van jaarrekeningen van de groep, uitdrukkelijk hun onafhankelijkheid moeten waarborgen, het belang van de geconsolideerde jaarrekening en het vereiste dat de waarmerking van de jaarrekeningen van het concern gebeurt door auditors wier handtekening internationaal erkend is, de opheffing van het verrichten van de externe audit door een zeer nauw met de betrokken revisorenvennootschap verwant kantoor, de strenge deontologie opgelegd door het I.B.R. en in casu ook door de internationale federatie. In andere uitspraken wordt de overweging van de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad met betrekking tot de onafhankelijkheid van de revisor niet aangenomen bij gebrek aan bewijs (Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 1986, 612) of wordt eenvoudigweg gesteld dat de bedrijfsrevisoren specialisten zijn die alle waarborgen bieden in het vlak van onafhankelijkheid en eerlijkheid (Voorz. Charleroi, 7 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Charleroi, 12 juni 1986, ongepubliceerd; cf. de regelen inzake deontologie: nrs. 31 e.v.)

28. Het is aangewezen de ten aanzien van de bedrijfsrevisor bestaande wettelijke, deontologische en andere regelen (o.m. conventionele) inzake onafhankelijkheid toe te lichten.

Uiteraard kan controle in het algemeen, en financiële controle in het bijzonder slechts betrouwbaar en geloofwaardig zijn voor zover de controlerende persoon of instelling onafhankelijk staat ten aanzien van de gecontroleerde. Bedrijfsrevisoren, aan wie de wetgever het monopolie van

de certificerende functie toevertrouwt, van wie derhalve wordt verwacht dat zij als vertrouwenspersonen ten behoeve van het maatschappelijk verkeer omtrent de getrouwheid van financiële staten deskundige verklaringen afleggen en openbaar maken, moeten onafhankelijk zijn, anders zal hun functie alle krediet en geloofwaardigheid verliezen (Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 27, herhaald p. 70; cf. de door het American Institute of Certified Public Accountants uitgevaardigde «Concepts of Professional Ethics» (uitgave 1985, E.T., section 52): «Independence has always been a concept fundamental to the accounting profession, the cornerstone of its philosophical structure»; cf. het strikte standpunt van de Bankcommissie ten aanzien van de erkende revisor in opdracht bij een kredietinstelling: de erkende revisor mag in beginsel geen enkele andere functie in de instelling vervullen, behalve in twee gevallen, nl. in de kleinste kredietinstellingen en in het geval van de instellingen naar Belgisch recht met dochterondernemingen in het buitenland (Bankcommissie, *Jaarverslag*, 1983-84, 49); anderzijds is de uitoefening van alle opdrachten welke tot het beroep van bedrijfsrevisor behoren, van opdrachten als gerechtelijk deskundige of van een functie van bestuurder of zaakvoerder in een vennootschap of vereniging van bedrijfsrevisoren van rechtswege toegestaan (zie aangaande de onverenigbaarheden: Bankcommissie, *Jaarverslag*, 1983-84, 57, en *Jaarverslag*, 1985-86, 46-47).

29. De bepalingen aangaande de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor, zowel in de uitoefening van zijn taken in de ondernemingsraad als in zijn functie van vennootschapscommissaris, zijn een van de meest belangrijke van de door de hervormingswet van 21 februari 1985 uitgebouwde regels.

Het is opvallend hoe het beginsel van de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor herhaalde malen (het belang van de kwestie belet hieraan toe te voegen: tot vervelens toe) werd geciteerd en beklemtoond bij de parlementaire voorbereiding van de hervormingswet (zie o.m. kamerverslag: *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 37 tot 46, 66 tot 69; zie ook *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 414/1, 3, 19 en 24; *Parl. St., Senaat*, 1983-84, nr. 715/2, 3, 16 tot 18; zie ook o.m. *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1982, 17 en 19). Ook in de rechtsleer werd dit beginsel terecht beklemtoond: de onafhankelijkheid ten aanzien van de verschillende bij de onderneming betrokken belangengroepen is een essentiële voorwaarde voor zijn geloofwaardigheid en het in hem gesteld vertrouwen (zie o.m. Keutgen, G. en Huys, M., «Vers la réforme du révisorat», *Rev. Banque*, 1973, 14 en 32 e.v.; Olivier, H., «Le contrôle des comptes consolidés», in *Juridische aspecten van de geconsolideerde jaarrekening*, Biron, H. (red.), Antwerpen, Kluwer, 1980, vnl. 271-272 en 273; Benoit-Moury, A., «Les pouvoirs et les responsabilités des commissaires», *R.P.S.*, 1986, 11; Van Asbroeck, R. en De Bock, P., o.c., 79-80; Van Ryn, J., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 27; Verougstraete, I., o.c., in *Les sociétés commerciales*, 263 en 284 e.v.; Van Cromburgge, S., *Juridische en fiscale eenheidsbehandeling van vennootschapsgroepen*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 136-139; zie in rechtsvergelijkend opzicht, met waardevolle analyse van vraagstukken van aansprakelijkheid, Ebke, W.F., «In search of alternatives: comparative reflections on corporate governance and the independent auditor's responsibilities», *Nw U L Rev.*,

1984, 663 e.v., vnl. 672; zie ook *Revue Française de Comptabilité*, september 1984, nr. 149: «L'organisation professionnelle aux Pays-Bas et en France»).

Bij de analyse van de wettelijke regels moet allereerst worden opgemerkt dat het beginsel van onafhankelijkheid niet uitdrukkelijk is opgenomen in de achtste richtlijn (*Pb.*, 12 mei 1984). Art. 3 bepaalt dat het bevoegde gezag van een lid-staat slechts toelating verleent aan betrouwbare personen die geen werkzaamheden uitoefenen welke krachtens het recht van die lid-staat onverenigbaar zijn met de wettelijke controle van de in art. 1, lid 1, neergelegde stukken (in casu jaarrekening en jaarverslag). Op te merken is dat in het voorstel voor een achtste richtlijn (*Pb.*, 13 mei 1978) het onafhankelijkheidsbeginsel wel is opgenomen in art. 3: «De lid-staten verlenen de erkenning slechts aan betrouwbare en onafhankelijke personen».

Het onafhankelijkheidsbeginsel is wel neergelegd in de Belgische wetgeving, nl. in art. 8, § 1, van de gewijzigde wet van 22 juli 1953 («Bij het vervullen van de hem toevertrouwde controletoek wordt de revisor in volledige onafhankelijkheid van de betrokken personen, vennootschappen of instellingen») en in art. 64bis Venn. W. m.b.t. de commissaris-revisor. De commissaris-revisor die een controleopdracht zou aanvaarden, terwijl hij zich in een positie bevindt die zijn onafhankelijke taakuitoefening in het gedrang brengt, schendt de Vennootschappenwet (cf. Lievens, J., «De aansprakelijkheid van de commissaris-revisor», in *Liber amicorum J. Ronse*, 1986, p. 272).

Ter aanvulling somt art. 7bis van de wet van 22 juli 1953 een aantal onverenigbaarheden op: verbod van werknemersstatuut tenzij als bedrijfsrevisor bij een andere bedrijfsrevisor, verbod van handelsactiviteit of bestuur van vennootschappen met uitsluiting van professionele en interprofessionele vennootschappen, functies in overheidsdienst. Als laatste en belangrijkste onverenigbaarheid wordt vermeld dat het een bedrijfsrevisor niet geoorloofd is een werkzaamheid uit te oefenen die onverenigbaar is met de waardigheid of de onafhankelijkheid van zijn taak. Art. 64bis, tweede lid, Venn. W. bepaalt ter aanvulling van het basisbeginsel dat de commissarissen noch in de vennootschap die aan hun controle is onderworpen, noch in een daarmee verbonden onderneming, een andere taak, mandaat of opdracht mogen aanvaarden die zal worden vervuld tijdens de duur van hun mandaat of erna, en die «van aard» zou zijn de onafhankelijke uitoefening van hun taak als commissaris in het gedrang te brengen (hierbij is op te merken dat de uitoefening van een taak van commissaris in een verbonden onderneming, het controleren van de geconsolideerde jaarrekening of financiële staten en de vervulling van wettelijke opdrachten bij de dochtervennootschap niet onverenigbaar zijn: Wymeersch, E., «De houding van de Bankcommissie tegenover het groepsverschijnsel», in *Rechten en plichten van moeder- en dochtervennootschappen*, Biron, H., (red.), Antwerpen, Kluwer, 427: de auteur vergelijkt deze regeling met het vroeger door de Bankcommissie ingenomen standpunt: *Jaarverslag*, 1977-78, 149). De nieuwe wettelijke regeling van art. 64ter Venn. W. met betrekking tot de bezoldiging van de commissaris-revisor draagt eveneens bij tot zijn onafhankelijkheidspositie. Ook de afschaffing van de herroepbaarheid ad nutum en de benoeming voor een periode van drie jaar draagt bij tot een versteviging van zijn positie (zie art. 64quater Venn. W.;

cf. o.m. Van Asbroeck, R. en De Bock, P., o.c., 79).

30. Dit basisbeginsel en de ermee verband houdende onverenigbaarheden zijn aanvaardbaar voor alle bij een goede uitbouw van het bedrijfsrevisoraat betrokken partijen: de bedrijfsrevisor moet met integriteit en in alle objectiviteit een zelfstandig oordeel kunnen vellen en mag niet worden beïnvloed door bepaalde banden, hetzij zakelijke, hetzij persoonlijke. De door de wetgever gevolgde benaderingswijze is hierbij duidelijk: een algemene formulering van de basisregel wordt verkozen boven een casuïstiek waarbij, ten gevolge van een gedetailleerde formulering van onverenigbaarheden, de basisregel al te zeer naar de achtergrond verdwijnt en/of niet bestaande wordt (m.b.t. een bespreking van het oorspronkelijk ontwerp: zie *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1981, 55-56). Een nadere specificatie van dit beginsel is overigens een zeer moeilijke en delicate kwestie. De discussies en de verdeeldheid in de Kamercommissie hebben deze problematiek aangetoond (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 37-46).

Bij gebreke van een specifieke omschrijving in de wet zou de onafhankelijkheid kunnen worden omschreven als de mogelijkheid om met integriteit en objectiviteit te handelen: integriteit is een strikt persoonlijke kwaliteit, die fundamenteel is voor het vertrouwen in de bedrijfsrevisor, objectiviteit betekent het aannemen van een onpartijdige houding in alle aangelegenheden waarin de revisor optreedt; cf. de omschrijving van de onafhankelijkheid voor de Amerikaanse «Securities and Exchange Commission»: SEC, *Accounting and Reporting Manual*, Rel. 7, 1986/4, nr. 14.04 in fine en de omschrijving door het «American Institute of Certified Public Accountants (AICPA).

Een belangrijk algemeen rechtsbeginsel kan hierbij dienstig zijn ter nadere kwalificatie van de basisregel van de onafhankelijkheid: het is niet aanvaardbaar dat de controlerende het resultaat van zijn eigen activiteit controleert. Een aanknopingspunt kan hiertoe worden gevonden in de rechtspraak aangaande de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid van de rechter. Volgens het Hof van Cassatie is de regel dat de rechter onafhankelijk en onpartijdig moet zijn een algemeen rechtsbeginsel dat voor alle rechterlijke instanties geldt en dus bv. ook in belastingzaken, in tuchtzaken en in procedures voor het Rekenhof en zulks terwijl niet alle bepalingen van art. 6.1 van het Europees Verdrag over de rechten van de mens in deze materies toepassing vinden (zie, voor een recent overzicht van deze rechtspraak, Claeys Bouuaert, Ph., «Algemene beginselen van het recht — Vijftien jaar rechtspraak van het Hof van Cassatie», *R.W.*, 1986-87, 977). Iedere rechter van wie men terecht kan vermoeden dat hij niet de onpartijdigheid aan de dag zal leggen waarop de partijen recht hebben, is ertoe gehouden zich van deelneming aan de beslissing te onthouden (Cass., 21 februari 1979, *Pas.*, 1979, I, 750, *Arr. Cass.*, 1978-79, 737).

In nauw verband met het algemeen rechtsbeginsel inzake onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter is de regel dat niemand in een zelfde zaak rechter en partij mag zijn (cf. de artt. 292, 293, 297 en 304 Ger. W. en de rechtspraak van het Hof van Cassatie: Claeys Bouuaert, Ph., o.c., *R.W.*, 1986-87, 979). Onder de rechtspraak is specifiek vermeldenswaard het arrest van het Hof van Cassatie van 13 oktober 1975 (Cass., 13 oktober 1975, *Pas.*, 1976, I, 181, *Arr. Cass.*, 1976, 191, noot J.V.): een advocaat was

opgetreden voor de correctionele rechtbank om een beklagde te vertegenwoordigen en werd nadien opgeroepen om deel uit te maken van de rechtbank. Het Hof van Cassatie besliste dat deze omstandigheid de nietigheid van de uitspraak meebracht. Het Hof oordeelde hierbij dat het niet ging over een grond tot wraking, die in limine litis had moeten worden opgeworpen, maar over de schending van een rechtsbeginsel van openbare orde, dat essentieel is voor de rechtsbedeling en voor de eerste maal in cassatie mag worden aangevoerd. Aansluitend bij de bovengenoemde regels is ook de regel dat niemand in een zelfde zaak tegelijkertijd rechter en deskundige mag zijn (cf. Cass., 14 februari 1977 en 21 juni 1977, *Pas.*, 1977, I, 634 en 1074, *Arr. Cass.*, 1977, 657 en 1089). De wettelijke bepalingen aangaande de wraking van de rechter (artt. 828 e.v. Ger. W.) kunnen eventueel ook als aanknopingspunt worden aangehaald ter nadere specificatie van het bovengenoemd beginsel inzake onafhankelijkheid van de controlerende. Op te merken is dat deze wettelijke bepalingen eveneens van toepassing zijn op de door de rechter aangestelde deskundige (art. 966 Ger. W.; zie, aangaande de onafhankelijkheid van de deskundige, Lurquin, P., *Traité de l'expertise*, Brussel, Bruylant, 1985, p. 23, 35 en 109 e.v.).

31. De wettelijke bepalingen inzake onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor kunnen worden vervolledigd door de vanwege het Instituut der Bedrijfsrevisoren uitgevaardigde normen (cf. Olivier, H., o.c., in *Rechten en plichten van moeder- en dochtervennootschappen*, Biron, H., (Ed.), 451: cf. de neerlegging van het onafhankelijkheidsbeginsel in professionele gedragscodes in ons omringende landen: Nederlands Instituut voor Registeraccountants, *Gedrags- en beroepsregels van registeraccountants* (art. 22): Wirtschaftsprüferkammer, *Richtlijnen für die Berufsausübung der Wirtschaftsprüfer und vereidigten Buchprüfer* (Richtlijn 1: «unabhängigkeit und Unbefangtheit»); Institute of Chartered Accountants, *Guide to Professional Ethics* (Statement 1); Compagnie Nationale des Commissaires aux Comptes, (*Gedragscode van de Commissaire aux comptes*).

De door het Instituut der Bedrijfsrevisoren uitgevaardigde normen zijn van belang omdat zij het algemeen geformuleerd wettelijke beginsel inzake onafhankelijkheid nader bepalen en omdat deze normen zelfs een juridische relevantie kunnen hebben (zie o.m. aangaande het fenomeen van de paralegale normen en hun juridische relevantie: Braeckmans, H., «Paralegale normen en lex mercatoria, *T.P.R.*, 1986, 1, e.v. en de verwijzingen aldaar). Ook kan de Raad in zijn verslagen tot uitdrukking brengen wat naar zijn mening in concrete situaties niet in overeenstemming kan worden gebracht met de regels inzake onafhankelijkheid (cf. *Jaarverslag van het I.B.R.*, 1985, 46).

Art. 1 van het tuchtreglement van het Instituut der Bedrijfsrevisoren beklemt de onafhankelijkheid: «Zij moeten zich onthouden van elke handeling of houding die in strijd zou zijn met de rechtschapenheid of kiesheid, met de achting die zij aan hun ambtgenoten verschuldigd zijn of met de onafhankelijkheid die de uitoefening van vrije beroepen kenmerkt» (art. 1 van het tuchtreglement van het I.B.R., K.B. van 16 maart 1957, gewijzigd bij K.B. van 2 oktober 1961).

De algemene controlenormen, vastgesteld door de Raad op 2 december 1983 (zie *Vademecum Bedrijfsrevisoren*, p.

II, 101; zie ook *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1983, 34-35) houden ook ter zake een regeling in: «De bedrijfsrevisor brengt zijn beroepsmatige beoordeling uit in een geest van volledige onafhankelijkheid. Hij zal zich onthouden van alles wat aan deze onafhankelijkheid enige afbreuk kan doen.» De onafhankelijkheid van de revisor heeft een dubbel aspect, nl. een aspect van persoonlijke professionele ethiek, die bepaald wordt door de intellectuele houding en de integriteit van de revisor, en een objectief en maatschappelijk aspect, dat o.m. afhankelijk is van de wijze waarop het beroep en de uitoefening ervan zijn georganiseerd. Zij geldt zowel ten aanzien van zijn opdrachtgever (bv. de algemene vergadering die hem benoemt tot commissaris-revisor) als ten aanzien van de directie van de onderneming, de werknemers en het maatschappelijk verkeer (zie de toelichting op bovengenoemde controle-norm). Art. 1.2.2 van de controlenorm zegt dat de regels inzake onafhankelijkheid worden bepaald door a) de wet en de reglementen; b) een afzonderlijke norm behorende tot het domein van de professionele plichtenleer (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, II, 101, p. 3).

Art. 7 van de Codex van de plichtenleer van de bedrijfsrevisoren bepaalt dat de bedrijfsrevisor zijn beroep dient uit te oefenen in alle onafhankelijkheid en in geweten, zonder zich in een toestand te plaatsen die zijn vrijheid van wil zou kunnen verminderen of het volbrengen van zijn plicht zou kunnen belemmeren. Op grond van art. 8 moet de bedrijfsrevisor een opdracht weigeren of ervan afzien ze voort te zetten zodra hij het bestaan vaststelt van invloeden, feiten of banden van dien aard dat ze zijn vrijheid van oordeel kunnen verminderen (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, II, 301, p. 3; zie ook *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1980, 61; deskundige bij een ondernemingsraad; zie ook *Jaarverslag*, 1982, 21°).

In de nota van de plichtenleer in verband met onverenigbaarheden van december 1980 wordt het onderscheid beklemt tussen de werkzaamheden van de bedrijfsrevisor die verboden zijn (bv. het mandaat van zaakvoerder, bestuurder of volmachtdrager van een handelsvennootschap) en die welke hij in een onderneming niet zou mogen uitvoeren zonder dat hij het gevaar loopt zijn onafhankelijkheid in opspraak te brengen (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, II, 301, p. 1). Als voorbeeld wordt vermeld dat de persoon die de externe controle uitvoert onafhankelijk moet zijn van degene die verantwoordelijk is voor de boekhouding van de onderneming (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, II, 301, p. 1).

In deze nota van de plichtenleer wordt ook gesteld dat bij toepassing van de wet van 22 juli 1953 de revisor bevoegd is om diensten te verstrekken op het gebied van controle (handels- en burgerlijke vennootschappen) en van andere opdrachten (gerechtelijke expertises, adviseur in organisatie op administratief en financieel gebied, boekhoudexpertises in de strikte zin, in casu ontleding en verbetering van rekeningen), management audit, financiële analyse, belastingconsulent in de verlenging van de controleopdrachten, adviseur inzake overdracht of overneming van ondernemingen, vereffening van vennootschappen, arbitrages, sectoriële onderzoeken (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, III, 301, p. 2; zie ook *Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1980, 30 e.v.). Ter verduidelijking wordt gesteld dat het voeren van boekhoudingen tot dezelfde discipline behoort als de controle, doch dat de wil van de wetgever

begrijpelijk is als het gaat om boekhouding en controles in dezelfde ondernemingen: het is duidelijk dat er een absolute onverenigbaarheid bestaat tussen het voeren van boekhoudingen van een vennootschap en de hoedanigheid van commissaris-revisor in dezelfde vennootschap (cf. *Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 569/1, 11).

In de Jaarverslagen van het Instituut der Bedrijfsrevisoren van 1984 en 1985 wordt deze zienswijze verder uitgebouwd (*Verslag I.B.R.*, 1984, 17, en *Verslag*, 1985, 45-46; zie ook *Vademecum Bedrijfsrevisoren*, III, 301, p. 3). Enerzijds wordt bevestigd dat er een aantal taken, mandaten of opdrachten bestaan die de onafhankelijkheid van de commissaris helemaal niet in het gedrang brengen (nl. alle bijzondere opdrachten die door de Vennootschappenwet aan de commissaris worden toevertrouwd, zoals controle van inbreng in natura bij kapitaalverhoging of verandering van rechtsvorm, alsook gelijksoortige opdrachten voortvloeiend uit de verslaggeving aan de ondernemingsraad, of opdrachten bij de toepassing van het M.B. van 1 maart 1983 inzake de stukken die de aannemers bij een aanvraag tot erkenning moeten voegen, of opdrachten van louter conventionele aard die geen bedreiging kunnen vormen voor de onafhankelijkheid van de revisor, zoals bv. de controle van een geconsolideerde jaarrekening of de controle van een onderneming waarin de vennootschap van plan is een meerderheidsparticipatie te verwerven). Anderzijds onderstreept de Raad dat er andere opdrachten bestaan die het vermoeden doen rijzen dat zij de onafhankelijkheid van de revisor in het gedrang brengen, zoals o.m. het voeren van de boekhouding van de gecontroleerde onderneming, het aanhouden van fondsen voor rekening van de cliënt, de deelneming als mandataris aan onderhandelingen die onder de bevoegdheid vallen van het bestuur van de onderneming (*Jaarverslag I.B.R.*, 1985, 46; zie ook *Jaarverslag*, 1984, 17, waarin wordt bevestigd dat het niet mogelijk is commissaris te worden in een vennootschap waarvan de rekeningen worden opgemaakt door een accountantskantoor waarmee de commissaris nauwe relaties van samenwerking onderhoudt, zelfs al zouden deze informeel zijn).

Opmerkenswaardig hierbij is dat in Nederland door verscheidene auteurs ook bezwaren werden geformuleerd tegen de situatie waarbij de registeraccountant de jaarrekening redigeert en controleert: het behoort niet tot de taak van de controlerende registeraccountant de administraties van de gecontroleerden zelf te voeren (Boukema, C.A., «De tuchtrechtspraak Nivra 1970-1983», *MAB.*, 1984, nr. 8, 335). Anderzijds is frappant dat een dergelijke situatie nimmer werd veroordeeld in de tuchtrechtspraak (althans niet in de periode 1978-1983; Boukema, C.A., o.c., *MAB.*, 1984, 335). Het standpunt van de Amerikaanse SEC is eveneens zeer streng: «Providing bookkeeping services to clients is incompatible with maintaining independence, unless performed only in emergency situations for short periods of time: SEC», *Accounting and reporting manual*, Rel. 7, 1986/4, nr. 14.08).

Ten aanzien van het delicate probleem inzake verstrekken van adviezen als belastingconsulent wordt gesteld dat de commissaris-revisor adviezen in belastingzaken mag verstrekken, wanneer hij hiertoe wordt genoopt om correct zijn functies te kunnen uitoefenen; het kritisch onderzoek van rekeningen op het gebied van toe te passen belastingen is immers steeds een noodzakelijke taak van de revisor ge-

weest. Hij moet er nochtans zorg voor dragen dat de onafhankelijkheid van zijn oordeel als commissaris-revisor niet in het gedrang wordt gebracht door deze adviezen. De adviesverstrekking op fiscaal vlak zou geen hoofdactiviteit van het kantoor mogen worden (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, III, 301, p. 3; *Jaarverslag I.B.R.*, 1980, 33-34; zie voor een strenger standpunt in de rechtsleer: Verougstraete, I., o.c., in *Les sociétés commerciales*, 285: «Il (nl. de commissaris-revisor) ne pourrait pas donner des conseils fiscaux»; zie voor een afweging van argumenten: Shockley, R.A., «Perceptions of auditors' independence: an empirical analysis», *Accounting Review*, oktober 1981, 785 e.v., vnl. 787-788). De vertegenwoordiging van een belastingplichtige ten opzichte van de belastingoverheid is volgens de Raad onverenigbaar met het beroep (*Vademecum Bedrijfsrevisoren*, III, 301, p. 3; *Jaarverslag*, 1980, 34).

De vraag naar de onafhankelijkheid van de revisor rijst in een specifieke en moeilijk te beantwoorden vorm in geval van adviesverstrekking door medewerkers van de revisor aan een onderneming waarin hij bepaalde wettelijke functies vervult: zou de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor in het gedrang kunnen komen wanneer zijn kantoor honoraria ontvangt voor verstrekte adviezen? (cf. Olivier, H., «La profession de reviseur d'entreprises et son organisation», *Revue Belge des Sciences Commerciales*, 1986, 60 en de aldaar reeds in 1953 voor het Parlement geformuleerde bedenking van Leburton). Terecht merkt Olivier op dat de formulering van zeer strenge onverenigbaarheden problemen van coherentie kunnen doen ontstaan bij de uitbouw van interprofessionele associaties (Olivier, H., o.c.; *Revue Belge des Sciences Commerciales*, 1986, 60).

Ten slotte kan worden opgemerkt dat de Raad het probleem van de onafhankelijkheid zoals neergelegd in de controlenormen reeds heeft moeten onderzoeken naar aanleiding van verscheidene casussen. De Raad werd o.m. op de hoogte gebracht van een geval waarbij twee revisoren ingetkend hadden op aandelen van een vennootschap, terwijl een medevenoot van de revisorenmaatschap commissaris-revisor was van deze vennootschap. De Raad heeft de commissaris-revisor ondervraagd over de schikkingen die hij had getroffen om te voorkomen dat zijn vennoten als aandeelhouders van de vennootschap op enigerlei wijze de uitoefening van zijn mandaat zouden kunnen beïnvloeden. In casu heeft de revisor er de voorkeur aan gegeven om zijn vennoten te vragen afstand te doen van hun aandelen, om zodoende zijn onafhankelijkheid te vrijwaren (*Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*, 1984, 24-25). In een andere casus kreeg de Raad kennis van een overeenkomst inzake wetenschappelijke samenwerking waarvan het praktisch doel de onafhankelijkheid van de revisor in de uitoefening van zijn opdracht in gevaar zou kunnen brengen. Het betrof een voorstel tot oprichting van een coördinatiecentrum van activiteiten op het gebied van wetenschappelijke samenwerking, waarbij het coördinatiecentrum o.m. tot doel zou hebben de controles te programmeren die voor de consolidatie van de jaarrekening van in verschillende landen gevestigde vennootschappen nodig zouden zijn. Met het oog op eerbiediging van het onafhankelijkheidsbeginsel was het voor de Raad niet mogelijk zich akkoord te verklaren met het voorgelegde ontwerp en heeft hij de revisor verzocht een dienovereenkomstig gewijzigd voorstel op te stellen (*Jaarverslag van het Instituut der Bedrijfsrevisoren*,

1984, 28).

32. Een verdere uitbouw van het statuut van de revisor zal een van de moeilijkste opdrachten worden van de Raad van het Instituut der Bedrijfsrevisoren en van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat (cf. Maes, J.P. en Van Hulle, K., o.c., 27-28). Het door de wet van 21 februari 1985 ingevoerd art. 18ter van de wet van 22 juli 1953 geeft aan het Instituut de bevoegdheid in het bijzonder toe te zien dat de bedrijfsrevisoren zich met de nodige zorg en in volledige onafhankelijkheid kwijten van de hun toevertrouwde controle-opdrachten (voor een positief standpunt ten aanzien van deze bevoegdheid van het Instituut: Van Ryn, J., o.c., *Ann. Dr. Liège*, 1985, 23). Dit bijzonder toezicht kan zelfs leiden tot een tuchtprocedure voor de Tuchtraad van het Instituut der Bedrijfsrevisoren (cf. de verklaring van de voorzitter van dit instituut: «Belangrijker is dat we stilaan een (tucht)rechtspraak opbouwen zodat duidelijk wordt dat de standing en de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor geen dode letter is, maar een realiteit» (*A & B.*, 1986, nr. 2, p. 2). Anderzijds hoort het tot de taak van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat erop toe te zien dat de verdere ontwikkeling van het beroep niet eenzijdig gebeurt (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, 108): door dit toezicht (dat kan uitmonden in adviezen en aanbevelingen aan de regering of aan het Instituut: zie art. 101, § 1, tweede lid, van de Hervormingswet) moet de maatschappelijke dimensie van de revisorale functie effectief gestalte krijgen zodat de bedrijfsrevisor inderdaad kan uitgroeien tot een onafhankelijke en onpartijdige vertrouwenspersoon van de diverse bij een getrouwe financiële verslaggeving belanghebbende partijen (*Parl. St., Senaat*, 1983-84, nr. 715/2, 5; zie ook de verklaring van de voorzitter van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat, nl. dat de bedrijfsrevisoren de uitdrukkelijke opdracht hebben om hun beroep uit te oefenen in het kader van het algemeen belang («Het schildpadprincipe», interview, *A & B.*, 1986, nr. 1, p. 3). Tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet van 21 februari 1985 verklaarde de minister van Economische Zaken overigens dat de bedrijfsrevisoren voortaan een functie krijgen die voor alle betrokkenen bij het ondernemingsgebeuren zeer belangrijk is en dat een corporatisme voor deze beroepsbeoefenaars dus vermeden moet worden (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 552/35, p. 108).

33. Naast de wettelijke en paralegale weg (met inbegrip van tuchtrechtspraak) kunnen regelen inzake onafhankelijkheid van revisoren ook ingang vinden op conventionele wijze. Bekend is o.m. dat in de internationaal georganiseerde auditkantoren (zie voor een overzicht bv. «Who audits Belgium», *Accountancy*, januari 1985, nr. 1; zie ook «K.M.G. de nieuwe gigant», *Accountancy*, april 1985, nr. 4, p. 3 e.v.) de praktijk heerst waarbij ieder lid een zogenaamd «Independence memorandum» ondertekent, waarin hij o.m. bevestigt uitdrukkelijk kennis te hebben van de door de Amerikaanse Securities and Exchange Commission (SEC) uitgevaardigde regelen, meer bepaald «rule 201» van «Regulation S-X» (en de door de SEC gegeven interpretaties), alsook van de door het «American Institute of Certified Public Accountants» (AICPA) geredigeerde «Professional Standards» (zie SEC, *Accounting and reporting manual*, Rel. 7, 1986/4, AICPA, *Code of professional ethics*, uitgave 1985: zie ook Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepu-

bliceerd in dit nummer).

De door de SEC uitgevaardigde «rule 201» bevat enerzijds een aantal concrete voorbeelden van afwezigheid van onafhankelijkheid («The Commission will not recognize any certified public accountant or public accountant as independent who is not in fact independent. For example, an accountant will be considered not independent with respect to any person or any of its parents, its subsidiaries, or other affiliates (1) in which ... he, his firm or a member of his firm had, or was committed to acquire, any direct financial interest; (2) with which he, his firm, or a member of his firm was connected as a promoter, underwriter, voting trustee, director, officer or employee»). Anderzijds wordt bepaald dat, bij het onderzoek naar de onafhankelijkheid, de SEC rekening kan houden met «all relevant circumstances, including evidence bearing on all relationships between the accountant and that person or any affiliate thereof». Verscheidene auteurs hebben overigens het belang van de in de V.S.A. bestaande regelen inzake onafhankelijkheid (en hun extraterritoriale toepassing) reeds beklemtoond: ten gevolge van de consolidatie is vereist dat de auditors van filialen van Amerikaanse moedervervenootschappen de in de V.S.A. bestaande «accounting and auditing standards», met inbegrip van de regelen inzake onafhankelijkheid, naleven (Dyckhoorn, H.J. en Sinning, K.E., «Wirtschaftsprüfer, perception of auditor independence», *Accounting Review*, januari 1981, 97).

34. In het raam van deze bespreking van de rechtspraak kan er ten slotte op worden gewezen dat bepaalde kwaliteiten van de bedrijfsrevisor uitdrukkelijk in overweging worden genomen bij de benoeming.

Als indicatieve elementen kunnen worden vermeld: de revisor is reeds sedert jaren werkzaam in de onderneming, hij kent het bedrijf en het blijkt dat er in die jaren geen kritiek op hem is geuit (Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173; Voorz. Luik, 6 mei 1986, ongepubliceerd; Voorz. Hasselt, 23 mei 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd; Voorz. Brussel, 13 januari 1987, gepubliceerd in dit nummer). Ook wordt in overweging genomen dat de revisor zijn mandaat uitoefent in verscheidene filialen van de eisende vennootschap (Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173). Hiermee verband houdend is ook de overweging dat, omwille van de redactie van geconsolideerde jaarrekeningen, het opportuun is dat de revisor van de moedervervenootschap en die van de filialen dezelfde is (Voorz. Luik, 16 april 1986, *R.P.S.*, 1986, 173; Voorz. Mechelen, 9 mei 1986, *T.B.H.*, 612; zie ook Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd). Het internationaal prestige en de internationale erkenning van de bedrijfsrevisor (resp. de bedrijfsrevisorenvennootschap) wordt ook aangehaald als element voor benoeming (Voorz. Brussel, 7 augustus 1986, ongepubliceerd en Voorz. Brussel, 26 juni 1986, gepubliceerd in dit nummer; noodzaak van waarmerking van de jaarrekeningen van de verschillende ondernemingen van het concern door auditors wier handtekening internationaal erkend is).

Herman BRAECKMANS
Docent Universiteit Antwerpen (UIA)

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 4 APRIL 1986

Voorzitter: de h. Caenepeel

Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen

Procureur-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. De Bruyn en Claeys Bouuaert

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid voor zaken — Bewaarder van de zaak — Begrip.

Bewaarder van de zaak in de zin van art. 1384, eerste lid, B.W. is diegene die voor eigen rekening ervan gebruik maakt of het genot ervan heeft met recht van leiding en toezicht. Het wettelijk begrip «bewaring» wordt geschonden door het arrest dat m.b.t. een ontplofte gasfles oordeelt dat de dealer van gasflessen niet als bewaarder kan worden aangemerkt omdat hij geen enkele macht of toezicht heeft op de structuur van de fles, terwijl het niettemin van oordeel is dat de dealer die flessen voor eigen rekening gebruikt.

N.V. O. t/ B.V.B.A. D. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 oktober 1984 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest beslist dat eiseres op het ogenblik van de ramp als eigenares de enige bewaarder is van de ontplofte fles, omdat zij het gas verkoopt en de flessen voor de levering ervan gebruikt; dat haar dealers voor eigen rekening hetzelfde doen, maar dat dezen daarbij weinig of geen zeggenschap over de flessen hebben; dat eiseres over de flessen het toezicht houdt in die zin dat zij beslist of een fles nog langer in gebruik moet blijven of niet; dat er geen reden is onderscheid te maken en het meesterschap over de zaak in verband te brengen met de aard van het gebrek, omdat de verweersters P.V.B.A. B. en N.V. S. geen meesterschap hebben over de structuur van de flessen, en dat uit artikel 10 van de depotovereenkomst geen tegengesteld besluit kan getrokken worden omdat het de depothouder slechts aansprakelijk stelt voor de schade die een gevolg is van de tekortkoming aan zijn plichten van bewaarnemer,

terwijl, overeenkomstig artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, de bewaarder van de zaak is hij die de zaak gebruikt voor eigen rekening, ze behoudt en er het genot van heeft, met mogelijkheid tot toezicht, beheer en controle, en deze bepaling het onderscheid niet maakt tussen de bewaarder van de structuur van de zaak — hoedanigheid van degene die toezicht houdt over de zaak en die beslist over het al dan niet verder gebruiken ervan — en, anderzijds, de bewaarder van de houding van de zaak — hoedanigheid van degene die de zaak voor eigen rekening gebruikt, behoudt en er het genot van heeft — waarbij dan deze laatste niet als bewaarder zou zijn aan te merken ingeval de zaak met een gebrek zou zijn behept dat uitsluitend de structuur ervan aanbelangt; in werkelijkheid iedereen

bewaarder van de zaak is die, op het ogenblik van een ongeval veroorzaakt door een gebrek aan de zaak, van de zaak gebruik maakt en het genot ervan heeft voor eigen rekening, ongeacht aard of oorsprong van het gebrek, zodat het arrest, dat vaststelt dat, op het ogenblik van de ramp, de verweersters P.V.B.A. B. en N.V. S. de bewuste gasfles voor eigen rekening hebben gebruikt, niet wettig heeft kunnen beslissen, zonder daarbij schending te begaan van het wettig begrip «bewaarder van de zaak», de genoemde verweersters niet als bewaarders te beschouwen van de ontplofte gasfles, op grond van de beschouwing dat de ramp is veroorzaakt door een gebrek in de structuur van de gasfles, en genoemde verweersters over die structuur geen zeggenschap hadden;

Overwegende dat het arrest oordeelt dat, op het ogenblik van de ramp, eiseres de fles die de ontploffing veroorzaakte onder haar bewaring had en derhalve op grond van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk is voor de ontstane schade; dat het zijn beslissing laat steunen op de volgende gronden: «(Eiseres) verkoopt het gas en het is voor de door haar uit te voeren levering dat zij de flessen gebruikt. Haar dealers doen voor eigen rekening hetzelfde, maar zij hebben daarbij weinig of geen zeggenschap over de flessen. Het is (eiseres) die er het toezicht over houdt in die zin dat zij het is die beslist of een fles nog langer in gebruik moet blijven of niet. Theoretisch zou men een onderscheid kunnen maken en het meesterschap over de zaak in verband brengen met de aard van het gebrek, bijvoorbeeld wanneer het gebrek enig verband zou hebben met het specifiek gebruik dat de verdeler er voor zichzelf van maakt, bijvoorbeeld door een fles voor iets anders te gebruiken dan voor de levering van gas (van eiseres) maar dit is hier niet het geval. Het is ter zake duidelijk dat N.V. S. noch P.V.B.A. B. enige macht of toezicht hebben op de structuur van de flessen. Zij moeten die aanvaarden zoals ze hun geleverd worden en hebben er geen controle op»;

Overwegende dat bewaker van de zaak is in de zin van voornoemd artikel degene die voor eigen rekening ervan gebruik maakt of het genot ervan heeft met recht van leiding en toezicht;

Overwegende dat het arrest dat, eensdeels, oordeelt dat eiseres de structuur van de fles onder haar bewaring had en, anderdeels, niet uitsluit dat bewakers van de houding van de fles waren de verweersters P.V.B.A. B. en N.V. S. waarvan het vaststelt dat zij de fles voor eigen rekening gebruikten, het wettelijk begrip «bewaring» in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek schendt;

Dat het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 15 SEPTEMBER 1986

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Van Eecke

Dienstplicht — Uitstel en vrijlating van dienst — Kostwinner — 1. Inkomen — 2. Voorwaarden niet vervuld — Geen verwijzing door de militieraad naar de Hoge Militieraad — Bevoegdheid van de Hoge Militieraad.

1. Uitstel of vrijlating van dienst wegens kostwinnerschap op grond van de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar is slechts mogelijk wanneer die vermoedelijke inkomsten lager zijn dan het wettelijk maximum en niet alleen maar lager dan de inkomsten van het vorige jaar of van het referentiejaar.

2. Wanneer de militieraad, die vaststelt dat uitstel of vrijlating van dienst wegens kostwinnerschap niet kan worden verleend omdat de voorwaarden vermeld in art. 10, § 1, 1°, Dienstplichtwet niet vervuld zijn, de aanvraag heeft afgewezen zonder de zaak wegens speciale omstandigheden die voor de inwilliging van de aanvraag pleiten, aan de Hoge Militieraad voor te leggen, vermag de Hoge Militieraad niet over het bestaan van dergelijke omstandigheden uitspraak te doen, ook al heeft de militieraad een verzoek daartoe slechts impliciet verworpen.

P.

Gelet op de bestreden beslissing, op 5 juni 1986 door de Hoge Militieraad gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet en 97 van de Grondwet,

doordat de beslissing eisers aanvraag tot vrijlating verworpt op grond dat niet bewezen is dat het inkomen van eisers moeder, weduwe, over het jaar 1984 of 1985 lager is dan het wettelijk maximum,

terwijl, eerste onderdeel, aangezien, wanneer artikel 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet bepaalt dat de Hoge Militieraad gerechtigd is rekening te houden met de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar wanneer bewezen is dat deze lager zijn of zullen zijn, het een noodzakelijke doch voldoende voorwaarde is dat de inkomsten van het lopende jaar lager zijn dan die van het voorgaande jaar zonder dat deze noodzakelijk lager moeten zijn dan het wettelijk maximum; de bestreden beslissing derhalve, door vast te stellen dat eveneens de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar lager moeten zijn dan het wettelijk maximum, artikel 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet schendt;

tweede onderdeel, aangezien eiser in zijn conclusie voor de Hoge Militieraad had aangetoond dat de bovenvermelde stelling (vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar moeten niet lager liggen dan het wettelijk maximum) steun vindt in de opeenvolgende wetten en parlementaire stukken, de bestreden beslissing derhalve, door hierop niet te antwoorden, ten minste haar beslissing niet met redenen omkleedt (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat de Hoge Militieraad de conclusie van eiser ten betoge dat artikel 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet alleen vereist dat het bewezen is dat de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar lager zijn dan die van het vorige jaar zonder dat ze lager behoeven te zijn dan het wettelijk maximum, verworpt op grond van die

wetsbepaling en derhalve beantwoordt; dat de raad niet anders behoefde te antwoorden op eisers argumenten geput uit vroegere wetten en parlementaire stukken;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet beoogt onder bepaalde omstandigheden uitstel of vrijlating mogelijk te maken hoewel de aanvraag op grond van de inkomsten over het referentiejaar vermeld in het vijfde lid zou moeten worden verworpen; dat het daartoe aan de militiegerechten bevoegdheid verleent om «rekening te houden met» de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar, dit wil zeggen die te toetsen aan het wettelijk maximum geldend voor de lichting waartoe de aanvrager behoort, wanneer die vermoedelijke inkomsten lager zijn dan die van dat voorgaande jaar of het referentiejaar; dat zulks insluit dat uitstel of vrijlating slechts mogelijk is wanneer die vermoedelijke inkomsten lager zijn dan het wettelijk maximum en niet alleen maar lager dan de inkomsten van het vorige jaar of van het referentiejaar;

Dat het onderdeel faalt naar recht;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 28, § 4, en 37, § 3, van de Dienstplichtwet,

doordat de beslissing oordeelt dat, aangezien de Hoge Militieraad moet vaststellen dat de militieraad de zaak niet heeft verwezen naar de Hoge Militieraad met toepassing van artikel 28, § 4, van de Dienstplichtwet, het aan de Hoge Militieraad niet toekomt zich in de plaats te stellen van de militieraad bij de uitoefening van een voorrecht dat de wetgever uitdrukkelijk en exclusief aan deze laatste heeft voorbehouden,

terwijl, aangezien eiser in zijn memorie van 31 oktober 1985 de militieraad impliciet had verzocht rekening te houden met speciale omstandigheden en de militieraad in zijn beslissing van 31 oktober 1985 hierop niet heeft geantwoord, de Hoge Militieraad op grond van de devolutieve kracht van het hoger beroep gerechtigd is de ingeroepen speciale omstandigheden te onderzoeken en in voorkomend geval, met toepassing van artikel 37, § 3, de vrijlating toe te staan mits de beslissing bij eenparigheid van stemmen wordt genomen; de bestreden beslissing derhalve niet mocht weigeren de speciale omstandigheden te onderzoeken;

Overwegende dat, wanneer de militieraad die vaststelt dat uitstel of vrijlating van dienst wegens kostwinnerschap niet kan worden verleend, omdat de voorwaarden vermeld in artikel 10, § 1, 1°, van de Dienstplichtwet niet vervuld zijn, de aanvraag heeft afgewezen zonder de zaak wegens speciale omstandigheden die voor inwilliging van de aanvraag pleiten, aan de Hoge Militieraad voor te leggen, de Hoge Militieraad niet vermag over het bestaan van dergelijke omstandigheden uitspraak te doen, ook al heeft de militieraad een verzoek daartoe slechts impliciet verworpen;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 21 NOVEMBER 1986

Voorzitter : de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur : de h. Caenepeel

Advocaat-generaal : de h. D'Hoore

Advocaten : mrs. Delahaye en Geinger

1. Faillissement — Mededeling aan het openbaar ministerie — Geschil betreffende de bevoegdheid van de curator tot verkoping van onroerende goederen van de gefailleerde — 2. Hypotheek — Art. 45, tweede lid, Hypotheekwet — Draagwijdte.

1. Mededeling aan het openbaar ministerie krachtens art. 764, 9°, Ger. W. is verplicht wanneer de vordering, ontstaan uit het faillissement, de toepassing impliceert van regels die eigen zijn aan het faillissementsrecht.

De bevoegdheid van de curator van een faillissement wordt bepaald door regels eigen aan het faillissementsrecht. Met name art. 564 Fw. bepaalt de regels met betrekking tot de verkoop van de onroerende goederen van de gefailleerde door de curator.

2. Krachtens art. 45, tweede lid, Hypotheekwet, strekt de hypotheek zich uit tot het toebehoren dat als goed onroerend door bestemming wordt beschouwd. Die bepaling geldt, zonder dat er enig bijzonder beding toe vereist is, voor zodanig na de inschrijving van de hypotheek aangebracht toebehoren, ook wanneer het niet door de aanvankelijke eigenaar is aangebracht, maar door de derde in wiens handen het goed is overgegaan, tegenover wie, krachtens de artt. 41, derde lid, en 96 Hypotheekwet, de hypotheek het goed volgt.

N.V. A. t/ Faillissement P.V.B.A. A.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 juni 1985 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 764, 9°, 780, 4°, van het Gerechtelijk Wetboek, 1317, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, na te hebben aangemerkt : «dat (eiseres) de eerste rechter ten grieve duidt dat hij, na vastgesteld te hebben dat de aanmaning van 26 mei 1983, om kennis te nemen van de verkoopvoorwaarden en aanwezig te zijn op de openbare verkoop, onregelmatig was niettemin besloot dat deze aanmaning niet door volstreekte nietigheid was aangetast ; dat de eerste rechter volgens (eiseres) eveneens ten onrechte de curator de bevoegdheid toekende om de waardebeoordeling van de handelszaak op 1.500.000 frank vast te leggen hoewel er geen waarderings-elementen voorhanden waren ; dat ten slotte de eerste rechter bekritiseerd wordt waar hij volgens (eiseres) een verkeerde draagwijdte van haar hypothecaire rechten heeft gedaan in zoverre er geen rekening mee werd gehouden dat de hypothecaire waarborgen zich uitstrekten tot de onroerende goederen door bestemming waarop volgens (eiseres) inschrijving werd genomen», beslist : «dat de geschilpunten zoals hierboven uiteengezet en door (eiseres) in hoger beroep staande gehouden, niet behoren tot de eigenlijke administratie van

het faillissement zodat de aanwezigheid en het advies van het openbaar ministerie niet vereist zijn», en wat specifiek het tweede geschilpunt betreft : «dat het tot de bevoegdheden van de curator behoort om in het kader van zijn beheer en rekening houdend met de objectieve gegevens waarover hij beschikt, de waarde van de handelszaak te weerhouden op 1.500.000 frank ; dat de tegeldemaking in functie van deze gegevens dient bijgevalen te worden om de motieven door de eerste rechter vermeld en die het hof van beroep bijvalt ; dat deze betwisting over een realisatie van in beslag genomen goederen gaat en niet rechtstreeks verband houdt met het beheer van het faillissement ; dat de curator trouwens in genen dele zijn bevoegdheden te buiten is gegaan»,

terwijl, eerste onderdeel, krachtens artikel 764, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek, op straffe van nietigheid aan het openbaar ministerie worden meegedeeld «de vorderingen inzake faillissement» ; de twee laatste van de door het arrest omschreven betwistingen, namelijk die welke betrekking hebben op de bevoegdheid van de curator de waardebeoordeling van de handelszaak toebehorend aan de gefailleerde vast te leggen en als forfaitaire last op te leggen bij de verkoop van het gehypothekeerde onroerend goed enerzijds en anderzijds de door de curator vastgelegde draagwijdte van de hypothecaire rechten van eiseres als schuldeiser van de gefailleerde, rechtstreeks verband houden met de administratie van het faillissement, nu zij ontegenzeggelijk beslist dienen te worden ter vereffening van het faillissement, wat trouwens door verweerder bij conclusie was beaamd, zodat zij vorderingen zijn «inzake faillissement» in de zin van artikel 764, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek, althans in de interpretatie die het arrest zelf aan dit artikel geeft, en het arrest, door te beslissen dat de aanwezigheid en het advies van het openbaar ministerie niet vereist zijn, de artikelen 764, 9°, en 780, 4°, van het Gerechtelijk Wetboek schendt, althans berust op strijdige, onlogische en incoherente motieven nu uit de omschrijving zelf door het arrest van de geschilpunten blijkt dat zij, nodig voor de vereffening van het faillissement, noodzakelijkerwijze tot de eigenlijke administratie van het faillissement behoren, hetgeen voor het arrest de uitlegging is van het voorschrift van artikel 764, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

tweede onderdeel, het tegenstrijdig is vast te stellen dat het tot de bevoegdheid van de curator behoort «om in het kader van zijn beheer» de waarde van de handelszaak te weerhouden en niettemin te beslissen dat de betwisting over deze bevoegdheid geen rechtstreeks verband houdt met het beheer van het faillissement, terwijl immers het geschil over de bevoegdheid van de curator in het kader van zijn beheer noodzakelijkerwijze rechtstreeks verband houdt met het beheer van het faillissement, enige opzet van het beheer van de curator (schending van artikel 97 van de Grondwet), des te meer daar de beschrijving van de betwisting als zijnde «de realisatie van in beslag genomen goederen» strijdig is met het reeds door het arrest vastgestelde voorwerp van de betwisting, namelijk de bevoegdheid van de curator de waardebeoordeling vast te leggen van een handelszaak, toebehorende aan de gefailleerde, in het kader van de vereffening van het faillissement en niet om in beslag genomen goederen (schending van artikel 97 van de Grondwet), en strijdig is met de door eiseres en verweerder zelf in hun conclusies opgegeven voorwerp van de betwisting, namelijk

de waardebepaling van de handelszaak door de curator in het kader van de taak van de curator het vermogen van de failliete boedel te gelde te maken, en het arrest aldus ook de bewijskracht van de conclusies van beide partijen schendt (schending van de artikelen 1317, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat uit het beroepen vonnis, waarnaar het arrest verwijst, blijkt dat voor de rechtbank van koophandel aangebracht werden de zwaarigheden die eiseres gemaakt had tegen het proces-verbaal van verdeling en rangregeling na de openbare verkoping van een onroerend goed van de gefailleerde op vervolging van de curator;

Overwegende dat artikel 764, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek op straffe van nietigheid de mededeling aan het openbaar ministerie voorschrijft van de vorderingen inzake faillissement; dat dit betekent dat de mededeling verplicht is wanneer de vordering, ontstaan uit het faillissement, de toepassing impliceert van regels die eigen zijn aan het faillissementsrecht;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat volgens eiseres de eerste rechter aan de curator ten onrechte de bevoegdheid toekende om de waardebepaling van de in het onroerend goed gevestigde handelszaak vast te leggen;

Overwegende dat de bevoegdheid van de curator van een faillissement bepaald wordt door regels eigen aan het faillissementsrecht; dat met name artikel 564 van de Faillissementswet de regels bepaalt met betrekking tot de verkoop van de onroerende goederen van de gefailleerde door de curator;

Dat het arrest derhalve artikel 764, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek schendt door ten aanzien van een vordering betreffende de voormelde bevoegdheid van de curator te beslissen dat de aanwezigheid en het advies van het openbaar ministerie niet vereist zijn;

Dat het onderdeel in zoverre gegrond is;

Overwegende dat het tweede geschilpunt volgens het arrest betrekking heeft op de draagwijdte die de eerste rechter — en niet, zoals in het onderdeel wordt gezegd, de curator — heeft gegeven aan de hypothecaire rechten van eiseres;

Dat een dergelijk geschil niet dient te worden beslist met toepassing van regels eigen aan het faillissementsrecht;

Dat het onderdeel, in zoverre het desaangaande schending van de artikelen 780, 9°, en 670, 4°, van het Gerechtelijk Wetboek aanvoert, faalt naar recht;

Overwegende dat, wat de beweerdde schending van artikel 97 van de Grondwet ten aanzien van het tweede geschilpunt betreft, het onderdeel uitgaat van een omschrijving die eiseres, maar niet het arrest, aan dat geschilpunt geeft;

Dat het onderdeel in zoverre feitelijke grondslag mist;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 860, 861, 862, in het bijzonder, § 1, 1°, en § 2, 1582, in het bijzonder het derde lid, en 1622 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest, na te hebben overwogen: «dat de eerste rechter de akte van rangregeling van 2 december 1983 met reden rechtsgeldig verklaarde na vastgesteld te hebben dat de akte van aanmaning luidens exploit van 26 mei 1983 niet met nietigheid was aangetast; dat, hoewel door de eerste rechter terecht werd opgemerkt dat de termijn van

artikel 1582, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek, niet werd nageleefd, niettemin besloten werd dat de niet-inachtneming ervan de belangen van (eiseres) niet heeft geschaad; dat vooral dient te worden opgemerkt dat (eiseres) toch nog op de verkoop aanwezig kon zijn, waar het haar vrij stond haar opmerkingen door de instrumenterende notaris te laten opnemen; dat zij ondanks alles nagelaten heeft zulks te doen en niet protesteerde tegen de verkoop», voor recht zegt: «dat de eerste rechter uit de ontleding van deze feitelijke elementen, terecht heeft kunnen besluiten dat de niet-naleving van de wettelijke termijn, de belangen van (eiseres) niet heeft geschaad; dat hierdoor correct toepassing werd gemaakt van artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek; dat de termijn bepaald in artikel 1582, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek geen op straffe van volstrekte nietigheid gestelde termijn is, zoals bepaald door artikel 862 van het Gerechtelijk Wetboek»,

terwijl, luidens artikel 1622 van het Gerechtelijk Wetboek, de termijn van een maand bepaald door artikel 1582, derde lid, van hetzelfde Wetboek, op straffe van nietigheid is voorgeschreven, hetgeen impliceert dat artikel 862, § 1, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, volgens hetwelk de belangen van de partij die de exceptie van nietigheid opwerpt, niet dienen te worden geschaad om de nietigheid uit te spreken wanneer het verzuim of de onregelmatigheid een termijn op straffe van nietigheid voorgeschreven betreft, toepasselijk is, zodat het arrest, met toepassing van artikel 862, § 2, zelfs ambtshalve de nietigheid moest uitspreken van de akte van aanmaning van 26 mei 1983 gedaan buiten de termijn voorgeschreven door artikel 1582, derde lid, en bijgevolg de akte van de rangregeling van 2 december 1983 niet rechtsgeldig kon verklaren (schending van alle bepalingen in het middel vermeld):

Overwegende dat het exploit van 26 mei 1983 de in artikel 1582, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek bedoelde aanmaning betreft; dat het middel het arrest slechts bestrijdt in zoverre het uitspraak doet over de beweerdde nietigheid van de betekening, die door eiseres werd afgeleid uit de niet-naleving van de in die bepaling voorgeschreven termijn;

Overwegende dat volgens artikel 1622, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek de bepalingen van artikel 1582 gelden op straffe van nietigheid, maar volgens het tweede lid de nietigheden van de handelingen verricht vóór de toewijzing, op straffe van verval moeten worden opgeworpen ten laatste binnen acht dagen na de aanmaning bedoeld in het derde lid van artikel 1582;

Overwegende dat uit het beroepen vonnis blijkt dat de nietigheid pas opgeworpen werd in het geding betreffende de akte van rangregeling van 2 december 1983;

Dat derhalve, zoals door verweerder wordt opgeworpen, indien de aanmaning nietig was wegens niet-naleving van de voorgeschreven termijn, die nietigheid toch gedekt was, zodat het middel bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 41, 45, in het bijzonder het tweede lid, 96 en 103 van de Hypotheekwet van 16 december 1851),

doordat het arrest beslist dat eiseres «ten onrechte aanvoert hypothecaire rechten te bezitten op onroerende goederen door bestemming, aldus geworden door de handels-

activiteiten van de failliet verklaarde P.V.B.A. A. (exploitatie van restaurant)», op grond: «dat een hypotheek inderdaad kan slaan op de accessoria die door bestemming aan een bestaand erf worden aangebracht, met het oog op de exploitatie van een nijverheids- of handelsactiviteit; dat (eiseres) inschrijving nam op het onroerend goed op 9 november 1979 op een ogenblik dat door een andere rechtspersoon, de P.V.B.A. A.I., vijf boetieken in het gebouw werden geëxploiteerd; dat op dat ogenblik de hypothecaire inschrijving ontegenzeggelijk sloeg op de accessoria, meer bepaald op de onroerende goederen door bestemming volgende uit de exploitatie van deze boetieken; dat zulks evenwel niet meer het geval kon zijn toen door geïntimeerde na de hypothecaire inschrijving vermeld, een andere handelszaak werd gevestigd door een andere rechtspersoon, geïntimeerde, aangezien deze goederen toen niet meer onder de aanvankelijke hypothecaire inschrijving begrepen konden worden».

terwijl, krachtens artikel 45, tweede lid, van de Hypotheekwet, de verkregen hypotheek zich uitstrekt tot het toebehoren dat als onroerend goed beschouwd wordt en tot de verbeteringen die aan het met hypotheek bezwaard onroerend goed worden aangebracht en, krachtens de artikelen 41 en 96 van dezelfde wet, de hypotheek de goederen volgt, in welke handen zij ook overgaan, met inbegrip van die van de derde-bezitter, die de door hem gedane verbeteringen krachtens artikel 103 van dezelfde wet slechts kan terugvorderen ten belope van de meerwaarde die uit de verbeteringen is ontstaan; uit de toepassing van deze bepalingen volgt dat de gevestigde hypotheek zich uitstrekt, niet alleen tot de onroerende goederen door bestemming bestaande op het ogenblik van de inschrijving, maar ook op alle later gevestigde onroerende goederen door bestemming, die verbeteringen zijn in de zin van de artikelen 45 en 103 van de Hypotheekwet, en ongeacht of deze verbeteringen aangebracht zijn door de oorspronkelijke hypotheekverlener of door een latere eigenaar van het goed, die er een andere handelszaak in heeft geëxploiteerd, en die enkel recht zou hebben op terugvordering van de meerwaarde indien hij derde-bezitter is in de zin van artikel 103 van de Hypotheekwet, dat wil zeggen niet tot de schuld is gehouden, waardoor bevestigd wordt dat de verbeteringen onroerend door bestemming, door wie ook aangebracht, onder de hypothecaire waarborg vallen; zodat het arrest, door uit de oorspronkelijk genomen hypotheek de onroerende goederen door bestemming, na de hypotheekvestiging aangebracht door een andere rechtspersoon in het kader van een andere door haar geëxploiteerde handelszaak — en om die reden — uit te sluiten, de in het middel geïndiceerde wetsbepalingen schendt:

Overwegende dat uit het beroepen vonnis en uit het arrest blijkt dat het arrest met het woord «geïntimeerde» de gefailleerde, de P.V.B.A. A., bedoelt;

Overwegende dat, krachtens artikel 45, tweede lid, van de Hypotheekwet, de hypotheek zich uitstrekt tot het toebehoren dat als goed onroerend door bestemming beschouwd wordt; dat die bepaling, zonder dat er enig bijzonder beding toe vereist is, geldt voor zodanig na de inschrijving van de hypotheek aangebracht toebehoren, ook wanneer het niet door de aanvankelijke eigenaar is aangebracht, maar door de derde in wiens handen het goed is

overgegaan, tegenover wie, krachtens de artikelen 41, derde lid, en 96 van de Hypotheekwet, de hypotheek het goed volgt; dat daaraan niet afdoet de omstandigheid dat het nieuw aangebrachte toebehoren deel uitmaakt van een nieuwe handelszaak;

Dat het arrest derhalve met schending van de voornoemde wetsbepalingen beslist dat het toebehoren onroerend door bestemming, dat na de inschrijving van de hypotheek, door de gefailleerde, derde in wiens handen het goed is overgegaan, is aangebracht voor een andere handelszaak, niet onder de aanvankelijke hypothecaire inschrijving kan worden begrepen;

Dat het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

13e KAMER — 9 OKTOBER 1985

Voorzitter-rapporteur: de h. Vossen

Raadsheren: de hh. Durant en De Smedt

Eerste advocaat-generaal: de h. De Leye

Faillissement — Afsluiting van de faillissementsverrichtingen wegens ontoereikend actief — Vennootschap — Burgerrechtelijk aansprakelijke partij.

Een vennootschap is van rechtswege ontbonden door verdwijning van de zaak, wanneer de rechtbank van koop-handel het faillissement afsluit wegens ontoereikend actief.

De vennootschap kan dan niet meer burgerrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor de boeten en gerechtskosten die ten laste van haar aangestelde worden uitgesproken.

V. en F. t/ P.V.B.A. L.

Gezien de hogere beroepen tegen het vonnis gewezen op 8 november 1983 door de Correctionele Rechtbank van het arrondissement Brussel, op verzet tegen een verstekvonnis van 21 juni 1983, betekend op 1 september 1983 aan beklagde, vonnis van 8 november 1983 dat het verzet ontvangt en op burgerlijk gebied uitspraak doet als volgt: veroordeelt beklagde en de P.V.B.A. L. in solidum om te betalen aan de burgerlijke partij V. de som van 36.557 frank, vermeerderd met de gerechtelijke interesten en de kosten, en aan de burgerlijke partij F. de som van 1 frank, vermeerderd met de gerechtelijke interesten; verklaart de P.V.B.A. L. burgerlijk aansprakelijk voor de kosten en de boeten uitgesproken ten laste van de beklagde, haar aangestelde; veroordeelt haar ambtshalve tot betaling van het verschuldigde vakantiegeld aan F., bedragende 13.233 frank;

Gezien het arrest van het Hof van Beroep te Brussel, dat rechtdoende bij verstek ten opzichte van de P.V.B.A. L. en na tegenspraak ten opzichte van de andere partijen, op 13 juni 1984, de behandeling van de zaak wat betreft de P.V.B.A. L. splitst en de zaak wat haar betreft op onbepaalde datum uitstelt;

Overwegende dat noch de curator van de gefailleerde P.V.B.A. L. noch de burgerlijke partijen ter zitting zijn verschenen;

Overwegende dat uit het schrijven uitgaande van mr. Ronse, curator, blijkt dat het faillissement van de P.V.B.A. L. uitgesproken werd op 6 december 1983 en dat hij, nu het faillissement afgesloten is wegens ontoereikend actief, geen macht meer heeft om deze vennootschap te vertegenwoordigen;

Overwegende dat hieruit volgt dat de P.V.B.A. L. van rechtswege ontbonden is door verdwijning van de zaak (artikel 1865 B.W.; Fredericq, *Handboek*, 1981, IV, p. 506);

Om die redenen,

Zegt dat de voormalige P.V.B.A. L. niet meer burgerlijk aansprakelijk kan worden gesteld voor de boeten en gerechtskosten uitgesproken tegen beklagde, die destijds haar aangestelde was;

Stelt vast dat de burgerlijke partijen geen eis meer stellen;

Laat de kosten betreffende de vordering tegen de P.V.B.A. L. ten laste van de Staat.

NOOT—De sluiting van het faillissement en de burgerlijke-partijstelling

1. Wanneer een gefailleerde vennootschap burgerrechtelijk aansprakelijk wordt gesteld, zal de strafrechter haar veroordelen tot schadevergoeding, de gerechtskosten en eventueel zelfs tot de geldboeten. De gefailleerde vennootschap wordt van rechtswege vertegenwoordigd door de curator (Antwerpen, 22 november 1984, *R.W.*, 1985-86, 47).

Maar kan een vennootschap burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld worden voor de daden van haar aangestelden, na de sluiting van het faillissement wegens ontoereikend actief? In vorenstaand arrest wordt deze vraag negatief beantwoord op grond van de overweging dat, na sluiting wegens ontoereikend actief, de failliete vennootschap van rechtswege ontbonden is.

2. De essentiële vraag is wat er met de vennootschap gebeurt na de sluiting van het faillissement wegens ontoereikend actief. Het probleem heeft blijkbaar de wetgever niet bekommerd en ook rechtsleer en rechtspraak hebben er weinig aandacht aan besteed (cf. noot onder Cass., 17 januari 1939, *Jur. Comm. Brux.*, 1939, 376; Cloquet, A., *Les concordats et la faillite*, in *Novelles, Droit commercial*, IV, 3e ed., 1985, nr. 2209).

3. Voor een individueel handelaar ligt de zaak ietwat eenvoudiger. Art. 536 van de Faillissementswet bepaalt dat na de sluiting wegens ontoereikend actief, de gefailleerde opnieuw door de individuele schuldeisers kan worden aangesproken. Wat de gevolgen van de sluiting wegens ontoereikend actief betreft, bestaan er in hoofdzaak twee theorieën. De (hoofdzakelijk) Franse theorie neemt aan dat de toestand van faillissement blijft bestaan, en dus ook de buitenbezitstelling met alle gevolgen van dien. In België neemt men daarentegen aan dat het faillissement gesloten wordt, en bijgevolg het mandaat van de curator en de buitenbezitstelling beëindigd worden en de schuldeisers opnieuw individueel hun rechten kunnen uitoefenen. Toch blijft steeds

de mogelijkheid bestaan om het faillissement te heropenen door het herroepen van het vonnis van sluiting. Men zou dan ook kunnen zeggen dat het eerder de «staat van faillissement» is die blijft voortduren (cf. Van Ryn, J. en Heenen, J., *Principes de droit commercial*, IV, 360; *R.P.D.B.*, Tw. «Faillite», nrs. 2496 e.v.; Beltjens, G., *Encyclopédie du droit commercial belge*, III, nrs. 21 e.v.). Overigens beliet niets de handelaar, indien hij failliet verklaard wordt, een nieuwe handel te beginnen (Cloquet, A., o.c., nr. 185 en Fredericq, L. en S., *Handboek van Belgisch handelsrecht*, 1981, IV, 258 e.v.).

4. In het geval van een failliete vennootschap ligt de situatie iets anders. Wordt een vennootschap als rechtspersoon, als moreel wezen (dus niet louter als onverdeeldheid) van rechtswege ontbonden door sluiting van het faillissement wegens ontoereikend actief? Een expliciet en eenduidig antwoord op deze vraag is niet zo dadelijk te geven. Het wil ons toch voorkomen dat een vennootschap in de genoemde situatie niet ontbonden is.

Allereerst dient duidelijk te worden gesteld dat het faillissement zelf niet van rechtswege de ontbinding veroorzaakt (Fredericq, L. en S., o.c., IV, nr. 2634; Gent, 12 mei 1900, *Pas.*, II, 1904, 19; *R.P.D.B.*, Tw. «Sociétés anonymes», nr. 2905).

Frédéricq (o.c., l.c.) is de mening toegedaan dat, bij sluiting wegens ontoereikend actief, de vennootschap van rechtswege ontbonden is door verdwijning van de zaak. Het maatschappelijk bezit is totaal verloren (cf. Brussel, 13 mei 1957, *J.T.*, 1957, 418). Ook Van Ryn redeneert in dezelfde zin: hij stelt de verdwijning van alle activa, met andere woorden, het verlies van het volledige vennootschapsvermogen, gelijk met de onmogelijkheid tot realisering van het vennootschapsdoel, aldus toepassing makend van art. 1865, 2°, B.W. (Van Ryn, o.c., I, nr. 343).

Ronse daarentegen is blijkbaar de mening toegedaan dat de sluiting niet van rechtswege de ontbinding met zich meebrengt. Hij acht de redenering van Van Ryn dan ook betwifelbaar (*Algemeen Deel van het Vennootschapsrecht*, 1975, blz. 505).

5. De sluiting van het faillissement en het ontslag van de curator gebeuren evenwel indien de activa niet voldoende geacht worden om zelfs de vermoedelijke kosten van beheer en vereffening te dekken. Die omstandigheden zijn dezelfde voor een particuliere handelaar en voor een vennootschap. Het lijkt dan ook logisch dat, zoals ook een individueel gefailleerde na de sluiting wegens ontoereikend actief weer in het bezit komt van wat hem rest aan goederen (althans volgens de Belgische opvatting ter zake), ook de vennootschap de (weinig) resterende goederen terug in handen krijgt, en aldus niet als ontbonden dient te worden beschouwd. Men kan immers stellen dat noch het faillissement van de vennootschap noch de sluiting wegens ontoereikend actief op zichzelf het verlies van het gehele kapitaal impliceren (Brussel, 28 mei 1946, *J.T.*, 1947, 199). Zoals de gefailleerde handelaar dus hersteld wordt in zijn rechten (opgepast: het betreft hier geen eerherstel), zo ook herneemt de vennootschap haar rechten.

6. Een aantal argumenten kunnen indirect afgeleid worden uit diverse bepalingen. Zo kan bij verlies van de helft van het maatschappelijk kapitaal slechts tot gerechtelijke ontbinding besloten worden door de algemene vergadering. Het komt dan ook aanvaardbaar voor dat na de sluiting

van het faillissement wegens ontoereikend actief, waardoor er nog geen vereffening gebeurd is, de algemene vergadering zelf zal moeten beslissen of de vennootschap al dan niet ontbonden wordt.

7. Een bijkomend element, dat wijst op het voortbestaan van de vennootschap, is art. 536 van de Faillissementswet zelf, waardoor, zoals hierboven reeds even is aangestipt, de gefailleerde opnieuw door de schuldeisers kan worden aangesproken, en volgens de gangbare interpretatie ook zijn rechten terugkrijgt. Welnu, er dient aan herinnerd te worden dat noch door het faillissement noch door de sluiting ervan wegens ontoereikend actief de organen van de vennootschap van hun functie ontheven zijn. Tijdens het faillissement neemt de curator de bevoegdheden van de organen over. Daar er bij een sluiting wegens ontoereikend actief zelfs geen vereffening kan plaatsvinden, houdt de opdracht van de curator gewoon op en krijgen de organen van de vennootschap hun normale bevoegdheden terug. Zij oefenen opnieuw hun functie uit en vertegenwoordigen opnieuw de vennootschap. Juridisch bekeken heeft het geen belang of er nog activa te beheren vallen, hoofdzakelijk is dat de vennootschap blijft bestaan.

Zo zullen de bestuurders, zelfs na de sluiting van het faillissement, vervolgd kunnen worden indien ze de jaarrekening niet bekendmaken of indien ze verwaarloosd hebben de schrapping van het handelsregister te vorderen: de parketten bestrijden terecht slapende vennootschappen die een bedreiging vormen voor de handelswereld.

8. De sluiting wegens ontoereikend actief mag niet worden verward met de regeling van de vereffening. Gedurende de vereffening wordt de rechtspersoonlijkheid gehandhaafd, daarna behoudt de vennootschap een passieve rechtspersoonlijkheid gedurende een termijn van vijf jaar (art. 178 Venn. W.; J. Ronse e.d., «Overzicht van rechtspraak», *T.P.R.*, 1978, 926, nr. 334).

Het ontbreken van een dergelijke regeling bij de sluiting wegens ontoereikend actief kan erop wijzen dat hier een andere oplossing moet worden toegepast.

9. Zoals hierboven is uiteengezet, verdwijnt door het faillissement het voorwerp van de vennootschap niet ipso facto. A. Cloquet zegt terecht dat deze verdwijning de regel is (o.c., nr. 2739), maar toch mogen we het feitelijk element niet verwarren met het strikt juridische voortbestaan van de vennootschap.

De vennootschap kan nieuwe activa verwerven, haar kredietwaardigheid is niet noodzakelijk aangetast, andere firma's wensen wellicht de handelsrelaties voort te zetten, het kan soms voordeliger zijn een gefailleerde vennootschap nieuw leven in te blazen dan de oprichtingskosten van een nieuwe firma te financieren, bepaalde handelsnamen — zelfs al behoren ze toe aan een gefailleerde firma — hebben soms nog een grote handelswaarde.

Vanzelfsprekend kunnen de oude schuldeisers aanspraak maken op vergoeding, maar dat is een afzonderlijk aspect van het voortbestaan als zodanig.

10. De sluiting wegens ontoereikend actief is immers slechts voorlopig en ze laat een heropening toe van het faillissement indien nieuwe activa zijn verworven en oude schuldeisers geen voldoening krijgen (cf. Brussel, 6 maart 1957, *Jur. comm. Brux.*, 1957, 146; Kh. Brussel, 26 mei 1956, *Jur. comm. Brux.*, 1956, 331; ook art. 536 Fw.)

Hoe zou er een heropening van het faillissement kunnen

zijn, indien de vennootschap bij de sluiting van het toneel verdwenen was? Het is evident dat, na een sluiting wegens ontoereikend actief, de toestand uiterst onzeker is voor alle betrokken partijen, ook voor nieuwe contractanten.

11. Vorenstaand arrest komt tot de vaststelling dat, na de sluiting wegens ontoereikend actief, de vennootschap van rechtswege ontbonden is. Het hof leidt deze stelling blijkbaar alleen af uit het feit dat de curator van oordeel is dat hij niet meer gemachtigd is de vennootschap te vertegenwoordigen, hetgeen op zichzelf juist is.

Gaat deze interpretatie niet te ver? Het is niet omdat de curator geen opdracht meer heeft, dat de vennootschap niet meer vertegenwoordigd kan worden.

Mocht het faillissement, bij ontdekking van nieuwe activa, heropend worden dan kunnen deze nieuwe schulden van de vennootschap nog steeds worden verhaald op de boedel. Toegegeven dat deze kans gering is, maar op juridisch gebied biedt ze genoeg stevigheid om de veroordeling van de failliete vennootschap te wettigen.

D. Merckx en A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE GENT

13bis KAMER — 26 MAART 1986

Voorzitter: de h. Degraeve

Raadsheren: de hh. Staessens en Delbeke

Advocaten: mrs. De Schrijver en Waterloos

Sluiting van ondernemingen — Voorrecht sluitingsvergoeding — Nieuw voorrecht — Werking in de tijd.

Wetten die de bestaansvoorwaarden van een voorrecht beheersen, zijn wetten die gelden op de dag van het feit of de handeling die dit voorrecht doen ontstaan. Het Sluitingsfonds kan derhalve het voorrecht van artikel 19, 4° quinquies, Hyp. W., ingevoerd door de Herstelwet van 22 januari 1985, niet invoeren op een samenloop ontstaan in 1980, nu uit deze wet noch uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de wetgever aan dit voorrecht retroactieve werking heeft willen verlenen.

Sluitingsfonds t/ N.V. R. in vereffening

A. Primair herhaalt appellant de stelling dat de sluitingsvergoeding als «loon» dient te worden aangemerkt, bevoorrecht overeenkomstig artikel 19, 3° bis, Hypotheekwet. Appellant voert hierbij een tekstargument aan stellende dat artikel 19, § 2, 1°, van het K.B. van 28 november 1969 waarin wordt bepaald: «met afwijking van artikel 2 van de wet van 12 april 1965, eerste lid, worden de vergoedingen toegekend in geval van sluiting van ondernemingen niet als loon aangemerkt voor de sociale zekerheid», inhoudt dat de sluitingsvergoeding normaal wel behoort tot het loon, al ware het enkel omdat de term «afwijking» anders zin noch betekenis zou hebben.

Deze zienswijze kan niet gevolgd worden. Niet alleen wordt uitdrukkelijk artikel 2, eerste lid, aangeduid (dat bepaalt «Deze wet verstaat onder loon») maar ook bepaalt

het artikel 2, tweede lid: «Voor de toepassing van deze wet worden evenwel niet als loon beschouwd...», zodat de uitdrukking «met afwijking van artikel 2, eerste lid» geenszins noodzakelijkerwijze de betekenis inhoudt die de appellant aan die tekst toeschrijft, maar beduidt dat een der gevallen bedoeld wordt waarin de werkgever bepaalde vergoedingen rechtstreeks of onrechtstreeks betaalt zonder dat deze uitkeringen als loon worden beschouwd, inzonderheid dat de vergoedingen beschouwd moeten worden als een aanvulling van de voordelen toegekend voor de verschillende takken van de sociale zekerheid.

Indien de sluitingsvergoeding bevoorrecht ware geweest op grond van artikel 19, 3° bis, Hypotheekwet had het geen zin bij de wet van 22 januari 1985 in artikel 19, 4° *quinquies*, een voorrecht voor de sluitingsvergoeding te voorzien.

De eerste rechter heeft terecht geoordeeld dat de sluitingsvergoedingen geen loon zijn.

B. Bij conclusie vordert appellant subsidiair opgenomen te worden in het bevoorrecht passief op grond van het nieuwe voorrecht van artikel 19, 4° *quinquies*.

Hoewel art. 2 BW in beginsel bepaalt dat de wet geen terugwerkende kracht heeft, kan een wet hiervan afwijken.

De wetten die de bestaansvoorwaarden van een voorrecht beheersen zijn de wetten welke gelden op de dag van het feit of de akte welke dit voorrecht doet ontstaan. Aldus wordt zodanig gevolg toegekend aan de opening van het faillissement (P. Roubier, *Les conflits de lois dans le temps*, II, p. 275, noot 2, en p. 278; Cass., 30 mei 1968, *R.W.*, 1968-69, 210). Aldus werd aangenomen dat een wetbepaling die na een faillissement tot stand kwam en nieuwe vereisten voor de geldigheid van een handelspand inhield, de respectieve rechten van de schuldeisers, zoals die bestonden op het ogenblik van het faillissementsvonnis, niet wijzigt tenzij met volstreekte zekerheid kan worden uitgemaakt dat de wetgever beoogd heeft af te wijken van het beginsel van de niet-terugwerkende kracht van de wetten (Cass., 30 januari 1941, *Pas.*, 1941, I, 22; vergelijk ook bij samenloop ontstaan door invereffeningstelling van een schuldplichtige vennootschap: Cass., 30 mei 1968, *R.W.*, 1968-69, 209).

Uit de tekst van artikel 176 van de Herstelwet van 22 januari 1985 en de parlementaire voorbereiding blijkt duidelijk dat de wetgever niet de bedoeling had een terugwerkende kracht te verlenen op een samenloop ontstaan vóór 1 januari 1985.

Appellant kan derhalve het voorrecht van artikel 19, 4° *quinquies*, niet invoeren op een samenloop ontstaan in 1980. Het is zonder belang dat de materie van openbare orde is of niet, wanneer vastgesteld wordt dat de wetgever niet de bedoeling had een dergelijke terugwerkende kracht te verlenen (Cass., 30 januari 1941, *Pas.*, 1941, I, 22).

(...)

NOOT—*Anders*: Hof Gent, 26 september 1985, *R.W.*, 1986-87, 668 met kritische noot R. Crivits.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

Voorzitter: de h. Vanderhoeft

Raadsheren: de hh. Vandeplas (rapporteur) en Van de Velde

Advocaat-generaal: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Scheers

Bescherming van de maatschappij — Internering — Strafverzwaring.

Op het enkel hoger beroep van de beklaagde mag de toegepaste straf niet worden verzward. Daar gevangenisstraf of geldboete een zwaardere bestraffing is dan internering, heeft de rechter in hoger beroep geen rechtsmacht meer om ter vervanging van de internering een gevangenisstraf of een geldboete uit te spreken.

A.

Telastlegging: opzettelijk verwondingen of slagen te hebben toegebracht aan B. Jan;

Gelet op het hoger beroep ingesteld op 21 oktober 1983 door beklaagde tegen het vonnis op verzet, op tegenspraak gewezen op 11 oktober 1983 door de 12e kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, die rechtdoende in correctionele zaken van 19 januari 1983 het verzet ontvankelijk te hebben verklaard; de telastlegging bewezen verklaart, het vonnis waartegen verzet in al zijn beschikkingen bevestigt;

Bij vonnis bij verstek gewezen op 24 november 1982, betekend aan hemzelf op 17 december 1982, werd de uitvoering van beklaagde gelast in een inrichting aangewezen door de commissie tot bescherming van de maatschappij;

Overwegende dat het hoger beroep regelmatig is naar vorm en termijn;

Overwegende dat de verjaring van de strafvordering regelmatig werd gestuit door het proces-verbaal van de terechtzitting van 11 oktober 1983 waarop de strafzaak werd behandeld;

Overwegende dat de feiten van de telastlegging bewezen zijn gebleven door het onderzoek ter terechtzitting; dat er echter geen reden meer is om aan te nemen dat de betrokkene thans nog in een ernstige staat van geestesstoornis die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden bevindt;

Overwegende dat anderzijds, op het enkel hoger beroep van de beklaagde, zijn straf niet kan worden verzward; dat een geldboete of een gevangenisstraf een zwaardere straf is dan de internering; dat de rechter in hoger beroep bijgevolg geen rechtsmacht meer heeft om ter vervanging van de internering een straf uit te spreken op het enkel beroep van de beklaagde;

Om die redenen,

Ontvangt het hoger beroep, het eerste vonnis wijzigende, Stelt vast dat de beklaagde de hem ten laste gelegde feiten heeft gepleegd,

Zegt dat er geen aanleiding bestaat om de internering van de beklaagde te bevelen en stelt vast dat het geen rechtsmacht heeft om enige straf uit te spreken;

Veroordeelt beklaagde in de kosten van beide instanties.

NOOT—*Internering*: beveiligingsmaatregel, geen straf

1. De beklaagde werd bij verstek geïnterneerd. Hoewel het vonnis op verzet de uitspraak van het verstekvonnis handhaaft, kon het openbaar ministerie hoger beroep instellen tegen het vonnis op verzet, niettegenstaande tegen het vonnis bij verstek door het openbaar ministerie geen hoger beroep was ingesteld. De toestand van de beklaagde kon evenwel niet worden verzwaaard, wanneer het openbaar ministerie eerder geen hoger beroep had ingesteld tegen het verstekvonnis (Cass., 28 juni 1983, *R.W.*, 1983-84, 2953, met noot A. Vandeplas).

2. De persoon die voor internering in aanmerking komt, wordt niet als een delinquent, maar als een zieke beschouwd en valt buiten de strafwet. Door de internering wordt de krankzinnige, geestesgestoorde of zwakzinnige enerzijds in de onmogelijkheid gesteld om schade aan te richten en anderzijds wordt hij aan een geneeskundige behandeling onderworpen.

De internering is evenwel geen straf, maar een beveiligingsmaatregel van sociaal verweer of maatregel tot bescherming van de maatschappij (Cass., 11 december 1933, *Pas.*, 1934, I, 96; Cass., 26 februari 1934, *Pas.*, 1934, I, 180; Hof Brussel (K.I.), 30 september 1964, *J.T.*, 1964, 653; J. Rubbrecht, *Belgisch strafrecht*, uitg. 1958, 272; Vanhoudt en Callewaert, *Belgisch strafrecht*, uitg. 1968, III, nr. 1574; J. Matthijs, «Eb en vloed van de wet tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen», *R.W.*, 1964-65, 69, nr. 9; G. Schuind, *Traité pratique de droit Criminel*, 4e uitg., I, Défense sociale, 238).

De beveiligingsmaatregel opgelegd met toepassing van de wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en de gewoontemisdadigers, wordt als minder zwaar beschouwd dan een straf (*Nov.*, *Droit pénal*, I, vol. 1, nr. 297).

3. Nu in de motieven van het arrest wordt vastgesteld dat de beklaagde op het ogenblik van het misdrijf in een ernstige staat van geestesstoornis verkeerde, maar zich niet meer in die toestand bevond op het ogenblik van de berechting, kon hij niet meer geïnterneerd worden.

Moest de beklaagde, gelet op artikel 71 Sw., dan niet worden vrijgesproken? Hiertoe had het hof zeker bevoegdheid (rechtsmacht) daar het op het enkel hoger beroep van de beklaagde hierdoor zijn toestand niet verzwaaarde. Integendeel.

Luc Declercq

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

2e KAMER — 25 SEPTEMBER 1986

Voorzitter: de h. Boes

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Veulemans en Jansen

Advocaten: mrs. Michiels en Mergits

Arbeidsovereenkomst — Bedienden — Opzeggingstermijn — Overeenkomst gesloten ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging wordt gegeven — Dwingende regeling ten gunste van de bediende.

Art. 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 moet in het licht van art. 6 worden gelezen. Het dient bijgevolg, in beginsel, te worden beschouwd als dwingend ten voordele van de bediende, wat inhoudt dat afwijkingen van het artikel door voor de bediende gunstiger bedingen in de arbeidsovereenkomst, geldig zijn.

N.V. L. t/ V.

Overwegende dat centraal in deze zaak de vraag staat of de rechter die de opzeggingstermijn voor de beëindiging van de arbeidsovereenkomst van een hogere bediende vaststelt, gebonden is door een desbetreffende bepaling in de schriftelijke individuele arbeidsovereenkomst tussen partijen, dus gesloten vóór het ogenblik waarop de opzegging gedaan werd;

Overwegende dat, luidens het artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 op de arbeidsovereenkomsten, de door de werkgever en de hogere bediende (jaarlijks loon van meer dan 250.000 fr. het ontslag van geïntimeerde dateert van 27 april 1984) in acht te nemen opzeggingstermijnen vastgesteld worden hetzij bij overeenkomst, gesloten ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging gegeven wordt, hetzij door de rechter;

Overwegende dat geïntimeerde naar het artikel 6 van de wet van 3 juli 1978 verwijst, luidend als volgt: «Alle met de bepalingen van de wet en van haar uitvoeringsbesluiten strijdige bepalingen zijn nietig, voor zover zij ertoe strekken de rechten van de werknemer in te korten of zijn verplichtingen te verzwaren»; dat deze bepaling niet bestond in de vorige wetgeving op de arbeidsovereenkomsten voor arbeiders en bedienden, hoewel het erin verwoord beginsel door de meeste rechtspraak werd aanvaard;

Overwegende dat ook artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 in het licht van artikel 6 moet worden gelezen en bijgevolg in beginsel dient te worden beschouwd als dwingend ten voordele van de bediende, wat dus inhoudt dat afwijkingen van dit artikel door voor de bedienden gunstigere bedingen in de arbeidsovereenkomst volkomen geldig zijn;

Overwegende dat appellante ten onrechte stelt dat voormeld artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 in zijn geheel van dwingende aard is voor beide partijen; dat in dit verband in de wet van 3 juli 1978 geen duidelijke wettekst, zoals voormeld artikel 6, bestaat; dat enkel kan worden aanvaard dat het element «overeenkomst» ter zake dwingend is voor beide partijen; dat het blijkbaar de wil van de wetgever is geweest dat bij het vastleggen van de opzeggingstermijnen voor hogere bedienden beide partijen hun belangen moeten kunnen doen gelden, zodat een conventionele bepaling van die termijnen de aangewezen weg is;

Overwegende dat het argument volgens hetwelk artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 een wettelijke bepaling is waarbij de bevoegdheid van de rechter wordt geregeld, zodat deze bepaling van openbare orde is en er niet kan van worden afgeweken, naar het oordeel van dit hof niet dient te worden aanvaard; dat de bevoegdheid van de arbeidsrechter ter zake geregeld is door de specifieke bevoegdheidsbepalingen in het Gerechtelijk Wetboek, meer bepaald artikel 578, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek; dat met artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 aan de rechter geen speciale bijkomende bevoegdheid werd verleend; dat

enkel het principe is gesteld dat partijen ter zake het geschil kunnen oplossen door een overeenkomst te sluiten, bij gebreke waarvan evident de rechter zal dienen te beslissen, nadat de zaak bij hem aanhangig is gemaakt; dat het optreden van de rechter ter zake subsidiair is, zoals bij contractuele aangelegenheden bijna steeds het geval is als de partijen hun geschillen niet bij minnelijke overeenkomst kunnen oplossen;

Overwegende dat de woorden «ten vroegste bij de opzegging» in de wettelijke regeling van voormeld artikel 82, § 3, van de wet van 3 juli 1978 enkel en alleen opgenomen zijn in het belang van de bediende; dat de «ratio legis» ervan is dat bij het sluiten van de overeenkomst met betrekking tot de opzeggingstermijnen de bediende niet in de ondergeschikte positie mocht verkeren waarin hij zich bevond ten tijde van het sluiten van de arbeidsovereenkomst en in de loop van de arbeidsovereenkomst; dat, naar het oordeel van de wetgever, zodra de opzegging is gegeven, de bediende zich niet meer in die ondergeschikte positie bevindt en een gedeelte van zijn vrijheid heeft herwonnen; dat hieruit volgt dat, mede gelet op voormeld artikel 6 van de wet van 3 juli 1978, de overeenkomst in kwestie, in zoverre deze voor geïntimeerde gunstigere bepalingen inhoudt dan de wettelijke bepalingen, volkomen rechtsgeldig gesloten is en als wet geldt tussen partijen, zodat het hof de bepalingen ervan niet mag negeren (zie M. Rigaux en B. Mergits, «Het dwingend karakter van artikel 15, § 2, van de gecoördineerde bediendenwetten», *R.W.*, 1983-84, 1169);

(...)

NOOT—*Anders*: Cass., 10 januari 1983, *R.W.*, 1983-84, 1200, met conclusie O.M.; *in dezelfde zin* als het gepubliceerd arrest: Arbh. Luik, 17 oktober 1985, *Soc. Kron.*, 1986, 80; Arbh. Antwerpen, 20 december 1983, *Limb. Rechtsl.*, 1984, 83, met noot H. Van Huffel.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE HASSELT

23 MEI 1986

Voorzitter: de h. Rombouts

Vennootschappen — Benoeming van commissaris-revisor — Voordracht van kandidaat door de raad van bestuur — Geen meerderheid bij de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad — Aanstelling.

Indien de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad niet instemt met de voordracht van een commissaris-revisor door de raad van bestuur, stelt de voorzitter van de rechtbank van koophandel, zittinghoudende als in kort geding, een commissaris-revisor aan.

Het verdient de voorkeur de kandidaat van de raad van bestuur als commissaris-revisor aan te stellen, nu de kandidaat de vereiste kennis en ervaring bezit, over een hele staf medewerkers en over de nodige infrastructuur beschikt en in casu het vertrouwen geniet van de minister van Financiën.

N.V. K.

Gelet op het verzoekschrift van 5 mei 1986, strekkende tot de aanstelling van een bedrijfsrevisor;

Overwegende dat de raad van bestuur van verzoekster niet de vereiste meerderheid bekam op haar voorstel tot benoeming van een commissaris-revisor;

dat weliswaar de stemming in de diverse ondernemingsraden in totaal een meerderheid voor het voorstel opleverde, maar slechts een minderheid van de werknemersafvaardigden zich achter het voorstel schaarden;

dat wij in de gegeven omstandigheden op verzoek van de meest gerede partij geroepen zijn tot benoeming van een bedrijfsrevisor, totdat regelmatig in zijn vervanging zal zijn voorzien;

Overwegende dat het ter zake de voorkeur verdient de kandidaat van de raad van bestuur als commissaris-revisor aan te stellen;

dat de heer H. de vereiste kennis en ervaring bezit en beschikt over een hele staf medewerkers en de nodige infrastructuur;

dat hij het vertrouwen genoot van de minister van Financiën, aangezien hij op diens voorstel als bedrijfsrevisor bij verzoekster werd benoemd vanaf 29 juni 1981 en zijn mandaat werd vernieuwd in het jaar 1984;

dat hij dus de nodige ondervinding en de concrete voorkennis bezit om het ambt van commissaris-revisor naar behoren waar te nemen;

Overwegende dat, gelet op de omvang van de te leveren prestaties en de normen van het Instituut voor Bedrijfsrevisoren, zijn bezoldiging dient te worden bepaald op basis van het bedrag van 750.000 frank per jaar, reiskosten inbegrepen;

Om die redenen,

wijzen aan als commissaris-revisor bij de N.V. K., de heer H. (...);

stellen zijn bezoldiging vast op basis van het bedrag van 750.000 frank per jaar, verplaatsingskosten inbegrepen;

belasten hem met de taak van commissaris en met de opdrachten, bedoeld in art. 15bis van de wet van 21 februari 1985, totdat regelmatig in zijn vervanging zal worden voorzien;

de kosten zijn ten laste van verzoekster.

NOOT—Zie de in dit nummer gepubliceerde bijdrage van prof. dr. Herman Braeckmans, «De benoeming van de commissaris-revisor: nieuwe rechtspraak».

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

26 JUNI 1986

Voorzitter: de h. Duplat

Advocaten: mrs. Lindemans en Dumon

Vennootschappen — Benoeming van commissaris-revisor — Voordracht van revisorenvennootschap met vaste vertegenwoordiger — Betwisting door de werknemersafvaardiging.

Indien de werknemersafvaardiging in de ondernemings-

raad niet instemt met de voordracht van een commissaris-revisor door de raad van bestuur, stelt de voorzitter van de rechtbank van koophandel, zitting houdende als in kort geding, een commissaris-revisor aan.

Het voorstel tot benoeming van een revisorenvennootschap met vaste vertegenwoordiger is niet strijdig met de geest van de wet en de onafhankelijkheid van de commissaris-revisor is gewaarborgd.

N.V. A.

Overwegende dat de vordering ertoe strekt conform artikel 2 van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisorat, de C.V. B., waarvan de maatschappelijke zetel gevestigd is te Antwerpen, met een administratieve zetel hebbend te Brussel, in de persoon van de heer B. te benoemen als commissaris-bedrijfsrevisor bij eiseres, diens bezoldiging te bepalen en hem met de taak van commissaris-bedrijfsrevisor te belasten totdat de algemene vergadering der aandeelhouders in zijn benoeming of vervanging heeft voorzien;

A. De feiten

1. De N.V. A. is een Belgische rechtspersoon die sedert 31 december 1982, ingevolge een toen doorgevoerde kapitaalverhoging, over een maatschappelijk kapitaal van BF 1.770.000.000 beschikt.

De N.V. van Nederlands recht A. is a rato van 99,9% aandeelhoudster van de Belgische vennootschap.

De toelichting bij de gepubliceerde jaarrekeningen 1984 van eiseres preciseren dat de N.V. gemiddeld 673 mensen tewerkstelde in 1984, te weten 395 bedienden, 242 arbeiders en 36 kaderleden.

2. De N.V., in verschillende divisies georganiseerd, telt drie ondernemingsraden, die respectievelijk te Bergen, Ternat en Brussel zijn opgericht.

Conform het K.B. van 17 maart 1986 betreffende de voordracht door de ondernemingsraden van kandidaten voor de opdracht van commissaris-revisor of van bedrijfsrevisor, beslisten de sociale partners van de N.V. A. dat de centrale ondernemingsraad — en niet de drie afzonderlijke ondernemingsraden — zou beraadslagen over de door de raad van bestuur voorgedragen kandidatuur van een bedrijfsrevisor.

3. Op 15 april 1986 droeg de raad van bestuur in de centrale ondernemingsraad de kandidatuur voor van de C.V. B., vertegenwoordigd door mevrouw H. en de heren V. en B., die respectievelijk werden voorgesteld voor de ondernemingsraden Ternat, Brussel en Bergen.

Een uitvoerige discussie werd aan dit voorstel gewijd.

Uit de notulen van deze vergadering dient vooral te worden onthouden dat bij de werknemers van de N.V. A. de vrees bestond dat de C.V. B. niet onafhankelijk genoeg zou zijn t.o.v. K.K.C., een internationaal accountantskantoor dat sedert 1984 de externe auditor van de N.V. A. is.

De centrale ondernemingsraad besloot op 20 mei 1986 een nieuwe bespreking te wijden aan het voorstel van de werkgever.

4. Op 20 mei 1986 vergaderde de centrale ondernemingsraad opnieuw.

De werknemersafgevaardigden bevestigden opnieuw hun verzet tegen de benoeming van de C.B. B. vertegenwoor-

digd door de drie bovengenoemde personen, o.m. bewegend (zie notulen, p. 5) dat: «a) het wenselijk ware geweest dat een afgevaardigde van de C.V. B. op 20 mei 1986 aanwezig zou zijn geweest; b) de antwoorden van B.B.K.S. zeer laconiek zijn; c) zij het jammer vinden dat de heer B., die ook deel uitmaakt van de C.V. B. en aan wie identiek dezelfde vragen werden voorgelegd, andere antwoorden heeft gegeven *die veel directer en preciezer zijn*» (door ons gecursiveerd).

De centrale ondernemingsraad besliste op 11 juni 1986 een derde en laatste bespreking te wijden aan het werkgeversvoorstel om door de statutaire algemene vergadering de C.V. B. tot bedrijfsrevisor en commissaris-revisor te laten benoemen.

5. Op de centrale ondernemingsraad van 11 juni 1986 stelt de raad van bestuur nog steeds voor dat de C.V. B. zou worden voorgedragen doch stelt voor dat de enige *vertegenwoordiger* van deze maatschappij de heer B. zou zijn.

De heer B., op deze vergadering uitgenodigd, antwoordt op een reeks vragen die hem door de werknemersafvaardiging worden gesteld.

Hij preciseert o.m. dat hij voor het jaar 1986 zijn honorarium heeft vastgesteld op BF 3.090.000.

Dit honorarium vertegenwoordigd 1.310 uren prestaties.

De heer B. verduidelijkt expressis verbis dat hij 100 van de 1310 uren reserveert voor het voorbereiden *door hemzelf in persoon* en het persoonlijk trimestrieel bijwonen van de drie ondernemingsraden van de N.V. A.

Op het einde van deze vergadering wordt de volgende verklaring afgelegd door de gezamenlijke werknemersafgevaardigden:

«De werknemers menen terecht dat de raad van bestuur en directie kennis dienen te nemen van de gebeurtenissen van de voorbije dagen en weken t.o.v. de installatie van de commissaris-bedrijfsrevisor die verschijnt niet meer als de vertegenwoordiger van de aandeelhouders maar als een werkelijke vertrouwensman. Voor het welzijn van de onderneming is het van het grootste belang dat er geen storingen ontstaan die een sfeer zouden creëren die noodlottig zou zijn voor het bedrijf. Het klimaat van vertrouwen dat er moet heersen is bijzonder belangrijk vooral met het oog op de toelichting die hij moet verstrekken aan de personeelsafgevaardigden meer bepaald de economische en financiële informatie over de financiële structuur en de ontwikkeling van de financiële toestand van de onderneming.

«Wij betreuren ten stelligste de situatie die is ontstaan door het eerste voorstel van de raad van bestuur. Door het voorstellen van een vennootschap van bedrijfsrevisoren handelt de raad van bestuur niet in de geest van de wet.

«Wij menen dat hij een fysiek persoon moet zijn, daar de rechtspersoon geen menselijke eigenschappen heeft en moeilijk de rol van vertrouwenspersoon kan hebben.

«Wij kiezen een duidelijke situatie van een bedrijfsrevisor die de opdracht in eigen naam en voor eigen rekening doet.

«Het statuut van vennootschappen van revisoren is trouwens nog niet definitief geregeld en steunt op een overgangsmaatregel.

«De N.V. A. heeft K. de opdracht toevertrouwd om de externe audit te verzekeren.

«De onafhankelijkheid tegenover de N.V. A. van de C.V. B. als bedrijfsrevisor moet beschouwd worden in het

licht van de reeds bestaande contractuele en dus financiële banden in het buitenland. De huidige verhouding doet ons vrezen dat er een gevaar bestaat van beïnvloeding van de C.V. B.; voorbeelden hoeven wij niet meer aan te halen. U heeft ze persoonlijk kunnen aanhoren tijdens de vraagstelling.

«Volgens art. 64bis van de wet op de vennootschappen twijfelen wij bijgevolg aan de onafhankelijkheid van de C.B. B. tegenover de onderneming.

«Verder betreuen wij dat in de laatste dagen in persoonlijke gesprekken met leden van de ondernemingsraad, zowel intern als extern, aangedrongen werd op aanvaarding van het voorstel, te meer daar elk lid van onze onderneming behept is met het welzijn van zijn werknemers. Wij willen ook niet nalaten te zeggen dat de directie en de raad van bestuur het een en ander hebben ingezien en een nieuw voorstel hebben gedaan: de C.V. B. met de heer B. Hoewel dit geen oplossing geeft aan de motieven.

«Tot besluit moeten wij stellen dat alleen de stemming zal uitwijzen of het kantoor B. met de heer B. voor de drie exploitatiezetels, kan aangewezen worden. Wij willen eraan toevoegen dat bij een eventuele positieve stemming de hele werknemersafvaardiging haar vertrouwen in zijn keuze zal waarmaken en ook zal evalueren.»

Na deze verklaring wordt er overgegaan tot de stemming.

De eerste ronde, een stemming van de voltallige ondernemingsraad, waarbij slechts 11 werkgeversafgevaardigden aanwezig zijn en 17 werknemersafgevaardigden, heeft het volgende: 28 stemgerechtigden: 12 ja, 15 neen, 1 blanco.

De tweede ronde, alleen de werknemersafgevaardigden (17 leden), geeft het volgende resultaat: 17 stemgerechtigden: 3 ja, 14 neen.

Op 18 juni 1986 werden wij geadieerd conform artikel 2 van de wet van 21 februari 1985.

B. Bespreking

I. Is het voorstel een maatschap van revisoren te benoemen tegen de geest van de wet?

De wet van 21 februari 1985 tot wijziging van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van het I.B.R. (Instituut der Bedrijfsrevisoren) laat toe dat bij beslissing van de Raad van het I.B.R. ook burgerlijke vennootschappen die o.m. de rechtsvorm van een coöperatieve vennootschap hebben, op de ledenlijst van het I.B.R. worden ingeschreven.

Een burgerlijke vennootschap bekleed met rechtspersoonlijkheid, zoals een C.V., kan derhalve als vennootschapscommissaris worden aangesteld.

De C.V. B. werd op de lijst ingeschreven.

Te dien einde maakte zij gebruik, nu het statuut van de burgerlijke professionele vennootschap door de wet nog niet werd vastgesteld, van de voorlopige maatregel opgenomen in artikel 33 van de wet van 22 juli 1953 zoals gewijzigd bij de wet van 21 februari 1985.

Artikel 33, § 2, van de wet van 22 juli 1953, als gewijzigd door de wet van 21 februari 1985, bepaalt uitdrukkelijk «dat telkens wanneer een controleopdracht zoals bedoeld in artikel 3 (d.i. uitvoering van alle opdrachten krachtens de wet aan de bedrijfsrevisoren toevertrouwd) aan een burgerlijke vennootschap wordt toevertrouwd, deze laatste onder haar vennoten, zaakvoerders of bestuurders, een vertegenwoordiger moet benoemen die belast wordt met de uitvoe-

ring van de opdracht, in naam en voor rekening van de vennootschap».

Artikel 33, § 2, voegt er nog aan toe dat «deze vertegenwoordiger aan dezelfde voorwaarden moet voldoen en burgerrechtelijk, strafrechtelijk en tuchtrechtelijk aansprakelijk is alsof hij zelf de betrokken opdracht in eigen naam en voor eigen rekening zou volbrengen, onverminderd de aansprakelijkheid van de burgerlijke vennootschap die hij vertegenwoordigt».

Niets belet dat de professionele vennootschap verschillende vertegenwoordigers zou benoemen, bv. wanneer de vennootschap in verschillende regio's een ondernemingsraad zou hebben of nog wanneer de commissaris de jaarrekening van de vennootschap en de geconsolideerde rekening moet certificeren (zie Jaarverslag 1985 I.B.R., blz. 31, nr. 9).

De vertegenwoordiger van de vennootschap die met een controleopdracht werd belast, dient o.m. *persoonlijk alle* taken nader omschreven in artikel 15bis van de wet van 20 september 1948, als gewijzigd door artikel 1 van de wet van 21 februari 1985, uit te oefenen (zie o.m. K. Geens, assistent K.U.Leuven, «De praktijkvennootschap van bedrijfsrevisoren: een stand van zaken lente 1985», in *Trainingsprogramma bedrijfsrevisor*, referaat 26 april 1985 gehouden voor het Centrum voor fiscale wetenschappen en bedrijfsbeleid, blz. 83 en 84, nr. 15).

De parlementaire stukken die de nieuwe wet van 21 februari 1985 voorafgaan, hebben o.m. benadrukt dat «de tijd voorbij is waar in grote ondernemingen mandaten van revisor slechts aan een fysiek persoon mochten worden toevertrouwd. Nu het beroep van revisor in een internationale context dient te worden geplaatst is het onmisbaar dat zou worden voorzien dat professionele vennootschappen van revisoren zouden kunnen worden opgericht» (zie memorie van toelichting op het wetsontwerp houdende o.m. wijziging van de wet van 22 juli 1953).

De voorbereidende stukken tonen, naar ons gevoelen, duidelijk aan dat de wetgever qua revisorenmaatschappijen, twee bekommernissen voor ogen had, te weten de mogelijkheid enerzijds grote professionele revisorenvennootschappen op te richten om grote ondernemingen te controleren en anderzijds binnen een professionele revisorenvennootschap verschillende specialisten te hergroeperen die het mogelijk maken de verschillende noden van de cliënten van de revisorenmaatschap te lenigen (zie o.m. H. Olivier, «La profession de reviseur d'entreprises et son organisation», in la Journée d'études, «La Réforme du Revisorat» te Louvain-la-Neuve gehouden op 25 september 1985).

De werknemersafgevaardigden poneerden derhalve volledig ten onrechte op 11 juni 1986 dat door «het voorstellen van een vennootschap van bedrijfsrevisoren de raad van bestuur van de N.V. A. niet in de geest van de wet zou hebben gehandeld» (zie *op. cit.*, punt A 5).

II. Staat de onafhankelijkheid van de C.V. B. buiten kijf?

Wij dienen na te gaan of de vrees door de werknemersdelegatie op 11 juni 1986 geuit dat «er twijfel bestaat over de onafhankelijkheid van de C.V. B. t.o.v. de onderneming» gegrond is.

Uit het voor ons op 23 juni 1986 gevoerde debat is zeer duidelijk naar voren gekomen dat:

a) de C.V. B.: 1) tot enig maatschappelijk doel heeft

(art. 3 van haar statuten) «opdrachten uit te voeren die haar en haar venoten worden toevertrouwd in de hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren; 2) gewone vennoten en medewerkende vennoten telt (art. 8 harer statuten) die allen bedrijfsrevisoren moeten zijn;) lid is van K.M.G. een internationale federatie van onafhankelijke kantoren van auditors. K.M.G. heeft strenge, internationaal aanvaarde, controlenormen uitgevaardigd die, zo heeft men ons gezegd op onze zitting van 23 juni 1986, nog strenger zijn dan die uitgevaardigd door het I.B.R.;

b) de Nederlandse N.V. A., «moeder» van de N.V. A., een wereldconcern is dat o.m. onderworpen is aan de bijzonder strenge controle van de Amerikaanse «Stock Exchange Commission», in 't kort «SEC» en o.m. jaarlijks aan deze instantie een geconsolideerde jaarrekening moet overhandigen. De SEC eist dat alle auditors, die de verantwoordelijkheid dienen op te nemen over de controle van jaarrekeningen van ondernemingen van de groep uitdrukkelijk hun onafhankelijkheid moeten waarborgen (zie o.m. rule 2.01 «Qualifications of Accountants», waar o.m. te lezen staat dat de SEC «will not recognize: a) any person as a certified public accountant who is not duly registered and in a good standing as such under the laws of the place of his residence or principal office; b) any certified accountant or public accountant as independent who is not in fact independant»). Nu het A.-concern een belangrijke internationale functie heeft en de financiële analisten er terecht op wijzen dat *geconsolideerde* jaarrekeningen opstellen de enige manier is om een klare kijk te hebben in de jaarresultaten van een vennootschapsgroep, begrijpt men dat de waarmerking van de jaarrekeningen van de verschillende ondernemingen van het concern, en o.m. van eiseres, dient te geschieden door auditors wier handtekening *internationaal* erkend is, wat het geval is voor eiseres, lid van K.M.G.;

c) het ook te Brussel gevestigd Nederlands accountantskantoor K. *onmiddellijk* na de benoeming door ons van een bedrijfsrevisor, een *einde* zal maken aan de externe audittaken die zij sedert 1984 voor rekening van de Nederlandse moedervenootschap bij eiseres vervulde.

Ten deze dient ook te worden opgemerkt dat de Belgische vestiging van K. wordt opgedoekt en dat bepaalde medewerkers van K. die de eed van bedrijfsrevisor hebben afgelegd door de C.V. B. zijn overgenomen.

Men ziet niet in hoe deze overname van sommige personeelsleden van K. — die de revisorale eed hebben afgelegd — enig gevaar inhoudt dat de C.V. B. zich t.o.v. eiseres niet als volledig onafhankelijk zou gedragen.

Wat dit punt betreft dient ten slotte te worden opgemerkt dat de vroegere commissaris van eiseres, de heer S., accountant, een kaderlid was van het Nederlands A.-concern en dat gelet op de bijzonder strenge deontologie zowel van het I.B.R. als van K.M.G. qua onafhankelijkheid van de revisor, de benoeming van een revisor de werknemers volledig moet geruststellen t.o.v. de vroegere toestand waar de commissarisfunctie helemaal niet dezelfde onafhankelijkheid garandeerde.

C. Besluit

1. Uit het voorgaande blijkt dat de twee door de werknemers geuite grieven, te weten enerzijds dat een maatschap tot bedrijfsrevisor of commissaris-revisor benoemen tegen

de geest van de wet van 21 februari 1985 zou indruisen en anderzijds dat de C.V. B. zich niet onafhankelijk zou gedragen t.o.v. eiseres en haar hoofdaandeelhouder, elke feitelijke en juridische grondslag missen.

2. Voorts dient te worden opgemerkt dat de, op onze zitting van 23 juni 1986, talrijk aanwezige werknemersleden van de ondernemingsraad, geen enkele kritiek hebben geuit tegen de persoon van de heer B., wiens curriculum vitae door alle leden van de centrale ondernemingsraad gekend is.

Er zij uiteindelijk aan herinnerd dat de heer B. als vertegenwoordiger der C.V. B., conform artikel 33, § 2, van de wet van 22 juli 1953 persoonlijk burgerrechtelijk, strafrechtelijk en tuchtrechtelijk aansprakelijk is alsof hij zelf de betrokken opdracht in eigen naam en voor eigen rekening zou volbrengen.

3. Conform artikel 15ter van de wet van 20 september 1948, als in deze wet ingevoegd door artikel 2, § 2, van de wet van 21 februari 1985, benoemen wij derhalve de C.V. B., vertegenwoordigd in de persoon van haar vennoot B., tot bedrijfsrevisor en commissaris-revisor van eiseres voor de periode, met de opdracht en met de bezoldiging nader toegelicht in het beschikkende gedeelte van ons vonnis.

Om die redenen,

1. Verklaren het verzoekschrift ontvankelijk en gegrond,
2. Dientengevolge, benoemen de C.V. B., waarvan de aangeduide vertegenwoordiger de heer B. is, tot bedrijfsrevisor van eiseres,
3. Belasten haar met de taak van commissaris en met de opdrachten bedoeld in artikel 15bis van de wet van 20 september 1948 totdat regelmatig in haar vervanging wordt voorzien, dergelijke vervanging slechts uitwerking hebbende na de eerste jaarvergadering die volgt op haar benoeming van 26 juni 1986, d.i. ten vroegste vanaf de statutaire algemene vergadering die eiseres op de tweede vrijdag van juni 1987 zal houden,
4. Stellen de jaarlijkse bezoldiging van de C.V. B. vast op BF 3.090.000.

NOOT—Zie de in dit nummer gepubliceerde bijdrage van prof. dr. Herman Braeckmans, «De benoeming van de commissaris-revisor: nieuwe rechtspraak».

VREDEGERECHT TE WESTERLO

5 FEBRUARI 1986

Rechter: de h. Stynen

Advocaten: mrs. Notelteirs en Belmans

Veldwetboek — Art. 35 — Aard der beplantingen — Criteria.

Om na te gaan of een boom hoog- of laagstammig is, zijn de volgende criteria determinerend: de plantontwikkeling op het tijdstip van het instellen van de vordering, de normaal te verwachten ontwikkeling bij volle wasdom, meer in het bijzonder de te verwachten omvang van de last-

verwekkende eigenschappen, zoals daar zijn de hoogte, de kroonvorming en de wortelvorming. Die elementen worden in grote mate beïnvloed door de plantwijze en de opgedrongen ontwikkeling.

De D. e.a. t/ V. e.a.

(...)

Hoogstammige bomen op de eigendom voor eisers.

Ons vonnis van 12 september 1984 is ter zake duidelijk en niet voor wijziging vatbaar. Bij voornoemd vonnis werd duidelijk gesteld dat de coniferen die zich op minder dan twee meter afstand van de grenslijn C-D bevonden, dienen te worden verwijderd of verplant.

Voor de goede orde dient er op gewezen te worden dat eisers zich mogelijk vergissen omtrent de kwalificatie hoog- of laagstammige bomen.

Om na te gaan of een boom hoog- of laagstammig is, zijn de volgende factoren determinerend: de plantontwikkeling op het ogenblik van de vordering, de normaal te verwachten ontwikkeling bij volle wasdom, meer in het bijzonder de te verwachten omvang van de lastverwekkende eigenschappen, zoals daar zijn de hoogte, kroonvorming en wortelvorming (cf. R. Derveaux en L. Capelle, *De afstand van Beplantingen*, Monografieën. Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht). Het is duidelijk dat voornoemde elementen in grote mate worden beïnvloed door de plantwijze en de opgedrongen ontwikkeling. Zo kan het dat bomen die afzonderlijk geplant werden, hoogstammig zijn, doch dat zij laagstammig worden wanneer zij zich in een haag bevinden, wanneer zij bijvoorbeeld zo dicht bij elkaar worden geplant (30 à 50 cm) dat de wortelvorming beperkt wordt en wanneer zij bijkomend zodanig worden geknipt dat zij een normale haagbreedte ($\pm 0,50$ m) en hoogte (± 2 m) behouden.

Als voorbeeld kan een haagbeuk aangewezen worden. Ook kan deze werkwijze worden toegepast op Thuja's, doch in casu (bij eisers) beantwoordt de aanplanting niet aan de gestelde voorwaarden, aangezien bij de aanvang van de aanplanting der Thuja's geen haag werd beoogd, doch deze later werd gevormd, nadat er vooraf hoogstammige bomen werden geplant, welke dit karakter niet meer verliezen door inkorting.

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Kh. Brussel (Pres.), 13 januari 1987

Vennootschappen — Benoeming van commissaris-revisor — Voordracht door de raad van bestuur — Geen meerderheid bij de werknemersafvaardiging in de ondernemingsraad — Uitoefening van de wettelijke opdrachten t.a.v. de ondernemingsraad als geheel — Aanstelling door de voorzitter van de rechtbank van koophandel, zitting houdende als in kort geding.

De N.V. S. is een vennootschap naar Belgisch recht en 100% dochteronderneming van het Westduitse concern S. AG. Gedurende het boekjaar 1984-85 stelde de N.V. S. gemiddeld 4.504 personen te werk, onder wie 1.928 arbeiders en 2.371 bedienden. De heer D. is sedert maart 1984 commissaris-revisor van de N.V. S.

De N.V. S. telt drie ondernemingsraden, nl. te Brussel, Oostkamp en Lanklaar. Haar raad van bestuur besloot conform art. 15ter, § 2, eerste lid, van de wet van 20 september 1948 en de bepalingen van het K.B. van 17 maart 1986 de heer D. voor te dragen als commissaris-revisor voor de boekjaren 1986-87 tot 1989-1990. De drie betrokken ondernemingsraden hebben dit voorstel besproken doch gingen niet over tot een stemming. Een fractie van de werknemersvertegenwoordiging te Oostkamp drukte de wens uit dat, indien de werknemersafvaardiging het nodig acht, een rechtstreeks contact mogelijk zou zijn met de bedrijfsrevisor, terwijl de heer D. stelde dat «dit niet uitdrukkelijk bepaald is in de wet» en «hij zich alleen moet verhouden t.o.v. de ondernemingsraad», eraan toevoegend dat «als de voorzitter van de ondernemingsraad dit toestaat, dat geen enkel probleem is». Ook de werknemersafvaardiging van de ondernemingsraad te Brussel vroeg aan de bedrijfsrevisor (op te merken is dat de brief gericht was aan de C.V. D.) of hij bereid was deel te nemen aan de voorbereidende vergaderingen.

Op 24 november 1986 vergaderden de drie ondernemingsraden in aanwezigheid van de heer D. Uit de discussie blijkt een verschillend standpunt van werknemers en directie en de werknemersdelegatie stemt unaniem tegen het voorstel van de raad van bestuur.

Tijdens de procedure voor de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel werden de beide standpunten geformuleerd.

A. Standpunt van de raad van bestuur

«1. De volgende overwegingen hebben de raad van bestuur ertoe geleid de heer D. voor te stellen:

«a) de heer D. is reeds commissaris-revisor van S. N.V. en van de andere S.-vennootschappen in België. Zijn eerste benoeming dateert van maart 1984. Voordien was hij overigens jarenlang werkzaam als directeur van het accountantsbedrijf, dat sedert ongeveer dertig jaar de controle op de jaarrekeningen van de S.-vennootschappen in België uitoefent. De heer D. heeft dus een goede kennis van onze onderneming, haar organisatie, haar activiteiten en haar arbeidsprocedures en dit is het resultaat van jaren inspanning zowel van S. als van de commissaris-revisor zelf. Deze kennis en deze continuïteit zijn de garantie voor een optimale afloop van de controlewerkzaamheden, wat op zeer voordelige wijze het audit-budget van de firma beïnvloedt. Een nieuwe commissaris-revisor zou al deze kennis en ervaring opnieuw moeten opdoen, wat aanzienlijke bijkomende kosten voor de vennootschap zou meebrengen. Dit geldt ook voor de samenwerking met het accountantsbedrijf I., welke in opdracht van S. AG de audit uitoefent voor de S.-wereld-balans;

«b) het beroep van bedrijfsrevisor geniet internationaal een buitengewone reputatie en een buitengewoon vertrouwen wegens zijn onafhankelijkheid en zijn bekwaamheid. Een firma vervangt haar commissaris-revisor alleen wanneer er uiterst belangrijke redenen aanwezig zijn, die het vertrouwen in de integriteit of in de bekwaamheid van de

commissaris-revisor aantasten. Omgekeerd is het dus een duidelijk teken, dat het vertrouwen in hem niet meer aanwezig is, wanneer een firma haar commissaris-revisor vervangt. Van een dergelijke situatie kan bij S. N.V. geen sprake zijn.

«2. De eis van de personeelsafvaardiging om 'apart' te mogen vergaderen met de heer D. is niet voorzien door de wet of door de parlementaire bescheiden.

«3. Ten slotte zou deze eis het wederzijds vertrouwen in het gedrang brengen dat heersen moet in de ondernemingsraad.

B. Standpunt van de werknemersafvaardiging der drie ondernemingsraden

«Bij conclusie vraagt deze dat: a) haar akte wordt verleend van het feit dat zij zich naar onze wijsheid gedragen wat betreft de aanstelling van de heer D. tot bedrijfsrevisor; b) voor recht wordt gezegd dat de aan te stellen bedrijfsrevisor de bevoegdheid heeft om in het kader van zijn opdracht deel te nemen aan de voorbereidende vergadering (door ons onderstreept omdat in het enkelvoud gesteld) van de vertegenwoordigers van de werknemers.

«Tot staving van dit laatste voeren de werknemers essentieel aan dat, nu de werkgever permanent contacten heeft met de revisor, het aangewezen is dat de werknemersdelegatie informele gesprekken zou hebben met de revisor opdat partijen zich aldus in deze aangelegenheid in een evenwaardige positie zouden bevinden.»

Ten aanzien van deze argumenten overweegt de voorzitter:

«1. In limine litis dient te worden onderstreept dat, nu tijdens de discussies gevoerd in de ondernemingsraden tussen september en begin december 1986 permanent verwarfing bestond tussen enerzijds het voorstel tot benoeming van de heer D. en anderzijds dat van de C.V. D., vertegenwoordigd door de heer D., wij op 8 januari 1987 expressis verbis aan alle aanwezige partijen de vraag gesteld hebben of ons gevraagd werd de heer D. te benoemen of bovengenoemde C.V. vertegenwoordigd door de heer D., zoals het nieuwe artikel 33 van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren, gewijzigd bij artikel 67 van de wet van 21 februari 1985, de benoeming van een maatschap van revisoren mogelijk maakt. De heer D. beweerde dat de C.V. diende te worden benoemd. Eiseres had een aarzeling en overwoog haar rekwist in de zin voorgesteld door de heer D. te wijzigen. Dit voornemen stuitte op reacties van de aanwezige werknemersafvaardiging der ondernemingsraden. Na een door ons gesuggereerde schorsing van de zitting opdat partijen zich onderling zouden beraden, besloot eiseres zich te houden aan haar oorspronkelijk voorstel (benoeming D.). De heer D. bevestigde ons uitdrukkelijk dat hij het aldus nader gepreciseerd voorstel van de raad van bestuur bijviel zodat artikel 67 hier niet van toepassing is.

«Op de persoon en de onafhankelijkheid van de heer D. alsmede op zijn professionele, intellectuele en morele hoedanigheden wordt door geen enkel lid van de werknemersafvaardigingen der drie ondernemingsraden enige kritiek geuit. Er zij ten slotte aan herinnerd dat de heer D. sedert jaren het bedrijf door en door kent wat een bijkomende reden is om hem aan te stellen.

«De wet van 20 september 1948 bepaalde reeds dat de ondernemingsraden de enige bestemmingen waren van de

economische en financiële inlichtingen door het ondernemingshoofd verstrekt (artikel 15). De wet van 21 februari 1985 heeft dit in artikel 1 uitdrukkelijk bevestigd. Dit artikel heeft het immers tot viermaal toe over de economische en financiële inlichtingen door het ondernemingshoofd aan de ondernemingsraad verstrekt. Voorts dient te worden beklemtoond dat dit artikel 1 in fine uitdrukkelijk refereert aan 'de dagorde en de notulen van de vergadering van de ondernemingsraad waarop economische en financiële inlichtingen worden (...) besproken (door ons onderstreept).

«Uit deze tekstanalyse blijkt o.i. overduidelijk dat de ondernemingsraad — paritair samengesteld uit afgevaardigden der werkgevers en werknemers — collegiaal de verstrekte economische en financiële inlichtingen dient te ontvangen en te bespreken, wat impliceert dat de bedrijfsrevisor, in het raam van de vier opdrachten hem opgelegd door artikel 1 geen aparte gesprekken of discussies kan voeren met de werkgever of werknemersdelegatie wat deze vierdubbele taak betreft.

«De analyse van de voorbereidende stukken bevestigt overigens dat het door de werknemersafvaardiging vertolkt standpunt onjuist is. Senator de Wasseige had immers een amendement ingediend ertoe strekkend aan het laatste lid van artikel 1 een volzin toe te voegen, luidende: 'De revisor woont de vergaderingen van de verkozen leden van de ondernemingsraad op hun verzoek bij, wanneer die vergaderingen gewijd zijn aan de economische en financiële inlichtingen die aan de ondernemingsraad zijn overgezonden'. De verantwoording luidde als volgt: 'De verkozen leden van de ondernemingsraad moeten de revisor kunnen ontmoeten in omstandigheden die hun de nodige onafhankelijkheid bieden zoals het geval is voor de bedrijfsleider. Ook de revisor moet met de verkozen leden contact kunnen opnemen indien zij dat goedvinden'. Tijdens de bespreking in de Senaat op 13 februari 1985 van de tekst die de wet van 21 februari 1985 zou worden, verklaarde de toenmalige minister van Economische Zaken, de heer M. Eyskens, in antwoord op het amendement van de heer de Wasseige: 'Votre amendement tend à fractionner le conseil d'entreprise alors que le reviseur d'entreprise nouvelle mouture a pour tâche principale d'essayer de maintenir l'unité et l'harmonie au sein de l'entreprise. Cela n'empêche nullement qu'il puisse être consulté de manière informelle. (...) Dès qu'il exerce ses compétences il doit le faire à l'égard du conseil d'entreprise et pas des fractions représentées au sein de celui-ci. Votre amendement va à l'encontre de la philosophie de base du projet'. Het amendement de Wasseige werd door de Senaat verworpen.

«Voorts dient te worden opgemerkt dat ook het Algemeen Christelijk Vakverbond zijn leden afraadt de revisor uit te nodigen op voorbereidende vergaderingen en dit om de 'vertrouwensrelatie en de onafhankelijkheid niet in het gedrang te brengen' (zie nr. 245 van 10 september 1985 van het tijdschrift *Vakbeweging*, blz. 25, nr. 23).

«Ten slotte dient er op te worden gewezen dat wij reeds in ons vonnis van 5 juni 1986, in zake de N.V. C. — A.R. 5033/86 — hebben benadrukt dat de rol van de bedrijfsrevisor moet worden gezien in het licht van de gehele ondernemingsraad zonder een of andere partij uit te sluiten (zie ook in die zin prof. Bourlard, «Le Commissaire et le Conseil d'entreprise», lezing gehouden in Louvain-la-Neuve, op 25 september 1985).

«Samenvattend kan men dus wat punt 3 der bespreking betreft, besluiten dat de vierdubbele opdracht door artikel 1 van de wet van 21 februari 1985 aan de bedrijfsrevisor toevertrouwd, impliceert dat hij de ondernemingsraad in zijn geheel als gesprekspartner heeft en niet een of meer geledingen ervan, zodat het niet opgaat aan te voeren, zoals de werknemersdelegaties het in besluiten doen, dat de door het ondernemingshoofd aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële inlichtingen apart en separaat zouden mogen worden besproken door de werknemersafvaardiging tijdens voorbereidende gesprekken in bijzijn van de revisor vooraleer de ondernemingsraad deze documenten onderzoekt.

Zoals reeds op onze zitting van 8 januari 1987 door ons aan de aanwezigen is gezegd, belet het voorgaande echter niet dat, in het kader van de vertrouwensrelatie die tussen de sociale partners en de revisor binnen de ondernemingsraad moet heersen, de revisor, buiten de vier in artikel 1 opgesomde opdrachten, didactische en algemene informatie zou verstrekken aan de werknemersdelegatie en hun bv., een algemene toelichting zou geven over de wet van 17 juli 1975, de uitvoeringsbesluiten ervan of nog over sommige boekhoudkundige principes, zoals bv. artikel 27bis van het K.B. van 8 oktober 1976...

«Uit alles wat hiervoren is uiteengezet, volgt derhalve dat de vordering dient te worden ingewilligd onder dat enig voorbehoud dat — om elk later misverstand te vermijden — er niet verwezen wordt naar het revisorenkantoor C.V., waarvan de heer D. vennoot is»

(Voorzitter: de h. Duplat — In de zaak: N.V. S.)

NOOT—Zie de in dit nummer gepubliceerde bijdrage van prof. dr. Herman Braeckmans, «De benoeming van de commissaris-revisor: nieuwe rechtspraak».

BOEKEN

J.T.K. Bos, *Stelselmatige rechtspraak. Een theorie over de beschrijving van rechtspraak, uitgewerkt voor de jurisprudentie op artikel 29 Sv.*, Arnhem, Gouda Quint, 1986, 282 p.

Bos heeft in zijn proefschrift het soort rechtstheorie beoefend dat door praktijkjuristen wordt verafschuwed. Het is de vorm van rechtstheorie die sterk analytisch is, en onder andere te vinden is in het Duitse tijdschrift *Rechtstheorie* en het Nederlandse *Tijdschrift voor Rechtsfilosofie en Rechtstheorie*. Deze studies wordt vooral verweten ver af te staan van de realiteit en moeilijk toegankelijk te zijn voor outsiders. Die laatste kritiek gaat in elk geval op voor Bos: zijn werk is zo goed als onleesbaar door de ellenlange volzinnen en het overdreven gebruik van intellectualistische termen.

De ideeën van Bos komen in hoofdzaak hierop neer. Vooraleer de rechter tot een oordeel komt, heeft er in werkelijkheid een complex denkproces plaats. Aangezien elk geschil vele aspecten heeft, moet hij een hele reeks tussenoordelen vormen. In theorie heeft de rechter bij al die vragen heel wat vrijheid. Hij heeft in verregaande mate de gelegenheid om een persoonlijk standpunt door te drukken. Toch blijkt uit de praktijk dat rechters weinig gebruik maken van hun vrijheid. De rechtspraak is vrij homogeen, vrij voorspelbaar. De verschillende deelvragen worden namelijk op een coherente, stelselmatige manier beantwoord. Er ligt een zelfde uitgangspunt, een zelfde gedachtengoed aan ten grondslag. Bovendien hebben alle rechters ongeveer hetzelfde uitgangspunt: een van de redenen daarvoor is dat ze dezelfde opleiding hebben genoten.

Het belangrijkste doel van de auteur is een instrument te zoeken om de rechtspraak (en vooral het onderliggende gedachtengoed) zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven. Daarvoor gebruikt hij «schematische beslissingsprogramma's» of «stroomschema's». Dit zijn vertakte gehelen van vragen in de volgende vorm: «Vraag 1; indien ja ga verder naar vraag 2; indien neen ga verder naar vraag 1.1; indien ja hierop ga verder naar vraag 1.3; enz...» Zo wordt het beslissingsproces van de rechter geëxpliciteerd.

De auteur wil vervolgens de bruikbaarheid hiervan testen aan de hand van een concrete toepassing. Hiervoor onderzoekt hij de rechtspraak van één instantie (de Hoge Raad) gedurende een relatief korte periode (van 1974 tot 1981) met betrekking tot één enkel wetsartikel: artikel 29 Sv. Dit artikel luidt als volgt:

«1) In alle gevallen waarin iemand als verdachte wordt gehoord, onthoudt de verhorende rechter of ambtenaar zich van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen, waarvan niet gezegd kan worden dat ze in vrijheid is afgelegd. De verdachte is niet tot antwoorden verplicht.

2) Voor het verhoor wordt de verdachte medegedeeld dat hij niet verplicht is tot antwoorden.

3) De verklaringen van de verdachte, bepaaldelijk die welke een bekentenis van schuld inhouden, worden in het proces-verbaal van het verhoor zoveel mogelijk in zijn eigen woorden opgenomen. De mededeling bedoeld in het tweede lid wordt in het proces-verbaal opgenomen.»

Artikel 29 Sv. werd onder andere gekozen omdat de wetgever hier heel wat vragen onbeantwoord gelaten heeft, die door de rechtspraak moeten worden opgevuld: waar precies liggen de grenzen van het strafrechtelijk onderzoek? In welke mate mag een rechter rekening houden met een verklaring die niet in vrijheid is afgelegd? Wat is de taak van de rechter bij het onderzoek op dit punt?

Bos' conclusie is dat er inderdaad stelselmatigheid is in de 41 uitspraken van de Hoge Raad tussen 1974 en 1981. Alle uitspraken kunnen met hetzelfde stroomschema worden beschreven. Het uitgangspunt achter deze uitspraken blijkt de «complementaire opvatting» over strafprocesrecht te zijn, en niet de «partij-opvatting».

Vervolgens gaat Bos de hypothese van de complementaire opvatting toetsen. Hij onderzoekt of deze voorspellingen toelaat over de toekomstige rechtspraak. Hij gaat na of de 27 uitspraken van de Hoge Raad van 1982 tot 1985 op hetzelfde schema terug te brengen zijn. Dit blijkt tot op zekere hoogte het geval te zijn. Niet alle uitspraken uit deze periode waren met het eerste beslissingsprogramma volledig te beschrijven, omdat het vrij «nieuwe» zaken waren. Toch blijken deze overeenkomstig hetzelfde uitgangspunt (de «complementaire opvatting») beslist te zijn.

De resultaten die de auteur bereikt zijn zo voor de hand liggend dat aan het nut van deze omslachtige constructies getwijfeld kan worden. De vruchtbaarheid van zo'n stroomschema (met toetsing van het uitgangspunt aan latere rechtspraak) is in elk geval niet aangetoond. Daarvoor had de auteur moeten aantonen dat de beschrijvingen van rechtspraak die met behulp hiervan kunnen worden verkregen, betrouwbaardere resultaten geven dan meestal in de rechtsdogmatiek worden bereikt. En dan nog dient die eventuele winst op te wegen tegen de grotere tijdsinvestering. Aan beide aspecten kan ernstig getwijfeld worden. De jarenlange intellectuele arbeid van Bos heeft de rechtswetenschap maar weinig vooruitgeholpen.

Gerrit De Geest

Realism in Law-Making: Essays on international law in honour of Willem Riphagen, A. BOS en H. SIBLESZ, red. Voor het T.M.C. Asser Instituut te Den Haag uitgegeven bij M. Nyhoff Publishers, Dordrecht, 1986, 298 p., 8°, ISBN: 90-247-3399-5

Dit is een prachtige bundel van opstellen geschreven door gezaghebbende geleerden en practici van het internationaal recht die faam verzamelden en naam hebben. De opstellen zijn aangeboden aan professor Willem Riphagen naar aanleiding van zijn afscheid als juridisch adviseur van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken — een functie die hij sedert 1954 bekleedde — en van zijn emeritaat van de leerstoel volkenrecht die hij aan de Erasmus-universiteit te Rotterdam bezette.

Riphagen heeft het Nederlandse Ministerie begeleid door de jaren van het ontstaan van belangrijke supranationale instanties en organisaties. Hij kreeg gezag als specialist volkenrecht, als onderhandelaar en als man met inzicht, realiteitszin en grote persoonlijke allure. Op de onderhandelingen met Indonesië, op die voor de Europese eenmaking en m.b.t. de conferenties over het zeerecht heeft hij zijn stempel gedrukt.

Namens de Nederlandse regering trad hij op in geschillen voor het Internationaal Hof van Justitie. Wegens deze ervaring liet de Belgische regering hem tot ad hoc rechter kiezen in de Barcelona Traction Case. Hij werd eveneens als arbiter aangesteld in de Iran-United States Claims Tribunal in Den Haag.

Dertig jaar was Riphagen lid van de Rijnvaartcommissie. Voor twee termijnen hield hij het voorzitterschap. Als voorzitter van de Nederlandse delegatie leverde hij een substantiële bijdrage voor de regulering van de vaart, beperkt tot schepen van de oeverstaten.

De door vrienden aan hem aangeboden feestbundel is een uitmuntend eerbetoon geworden. Behalve een opstel over Riphagen's realisme in het legistiek werk (dat de titel aan de bundel gaf), een bibliografie van Riphagen's gepubliceerde geschriften en een trefwoordenregister (inderdaad ook handig in een opstellenbundel) bevat het werk uitvoerige bijdragen van een elite uit het volkenrecht. Algemene bijdragen over volkenrecht vandaag zijn er van Lachs en van Ladreit de Lacharrière; er zijn opstellen rond het zeerecht (van Dupuy, Jaenicke, Pinto, Rosenne en Treves), niet-geratificeerde verdragen en gewoonterecht (Sinclair, Reuter en Sohn), arbitrage en investeringen, UN-resoluties of Iran-VSA overeenkomst (Golsong, Schwebel en Lagergren), verplichte jurisdictie van het IHJ (Kooijmans), immuniteit van staten (Belinfante), Libano-Israëlsche wapenstilstand van 1949 (Fatt), de Bollbeslissing over internationale jeugdbeschermingsmaatregelen (Sauveplanne), mensenrechten en prejudiciële geschillen (Schermers) en over wilsautonomie versus staatssoevereiniteit in internationale rechtsmacht (Voskuil).

J. Erauw

J.P. VERHEUL en M.W.C. FETERIS, **Rechtsmacht in het Nederlandse internationaal privaatrecht — Deel 2: Overige verdragen, Het Commune I.P.R.**, Apeldoorn-Antwerpen, Maklu Uitgevers, 1986, 328 p., ISBN: 90 6215 165 5 (voor het T.M.C. Asser Instituut voor Internationaal Recht te Den Haag)

Professor Verheul van de Rijksuniversiteit te Leiden schreef in 1982 het eerste deel van dit werk en besprak daarin het Europees bevoegdheids- en executieverdrag (mijn bespreking in *R.W.*, 1982-83, 1757). Toen al was de aanvulling aangekondigd. Nu krijgen we de bespreking van de problematiek van de internationale bevoegdheid («rechtsmacht») in de overige voor Nederland van kracht zijnde verdragen en van het Nederlandse gemene internationaal privaatrechtsprocesrecht. Voor dit grote aanvullende werk was tijd en bijstand nodig: begrijpelijk. Er wordt geen opsplitsing van het auteurschap aangekondigd. Niettemin wordt op een paar plaatsen in het enkelvoud de eigen opinie van een auteur gegeven (p. 15, 249, 264).

Het voorliggende boek bevat registers op de verdragen, op de rechtspraak en op de trefwoorden betreffende de twee delen van het werk.

Dit tweede deel plaatste de auteurs voor een uitermate moeilijke en gediversifieerde opdracht: er komen problemen ter sprake van algemeen-theoretische aard in een bevoegdheidstak waarin de commentaren schaars zijn, en er komen vragen in (voornamelijk rond specifieke verdragsteksten) die hoogst gespecialiseerd zijn en verdieping vereisen in een gespecialiseerde literatuur. De opdracht werd met veel succes uitgevoerd.

Het bestaan van een informatief hoogstaand tijdschrift «Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)» is wat dat betreft een zegen maar tegelijk een grote last — omdat de rijkelijke aanvoer van bv. rechtspraak ook verwerkt moet worden.

We krijgen in ieder geval in de Nederlandse literatuur een basiswerk over internationale rechtsmacht. Wij benijden Nederland deze belangrijke referentiebron en commentaar op zijn i.p.r. Een substantieel stuk is voor België ook van direct en concreet belang: de verdragen. En we mogen ook in de praktijk direct profijt trek-

ken uit de behandeling van het Nederlandse gemene (commune) internationaal bevoegdheidsrecht omdat de vele grensoverschrijdende gevallen ons voor concrete opties en problemen plaatsen.

Het taalgebruik is soms kleurrijk door het gebruik van vreemde rechtsterminologie; de stijl is altijd beknopt. Het werk is ontzettend gebald, waar het op citering aankomt. En afkortingen als f.n.c. (forum non conveniens) en mut. mut. (mutatis mutandis) komen geregeld voor. Gelukkig gaat de beknoptheid niet ten koste van de juistheid. Voor een commentaar van het Belgisch-Nederlands bevoegdheidsverdrag van 1925 zal men m.i. tevergeefs naar een meer volledige en betere analyse zoeken. Het is dus wel heel waardevol wat op de 320 pagina's wordt meegedeeld.

Mij is zeer gunstig opgevallen de behandeling van administratieve bevoegdheidsproblemen («conflits d'autorité») rond de huwelijksluiting; en de boeiende behandeling van vragen rond wijziging van huwelijksvermogensstelsel, van scheiding en deling en bv. van de naam en de adoptie in relatie tot de burgerlijke stand. Dat wijst op het ambitieuze, het alomvattende van deze studie van rechtsmacht. De leer van «forum non conveniens» zoals die in Nederland ontkuist (p. 241 e.v. door een summier wat verouderde schets van de Angelsaksische rechtsstelsels voorafgegaan) wordt besproken met details uit de rechtspraak. Verheul is terughoudend tegenover de toepassing van die exceptie van onbevoegdheid in vermogensrechtelijke aangelegenheden.

Ook de analyse van de problemen van door partijen overeengekomen prerogatie of derogatie van internationale bevoegdheid vind ik hoogstaand. Ook in het Belgisch debat kan men er rekening mee houden.

Dit voor de praktijk en voor de rechter zeer nuttige handboek wordt afgesloten met algemene beschouwingen, waarna de auteurs een competentie-catalogus uit de verdragen samenvatten. Tot slot wordt een eigen voorstel van bevoegdheidswet geformuleerd. Bespreking daarvan is te moeilijk; de lessen daarin door de gespecialiseerde auteurs gestoken zijn ook zo veelvuldig dat het de moeite zal lonen om ook bij de verdere ontwikkeling van ons internationaal bevoegdheidsrecht daar geregeld voor inspiratie op zoek te gaan.

J. Erauw

Aangekondigd

Ph. J.L.H. BAKEN, *Intellectuele eigendomsrechten en vrij verkeer van goederen in de E.E.G.*, Deventer, Kluwer, ca. 100 p.

De grondwettelijke bevoegdheidsverdeling inzake leefmilieu, (ed. H. Bocken), Belgische Vereniging voor Milieurecht, nr. 1, Brussel, Story, 330 p., 1.251 fr.

R. ERGEC, *Les droits de l'Homme à l'épreuve des circonstances exceptionnelles*, Brussel, Bruylant.

L.L. GOMEZ, *Le statut juridique des prêts interétatiques dans la pratique belge*, Brussel, Bruylant, 374 p., 2.450 fr.

W.C.E. HAMMERSTEIN-SCHOONDERWOERD, e.a., *Bijzondere wijzen van voortplanting en de juridische problematiek*, Zwolle, Tjeenk Willink, 158 p., 34,50 fl.

L. LAVRIJSEN, *Gevaarlijke stoffen*, Brussel, Story, 850 fr.

Naar behoren, feestbundel 50-jarig bestaan Juridisch Gezelschap Amsterdam, Zwolle, Tjeenk Willink, 196 p., 66,25 fl.

Het nieuw kerkelijk wetboek, Thijmgenootschap, Zwolle, Tjeenk Willink, 82 p., 20, 50 p.

J. VAN BENEDEN en M. VAN DAMME, *Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn*, in *A.P.R.*, Brussel, Story, 350 p.

J. VAN HECKE, *Internationaal privaatrecht*, in *A.P.R.*, Brussel, Story, 426 p.

B. WESSELS, *Algemene voorwaarden (afd. 6.5.2A N.N.B.W.)*, Zwolle, Tjeenk Willink, 194 p., 52,50 fl.

Wetboek van Canoniek Recht, (vert. uit het Latijn door C. Eykens), Hilversum, Gooi & Sticht, 936 p., ca. 1400 fr.

Amnesty International handboek, Leuven, ca. 250 p., 200 fr.

E.J. ARKENBOUT, *Handelsnamen en dienstmerken*, Studieopkets Privaatrecht, nr. 42, Zwolle, Tjeenk Willink.

B. CANTILLON, e.a., *Atlas van de sociale zekerheid: werking kosten, financiering en doelmatigheid*, met voorwoord H. Deleeck, Leuven, Acco, 350 p., ca. 690 fr.

F.M.J. JANSSEN, *Executie- en beslagrecht*, Zwolle, Tjeenk Wil-

link, ca. 620 p.

Ter recognitie. Opstellen aangeboden aan prof. mr. H. van der Linden bij zijn afscheid als hoogleraar rechtsgeschiedenis aan de V.U. Amsterdam, Hilversum, Verloren, ca. 480 p.

B. VAN REEPINGHEN en M. DE BRABANTER, *Les brevets d'invention*, Brussel, Larcier, 448 p., 2.864 fr.

MEDEDELINGEN

Studiedag te Brussel over afstamming en adoptie

Het Centrum voor Burgerlijk Recht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Brussel, organiseert te Brussel op 21 maart 1987 een studiedag over: Afstamming en adoptie na de wet van ... 1987.

Programma:

- 8u30: Ontvangst van de deelnemers. Overhandiging van de documentatiemap.
- 9u00: Verwelkoming door prof. F. De Pauw, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.
- 9u05: Inleiding door de heer G. Mundeleer, staatssecretaris van Justitie.
- 9u20: Bijkomende wijzigingen in het B.W. door de heer G. Baeteman, gewoon hoogleraar aan de V.U.B., kamervoorzitter in de Raad van State.
- 9u45: Afstamming langs moederszijde en vaderszijde door prof. J. Gerlo, R.U.G.
- 10u30: Koffiepauze
- 10u45: De gevolgen van de afstamming andere dan het erfrecht door mevrouw E. Guldix, eerste-assistente assistente V.U.B., advocaat te Brussel.
- 11u30: Vraagbaak.
- 12u15: Lunch.
- 14u00: Ouderlijk gezag, minderjarigheid, voogdij en ontvoogding door prof. F. Van Oosterwijck, V.U.B., vrederechter te Antwerpen.
- 14u30: Erfrecht door prof. A. Vastersavendts, V.U.B., advocaat te Brussel.
- 15u15: Koffiepauze.
- 15u45: Adoptie, volle adoptie en verklaring van adopteerbaarheid door prof. H. Casman, V.U.B., notaris te Antwerpen.
- 16u30: De overgangsbepalingen door de heer R. Vancraenenbroeck, assistent V.U.B., advocaat te Brussel.
- 17u00: Vraagbaak.

De voordrachten worden gehouden in de Aula van de V.U.B., gebouw Q, Pleinlaan 2, 1050 Brussel.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 3.000 Fr. (2.000 Fr. voor advocaat-stagiairs, kandidaat notarissen en studenten), te storten op de rekening nr. 551-2547200-49 van het Centrum Burgerlijk Recht V.U.B., met vermelding «Studiedag Afstamming en adoptie». In dit bedrag zijn begrepen: de gedrukte studies van de inleiders in boekvorm, de koffie en de lunch.

Nadere inlichtingen bij het Centrum Burgerlijk Recht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, V.U.B., Pleinlaan 2, 1050 Brussel, (tel. 02/641.25.57, mevrouw M. Peeters-Van Impe).

Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht — XXV-jarig bestaan

De Voorzitter en de leden van de raad van bestuur van de Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht hebben de eer U ter gelegenheid van de 25e verjaardag van de oprichting van de vereniging uit te nodigen op de academische zitting die zal plaatshebben op vrijdag 20 maart 1987 te 16 uur in het auditorium van de A.S.L.K., Kreupelenstraat 12 te 1000 Brussel.

Professor dr. R. De Meyer, gewoon hoogleraar aan de rechtsfaculteit te Gent, en mr. V. Renier, oud-stafhouder en belast met een leeropdracht aan de landbouwfaculteiten van Gembloux en van Louvain-la-Neuve, zullen er spreken over *Het Agrarisch Recht sinds de Staatshervorming van 1980*.

De academische zitting wordt gevolgd door een receptie en door

een tentoonstelling van boeken over agrarisch recht.

Inlichtingen: B.V.A.R. t.a.v. de heer M. Heyerick, secretaris, Guldenvlieslaan 72, 1060 Brussel (tel. 02/538.81.60).

BERICHTEN

Studieavond C.B.R. op 19 maart 1987 over het fiscaal regime van onderhoudsgelden

Het Centrum voor Beroepsvervolmaking in de Rechten organiseert in samenwerking tussen de UIA en de Balie te Antwerpen een studie-avond over het fiscaal regime van onderhoudsgelden. Deze studieavond vindt plaats op 19 maart 1987 te 20 uur in de Aula van de UIA en staat open voor alle praktijkjuristen.

Aan de hand van gevallen en vragen uit de praktijk zal Stefaan Gysen, assistent belastingrecht aan de UIA, het fiscaal regime van onderhoudsgelden toelichten. Daarbij zal vooral worden stil gestaan bij tot dusver weinig gebruikte maar voor de praktijk interessante of belangrijke toepassingsmogelijkheden.

Problemen die rijzen wanneer de onderhoudsgerechtigde of de onderhoudsplichtige in het buitenland verblijft, vragen i.v.m. de kapitalisatie van uitkeringen, discussiepunten i.v.m. het ten laste blijven van kinderen zullen eveneens worden behandeld.

Inschrijving voor deze studieavond kan telefonisch bij het CBR op nummer 03/828.25.28 toestel 431 of door storting van 500,- BF op rekening 001-0986467-53 van UIA Rechten/Congressen, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk met vermelding CBR 02 B 749 onderhoudsgeld. Inschrijving kan ook op de studieavond zelf vanaf 19.30 uur.

Diner-causerie van de Antwerpse sectie van de B.V.J.

Op maandag 9 maart 1987 komt de Antwerpse sectie van de Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen bijeen in het Rockoxhuis, Keizerstraat 12 te Antwerpen om 18u30 voor een diner-causerie (Recht en tolerantie door prof. mr. M. Storme). Inschrijving tel. 03/450.99.11 (Tabacofina, secretaresse van mevrouw Gerryn).

TIJDSCHRIFTEN

Journal du droit international

nr. 1,

Mayer, P., La neutralisation du pouvoir normatif de l'Etat en matière de contrats d'Etat; David, H., Les clauses de stabilité dans les contrats pétroliers, questions d'un praticien; Ruzie, D., Le recours à l'arbitrage dans le contentieux de la fonction publique internationale: l'exemple du personnel local de l'U.N.R.W.A.; Carreau, D., La nouvelle décision américaine Allied Bank International ou un retour ambigu à la protection juridique des créanciers dans la procédure des rééchelonnements de dettes internationales; Edelman, B., noot onder Cass. fr., 20 december 1985 (oorlogsmisdaden, misdaden tegen de mensheid, verjaring, bevoegde rechtbank); Goldman, B., Vingt ans après (internationaal privaatrecht, vennootschap, nationaliteit, openbare orde); Oppetit, B., noot onder Cass., 1 oktober 1985 (immunité van een staat, draagwijdte); Jacquet, J.M., noot onder Parijs, 26 april 1985 (internationale arbitrage, criteria, reglement van de I.C.C.); Gaillard, E., Chronique des sentences arbitrales;

Naamloze vennootschap, 1986

nr. 1, januari-februari,

Meeles, D.A.M., De versturende werking van de vennootschapsbelasting; Heyning, F., Toepassing van de volledige vrijstelling van het structuurregime op de Nederlandse subholding; Honee, H.J.M.N., Toepassing van de volledige vrijstelling van het structuurregime voor de Nederlandse subholding; Postma, G.J.S., Doeloverschrijding en concernverhoudingen, een inventarisatie; Van der Grinten, De nieuwe misbruikwetgeving; Van Achterberg, M.P., Het Forumbank-arrest als oriëntatiepunt van de consolidatieproblematiek; Nagelkerke, J.J., Het Forumbank-arrest en de

consolidatieproblematiek; Korte-Van Hemel, V.N.M., Richtlijnen 1986 voor het beoordelen van oprichtingen en van statutenwijzigingen van Naamloze Vennootschappen en Besloten Vennootschappen met Beperkte Aansprakelijkheid.

Netherlands International Law Review, 1986

nr. 1,

Donnelly, J., The emerging international regime against torture; Kwiatkowska, B., New Soviet Legislation on the 200 Mile Economic Zone and certain problems of evolution of customary law; Rafiqul Islam, M., The Tamil Separatism in Sri Lanka: some factors undermining the claim; Vlas, P., The Protocol on interpretation of the EEC Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgments: over ten years in legal practice (1975-1985); Bring, O.E. en Reimann, H.B., Redressing a wrong question: the 1977 protocols additional to the 1949 Geneva Conventions and the issue of nuclear weapons; Bos, M. en Meijers, H., Reports discussed at the annual meeting of the Nederlandse Vereniging voor Internationaal Recht.

Panopticon, 1985 en 1986

nr. 6, november-december,

Eliaerts, Chr., Over de onrustgevoelens van criminologen; Berkmoes, H., Preventie van criminaliteit; Smets, J., Alternatieve sancties voor minderjarigen; Van Kerckvoorde, J., Beautiful black? De zwarte frank, verdeling en determinanten van belastingafwending in België.

nr. 1, januari-februari,

Fijnaut, A., Terrorisme, politiek en wetenschap; Fransen, H., Enkele beschouwingen over de gerechtelijke politietak van de rijkswacht; Maes, Chr., Wet betreffende de jeugdbescherming of betreffende de bescherming van de maatschappij tegen deviante of delinquente jeugd?

Revue critique de jurisprudence belge, 1986

nr. 1,

Wymeersch, E., De l'inopposabilité de la personne morale et de sa représentation (noot onder Cass., 10 december 1981); Van Ommeslaghe, P., Examen de jurisprudence (1974-1982), Les obligations.

Revue de droit pénal et de criminologie, 1986

nr. 4, april,

Wurzer-Leenhouts, S., L'évolution récente du système pénitentiaire aux Pays-Bas; Dedoyard, E., e.a., Approche de la situation sportive dans les établissements pénitentiaires Belges; Lahaye, N., Le droit criminel face aux techniques modernes de communication.

nr. 5, mei,

Vandenbossche, D., Le droit pénal anglais confronté aux crimes et délits commis par les hooligans du Heysel; Peeters, J., Les mesures alternatives au tribunal de la jeunesse de Malines; Berstain, A., Les tendances de la politique criminelle espagnole concernant les mineurs et les jeunes délinquants; Somerhausen, C., La prévention du crime pour la liberté, la justice, la paix et le développement; Bosly, H.D. en Baron, Y., La criminologie au prétoire.

nr. 6, juni,

Snacken, S., L'application de la courte peine de prison en Belgique; Hennaau-Hublet, Chr., L'activité médicale et les délits d'atteinte à la vie, l'intégrité physique et la santé des personnes; Semeraro, P., Indice pénale 1983; R.V.H., Kriminalistik 1984.

Revue du notariat belge, 1986

nr. 1, januari,

De Meyer, R. en Thomas, P., Propriété et disposition des eaux pour l'usage agricole.

nr. 2, februari,

Vlies, M., La reconnaissance et la légitimation des enfants adultérins.

nr. 3, maart,

De Valkeneer, R., Droit comparé. Textes législatifs et réglementaires étrangers intéressant le notariat.

Revue Generale des Assurances et des responsabilités, 1986

nr. 1, januari,

Tunc, A., La loi française du 5 juillet 1985 sur l'indemnisation des victimes d'accidents de la circulation.

nr. 2, februari,

Doutrewe, M., Commettant victime d'un dommage causé par son préposé et un tiers.

nr. 3, maart,

Vandeuren, A., Over interesten.

Revue pratique des sociétés, 1986

nr. 1,

Benoit Moury, A., Les pouvoirs et les responsabilités des commissaires.

Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique, 1986

nr. 1,

Dauchy, P., L'influence du droit civil sur le droit bancaire; Cas-sandro-Sulpasso, B., La cession d'une créance comme mode normal de paiement (comparaison entre l'Italie et la France); Derrupe, J. e.a., Chroniques de législation et de jurisprudences françaises.

Revue trimestrielle de droit européen, 1986

nr. 1,

Hermann-Rodeville, J., Un exemple de contentieux économique: le recours en indemnité devant la Cour de justice des Communautés européennes; Bazex, M., Droit financier européen; Berlin, D., Jurisprudence fiscale européenne; Carton, L., Législation communautaire; Masclet, J.C., La jurisprudence «Roquette» à l'épreuve des juridictions françaises.

Sociaalrechtelijke kronieken, 1986

nr. 1, januari,

La non-application de la loi sur les conventions collectives de travail et les commissions paritaires au personnel engagé dans les services publics; De Theux, A., noot onder Arbrb. Nijvel, 21 september 1984 (handelsvertegenwoordiging, prospectie van klanten en onderhandelingen, draagwijdte en aard van het vermoeden van bezoldigde vertegenwoordiging, tegenbewijs).

nr. 2, februari,

Gillet, E., Elements d'évolution du droit de la fonction publique dans les rapports avec le droit social; Funck, H., noot onder Cass., 3 juni 1985 (arbeidsovereenkomst bedienden, art. 15 van de gecoördineerde wetten, wet van politie en veiligheid); Jacquemain, J., noot onder Cass., 18 november (Tijdelijk personeelslid van de staat, ontslag, geen voorafgaande beslissing om een einde aan het statutair dienstverband te maken).

nr. 3, maart,

Spaey, R. en Swennen, R., De vervangingsplicht in het conventioneel brugpensioen; Graulich, B., noot onder Cass., 23 december 1985 (Werkloosheid, afdanking om billijke redenen ingevolge de houding van de werknemer, overhandigen aan de werkgever van een medisch getuigschrift dat een andere affectatie aanbeveelt).

Tijdschrift voor aannemingsrecht, 1986

nr. 1,

Devroey, M., noot onder Rb. Brussel, 19 februari 1984 (weigering van voorlopige oplevering, gerechtvaardigd of niet, voorlopige oplevering betekent geen aanvaarding der werken, deskundigen-onderzoek); Flamme, M.A., noot onder Brussel, 27 november 1980 (verplaatsing van een waterleiding van de N.M.W., schadevergoeding door de intercommunale); Van de Walle de Ghelcke, B., Actualiteit van de toepassing van de wet van 27 mei 1960 tot bescherming tegen het misbruik van economische machtspositie; Glandsdorff, F. en Bouche, A., Le rôle de l'expert dans la réparation en nature; Knocke, J., Y-a-t-il corrélation entre quelques-uns des problèmes de l'industrie moderne du bâtiment et la responsabilité et l'assurance post-réception; Van Houtte, H., L'arbitrage international dans les pays arabes.